

Selv mord er et tungt tema å fordype seg i.
Mange har bidratt med fakta og fortellinger.
Takk også til alle som har lånt øre til oss
mens vi har arbeidet med undersøkelsen.
Det er ennå mye å snakke om.

Selv mord i forbifarten

En undersøkelse om norske mediers omtale av selv mord i 2006

Av Hege Lamark og Jan-Erik Andreassen
Utredning for Norsk Journalistlag
April 2007

Vi vet at Svein Erik Bakke, som oftest kalt Vaske-Bakke, er død. Men hvorfor tør ikke journalistene skrive hvordan han døde? Er det ennå så mye tabu igjen i det unevnelige s-ordet?

Ordet vi ikke tør bruke

Sven Egil Omdal
Redaktør

MEDIEBLIKK

NRK KVELDSNYTT ÅPNET sendingen tirsdag kveld med å melde at Bakke var funnet død. Bare stortingsrepresentanter, statsråder, fremstående kunstnere og samfunnets sterkeste støtter dør på så prominent plass i NRKs nyhetssendinger. Onsdag preget bildet av Bakke og årstallene som ble grensesteinene for hans liv, 1947-2006, førstesidene til løssalgssavisene. Han var altså et menneske vi burde følge inn i døden, en viktig mann.

Selv flere gangers gjennomlesning av de mange avissidene bringer ingen klarhet i spørsmålet om hvorfor dette dødsfallet blir behandlet med omtrent samme journalistiske tyngde som Einar Gerhardsens bortgang. Bakke skal ha vært en «vaskegründer» og blitt lurt av Ole Christian Bach, men det alene kan da ikke ha gjort ham til et ikon? Sannsynligvis var han en av dem som er kjent for å være kjent, et individ i kjendisverdens selvpopholdende økosystem.

MEN NÅR BÅDE Dagbladet og VG setter av mye mannskap og romslig plass for å få med seg alle sider ved dette dødsfallet, er det påfallende hvordan de sirkler som engstelige kattedyr rundt det ene spørsmålet: Hvordan døde han?

Selvfølgelig kunne redaktørene i de to avisene si til sine medarbeidere: Det er helt uvesentlig hvordan Bakke døde, det har vi ikke noe med. Skriv heller om hvordan han levde. Men det kan de ikke ha gjort, for VG skriver at «ingenting tyder på at det har skjedd noe kriminelt», og at «etter det VG kjenner til skal politiet ikke ha funnet noe brev i leiligheten». Videre skriver avisen at «Bakke har vært svært åpen om et selvmordsforsøk» og den allestedsnærværende prelat for hovedstadens kjendiser, Einar Gelius, kan opplyse til avisen at Bakke den siste tiden hadde «vært preget av tungsinn» og «var veldig deprimeret». Dagbladet intervjuer en venn av Bakke som sier at han hadde merket at det sto dårlig til, «Jeg hadde aldri trodd at han var så langt nede, men jeg hadde mine bange anelser, med tanke på hans forhistorie», sier vennene. Og hotellinvestoren Arthur Buchardt legger til at det «var godt for Bakke å være så

KODE: «Funnet død» er en eufemisme pressen ofte bruker for å unngå å skrive rett ut at noen tok sitt eget liv. Er dødsfallet naturlig, fjernes ordet «funnet».

Er ikke hensikten å få oss alle til å forstå at Bakke døde for egen hånd?

åpen om de tunge stundene han opplevde».

MEN HVIS BAKKE var så åpen, hvorfor er hans venner og forfatterne av hans ettermæle i avisspaltene så lukket om det ene, endelige, faktum? Er ikke hensikten med alle henvisningene til avdødes tungsinn, depresjoner og tidligere selvmordsforsøk å få oss alle til å forstå at Bakke døde for egen hånd? Hvorfor er det da så vanskelig å si og skrive dette ene ordet: selvmord?

I 1936 vedtok Norsk Presseforbund den første Vær Varsom-plakaten. Den åpnet med en formaning om at pressen ikke måtte sette folk «unødig i gapestokken». Så lød det, allerede i andre avsnitt: «Selvmord, selvmordsforsøk og sinnssykdom bør ikke omtales uten i helt ekstraordinære tilfeller».

70 ÅR SENERE ER DET blitt en dyd for politikere og andre samfunnsstopper å omtale egne sinnslidelser. Denne uken har hundrevis av mennesker deltatt på de årlige

schizofrenidagene i Stavanger. Det er ingenting ekstraordinært over en diskusjon om depresjoner eller andre av sinnets lidelser. Tabuet er så sterkt redusert at teksten fra 1936 virker som en nesten provoserende kuriositet.

I fjor høst vedtok Norsk Presseforbund at også forbudet mot omtale av selvmord og selvmordsforsøk skulle bort fra det presseetiske regelverket. Heretter skal journalistene bare ta hensyn til faren for smitteeffekt når de omtaler slike hendelser. Det skal utvises varsomhet i omtale av metode eller sted, for øvrig gjelder de vanlige reglene om respekt for et menneskes private sfære.

MEN I OMTALEN AV Svein Erik Bakkes død går både venner, kolleger – og kjendispresten – langt inn i denne sfæren, og journalistene slår følge. De snakker og skriver om hans forhold til den langt yngre samboeren («skal ha skrantet den siste tiden»), om hans psykiske lidelse, om hans sårbarhet og om at han var «vellykket uten å være lykkelig».

Likevel er det som om det gamle tabuet har lagt en skygge over tastaturet og hindret alle i å skrive rett ut det de prøver å få sagt: Dette mennesket, som mange var glade i, og som bygget et livsverk fra et ganske skrøpelig utgangspunkt, valgte til slutt å ta sitt eget liv.

HENSikten MED Å revidere Vær Varsom-plakaten i pakt med at dette tabuet ble knust, var å normalisere omtalen av det suicidale, på samme måte som vi for lengst har normalisert omtalen av de psykiske sykdommene. Andre som opplever selvmord i sin nærhet, skal vite at omgivelsene er villige til, og i stand til, å snakke om hvorfor det gikk slik. Ved å få bukt med skammen kan vi være bedre medmennesker for dem som sliter med depresjonene og dem som står rundt den suicidale.

Men ved så tydelig å signalisere at tabuet ennå virker, har VG og Dagbladet de siste dagene skrudd klokken noen år bakover mot 1936.

sven.egil.omdal@aftenbladet.no

Innhold

1. Innledning	6
Bakgrunnen for undersøkelsen	7
Målet med revisjonen	8
Dette har vi undersøkt	8
2. Selvmordsaker i tall og tabeller	10
Norge og i mediene	10
Ulike medier – ulike selvmordsaker?	12
Selvordsmetode omtales sjelden	13
Tema og risikofaktorer i selvmordsakene	18
En kritisk journalistikk om selvmord?	20
Hvor mye håp og hvor mye vilje til åpenhet?	21
3. Hvorfor selvmord er vanskelig for journalistene	23
Skjøt seg på langfredag	23
Fire selvmord på ei helgevakt	25
Historien om varslede selvmord	29
Selvord eller andre forklaringer?	31
Støtter revisjonen – med forbehold	32
4. Jan Werner og Vaske-Bakke	35
Jan Werner Danielsen funnet død 29. september	35
Svein Erik Bakke funnet død 21. november	41
Hvor likt ble de to dødsfallene framstilt?	46
5. Slik har vi arbeidet med undersøkelsen (metodekapittel)	48
6. Åpen dør uten trapp - oppsummering, konklusjoner og noen råd	53
Litteratur	57
Vedlegg	58
Noter	62

**Styret i Norsk Presseforbund vedtok i sitt møte
25. november 2005 å endre punktet om
selvmordsomtale i VærVarsomplakaten, punkt 4.9.**

Tidligere tekst:

Selv mord eller selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.

Ny tekst:

Vær varsom ved omtale av selvmord og selvmordsforsøk.

Unngå omtale som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne
informasjonsbehov. Unngå beskrivelse av metode eller andre
forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.

1. Innledning

1. januar 2006 fikk regelen om selvmordsomtale i Vær Varsomplakaten et nytt innhold. Mens pressefolk tidligere skulle unngå omtale av selvmord og selvmordsforsøk, åpner den nye regelen for en noe mindre restriktiv praksis. Denne rapporten handler om hvordan pressen omtalte selvmord i 2006, det første året etter revisjonen.

Problemstillinga kan deles i tre:

- Hva slags journalistikk publiseres i ulike medier, og hva er problematisk med dette stoffområdet?
- Hvordan opplever journalister og redaksjonelle ledere å skulle omtale selvmord i lys av den nye Vær Varsomparagrafen?
- Hva gjør mediene når kjente mennesker dør under uklare omstendigheter?

Hver eneste dag, året gjennom, prøver 14 nordmenn å ta livet sitt. 90 prosent overlever selvmordsforsøket, men en av fire gjør et nytt forsøk senere¹. Mediene skriver daglig om selvmord, men materialet vi har samlet inn viser at problemet oftest bare blir nevnt i forbifarten. Det er langt mellom artikler og programmer som tar opp selvmord som samfunnsproblem på en grundig måte. Det er også langt mellom hver gang mediene forteller historiene til noen av de 500 menneskene som tar livet sitt hvert år, eller de rundt 5000 som prøver.

Den som søker på ordet *selvmord*, vil finne svært mange saker fra norske medier. Enda flere dukker opp hvis en i tillegg tar med tradisjonelle omskrivninger som *personlig tragedie* og ikke noe kriminelt. Vårt materiale består av 865 saker hentet fra små og store aviser, nettaviser, radio og tv². Likevel er det bare en liten del av alle disse sakene som handler om det Vær Varsomplakaten er opptatt av: Å oppfylle allmenne informasjonsbehov. Å være tilbakeholden med detaljene. Å motvirke smittefaren.

Det siste handler om noe fagfolk kaller for imiterende selvmordsadferd. Det er når mennesker «følger etter» ved for eksempel å velge samme selvmordsmetode som de har sett omtalt i mediene. Det finnes ulike teorier om hvor utbredt dette problemet er, og hvor mye mediene betyr i sammenhengen. Andre smittmekanismer blir også diskutert³.

Mange av treffene på ordet selvmord, viser til artikler som egentlig ikke tar opp selvmordsproblematikk. Vi kaller det selvmord i forbifarten. Uttrykket dekker tre tendenser vi har oppdaget mens vi har studert medienes saker om selvmord:

1. Ordet selvmord som kraftuttrykk

Det er vanlig å bruke selvmord som et kraftuttrykk i journalistikken, for eksempel i sportsartikler (*selvmord for Royal League*⁴), artikler om politikk (*politisk selvmord*⁵,

*faglig selvmord*⁶) og i bakgrunnsartikler om medisinske fenomener (*celleselvmord*⁷). En strandreportasje fra Ingierstrand Bad utenfor Oslo siterer tre unge søstre idet hodene deres dukker opp fra vannet: - *Det er supert, skikkelig digg. Det er en skikkelig selvmordsfølelse å hoppe uti*⁸. Andre ganger brukes selvmord som en metafor, et bilde på noe annet: *Sivilisasjoner dør av selvmord, ikke av mord*⁹.

2. Sneie innom selvmord

Mange saker nevner selvmord eller selvmordstanker nærmest i en bisetning, uten at artikkelen går inn på temaet. Artikkelen handler egentlig om noe annet. Vi ser det ikke minst i saker om homofili, men også når mediene tar opp mobbing, stort arbeidspress eller et annet problemområde i samfunnet. For å understreke alvoret, nevner journalisten at problemet i verste fall kan forårsake selvmordstanker eller føre til selvmord. Likevel blir ikke selvmordsfaren tatt opp på ordentlig vis. Et spesielt eksempel er hentet fra en artikkel om dårlig ånde som problem: «Det har til og med vært selvmord på grunn av dårlig ånde, men heldigvis har ikke det skjedd i Norge, forteller Wåler¹⁰.» Slike «selvmord i forbifarten» utgjør en betydelig andel av de sakene vi analyserer i kapittel 2.

3. Selvmord under dekknavn

Det store antallet saker kan gi inntrykk av at pressen er opptatt av selvmord, og mer enn gjerne bidrar til åpenhet om temaet. Men dette er en overflatisk observasjon. For samtidig med alle disse treffene på s-ordet, som Sven Egil Omdal kalte det i en kommentar gjengitt annet steds i rapporten, kommer ubehaget ved selvmord tydelig til uttrykk i materialet vi har foran oss.

Språkvitere har et faguttrykk som heter *eufemismer*. Det betyr formildende eller forskjønnende omskrivning for noe som virker støtende og ubehagelig når det uttrykkes direkte, for eksempel *gå bort* i stedet for *dø*. Når det handler om selvmord, har journalister i alle år brukt slike eupemismer. Vi har allerede nevnt *personlig tragedie* og *ikke noe kriminelt*, men det finnes langt flere måter å unngå å skrive *selvmord* på, selv når det er virkelige selvmord som omtales. Ikke minst ble slike formuleringer flittig brukt da to kjente menn døde brått mot slutten av året. I kapittel 4 analyserer vi medieomtalen etter Jan Werner Danielsen og Svein Erik Bakkes død.

Man skulle kanskje tro at slike innpaktede talemåter ble mindre vanlige, når VVP nå er revidert og pressefolk har fått lov til å skrive om selvmord. Siden denne undersøkelsen bare tar for seg materiale fra 2006, kan vi ikke si noe om språkbruken før og nå. Likevel slår det oss at mange selvmord fortsatt omtales under dekknavn i pressen. Her er mange nyhetsmeldinger av typen «Familietragedie i privathus» og «Dødsfall på

Nationaltheatret stasjon». Temaet drøftes i kapittel 3, som handler om hvorfor fenomenet selvmord ser ut til å være så vanskelig å håndtere for journalistene.

De trekkene vi her har nevnt kan virke nokså ulogiske. Det ser ut til å være fullt ut akseptert å skrive *selvmord* i en hel rekke sammenhenger – bare ikke når det er faktiske selvmord det handler om. I resten av rapporten er vi mest opptatt av de virkelige selvmordene og av selvmord som fenomen og samfunnsproblem. Men *språket* og de journalistiske fortellergrepene vil også gå som en rød tråd gjennom analysene vi presenterer.

Bakgrunnen for undersøkelsen

Selvmord er et av de eldste yrkesetiske temaer for norske pressefolk. I den aller første Vær Varsomplakaten, vedtatt av Norsk Presseforbund i 1936, sto det i andre setning: *Selvmord, selvmordsforsøk og sinnssykdom bør ikke omtales uten i helt ekstraordinære tilfeller.*

På 1920- og 30-tallet var det visstnok vanlig å omtale selvmord med navns nevning i norske aviser. Dette framgår for eksempel av ei bok bladet Vesterålen ga ut til sitt 80 årsjubileum. Blant lokale sensasjoner, som at ei høne i Hadsel fødte en levende kylling og at en flymaskin landet i Eidsfjorden med kvinnelig pilot og fem passasjerer, nevner forfatteren at «til og med selvmord ble omtalt uten anonymitet» (Oxem 2000:18). Forfatteren forteller¹¹ at han kom over flere gripende omtaler av selvmord mens han studerte avisene fra de første årene. En artikkel omtalte en navngitt flerbarnsmor som forsvant hjemmefra, og senere ble funnet i fjellet etter en leteaksjon. Avisen opplyste da at kvinnen hadde «dårlige nerver». Man tok det derfor for gitt at hun hadde tatt livet sitt, før skribenten avsluttet med «stakkars de ungene som ble igjen».

Vi har sett og hørt om lignende eksempler fra andre aviser i samme tidsrom, uten at vi kan si hvor utbredt det var å omtale selvmord på denne måten. At selvmord fikk et eget punkt i den første Vær Varsomplakaten tyder på at nærgående presseomtale hadde et visst omfang, og at det etter hvert ble oppfattet som et presseetisk problem.

Den første plakaten sto urørt i tjuen år, fram til den første gang ble revidert i mai 1956. Punktet om sinnssykdom ble da fjernet. Til gjengjeld kom det inn en presisering av de ekstraordinære unntakene: *Selvmord og selvmordsforsøk omtales ikke, dersom ikke ganske særegne omstendigheter – f. eks. i samband med alvorlige forbrytelser – gjør det forsvarlig.*

Etter en ny tjuenårsperiode ble regelen om selvmord omformulert enda en gang. For første gang ble plakaten nå inndelt i punkter, og selvmordspunktet fikk følgende ordlyd: *Selvmord og selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.* Denne regelen har regulert pressens omtale av selvmord fra 1975 og helt fram til årsskiftet 2005/2006.

Tabustemplet på selvmord har ikke oppstått verken i pressen eller presseetikken. Det er dypt grunnfestet i vår kultur at selvmord knyttes til skam og fortielse. De fleste har hørt at folk som «døde for egen hånd» ble gravlagt utenfor kirkegårdsmuren i en ikke alt for fjern fortid.

Denne skikken går helt tilbake til Platons tid (Retterstøl, Ekeberg og Mehlum 2002:23).

Med kristendommen kom forestillingene om evig straff i helvete, der også selvmorderne fikk tilvist plass: «Kristendommens helvete var de fortaptes pinestед, en nattsvart glomørje for tvilere, avvikere, kjettere, selvmordere og alle dem som ellers ikke hadde levd et liv i overensstemmelse med den rette lære», skriver etnolog Helge Wold i Nordnorsk Kulturhistorie (bind 2:298). Han mener helvetesbildene hadde en klar pedagogisk funksjon. De skulle virke avskrekkende. Men som han legger til: «Vi kan bare gjette oss til hva slike skremmebilder kan ha ført til av angst for døden og skyldfølelse og anfektelser hos de etterlatte.»

Selv om de som tar livet sitt ikke lenger stigmatiseres på samme grufulle måte, så er det også i vår tid knyttet vanskelige følelser til temaet. «Selvmord er tabu, og det gjelder like mye for helsepersonell som for andre», uttalte sykepleier og prosjektleder Oddveig Cock til tidsskriftet Sykepleien¹². Det finnes tabu i alle samfunn og kulturer. At noe er tabu betyr at sosiale normer, holdninger og følelser gjør det vanskelig å forholde seg til visse temaer. Ifølge Cock er det fortsatt knyttet skam til det å ta sitt eget liv, og det gjør det vanskelig å være åpen om selvmord også i helsevesenet.

Mens pressen fortsatte å forbigå selvmordene i stillhet, økte selvmordstallet i Norge fra slutten av 1960-tallet¹³. Økningen var særlig påtagelig blant unge menn i 1970- og 1980-årene. Det toppet seg i 1988, da 708 personer tok sitt eget liv her i landet. Dette er det høyeste tallet som noen gang er registrert. I enkelte aldersgrupper var selvmord nå blitt den hyppigste dødsårsaken, vanligere enn både trafikkulykker og kreftsykdommer. Norge hadde tidligere færrest selvmord blant landene i Norden. Dette mønsteret har endret seg. Ved inngangen til det 21. århundre var det relativt små forskjeller mellom Island, Sverige, Norge og Danmark, mens Finland lå nesten dobbelt så høyt på statistikken. I Norge er selvmordstallet blant unge menn fortsatt høyt, høyere enn i både Sverige og Danmark.

Spredte røster begynte å heve seg mot ideen om «å tie fenomenet i hjel». Når pressen unnlot å omtale selvmord, kan det også ha hatt en viss sammenheng med denne ideen. Ellers i samfunnet hadde holdningene til selvmord lenge vært under endring. Stadig flere pårørende ønsker åpenhet om dødsårsaken, og gir uttrykk for dette gjennom dødsannonser som forteller at avdøde «valgte å forlate oss» eller «tok sitt liv». Flere pårørende kritiserte pressens holdning til selvmord, og mente tabuene og skyggelegginga var med på å forsterke fordommene og øke problemene når et menneske tar sitt liv¹⁴. Også innad i pressen møtte «forbudslinja» i Vær Varsomplakaten motstand. Helgeland og Salten Journalistlag skrev brev til Norsk Presseforbund i 2003 og kritiserte punkt 4.9 for å være foreldet og misvisende. «Bestemmelsen kan føre til at mediene ikke tar opp selvmord som samfunnsproblem og at et svært tabubelagt tema blir tiet i hjel, i stedet for å bli tatt opp og drøftet åpent,» het det i brevet¹⁵.

I 2005 ble Vær Varsomplakatens bestemmelser gjennomgått av en komité ledet av Sven Egil Omdal fra Stavanger Aftenblad. Komiteen fremmet sine forslag til Norsk Presseforbund før sommerferien. De foreslo å erstatte forbudspunktet i Vær Varsomplakaten med en ny regel. I stedet for å unngå omtale, oppfordres journalistene til å omtale selvmord med varsomhet og omtanke:

Vær varsom med omtale av selvmord og selvmordsforsøk. Unngå omtale av metode og andre forhold rundt selvmordet eller selvmordsforsøket som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne informasjonsbehov.

Det var likevel ikke denne formuleringa som vant fram. Komiteens forslag ble sendt på høring til åtte organisasjoner utenfor pressen¹⁶. Etter høringsrunden valgte sekretariatet i Norsk Presseforbund (NP) å legge særlig vekt på innspillet fra Seksjon for selvmordsforskning og –forebygging ved Universitetet i Oslo. Generalsekretær Per Edgar Kokkvold mente deres uttalelse brakte inn «en ekstra dimensjon i plakatteksten, faren for smitte eller såkalt imiterende selvmordshandlinger¹⁷». Fagfolkene ved UIO argumenterte nemlig for at smittefaren burde nevnes eksplisitt i paragrafen, og generalsekretæren sa seg enig. Han mente deres forslag fanget opp «begge de sentrale elementene ved selvmordsomtale: avveiningen mellom personvernet og informasjonsbehovet, og det andre forholdet pressefolk må ha i tankene når de omtaler selvmord og selvmordsforsøk, nemlig faren for kopiering». Styret i NP fulgte innstillinga, og vedtok følgende innhold i punkt 4.9:

Vær varsom med omtale av selvmord og selvmordsforsøk. Unngå omtale som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne informasjonsbehov. Unngå beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.

Endringa ble gjort gjeldende fra 1.januar 2006. Samtidig publiserte Norsk Presseforbund på sitt nettsted¹⁸ en *Veileder for omtale av selvmord*. Veilederen kom til etter initiativ fra Norsk Journalistlag¹⁹, og ble utarbeidet av Reidun Kjelling Nybø i Avis Nordland. Hun var for øvrig medlem av komiteen som i 2005 leverte innstilling til revisjon av Vær Varsom-plakaten.

Målet med revisjonen

Revisjonskomiteen argumenterte med at det i tråd med økt åpenhet i samfunnet er naturlig med økt åpenhet også i mediene. Massemediene oppfordres til å reflektere mer over hvordan selvmord omtales. «Vi tror endringen i 4.9 kan føre til mer bevisst holdning til dette vanskelige temaet», heter det i innstillinga. Komitémedlem Kjelling Nybø utdypet dette synet i et intervju med egen avis: «Hun avviser at endringa betyr at vi skal oppleve mer omtale av selvmord i media. Tvert i mot, omtale av selvmord har vært en realitet lenge. Det er bare VV-plakaten som ikke har vært endret i takt med tiden. Det vi ønsker er en større bevisstgjøring blant pressefolk på hva vi kan skrive om, sier hun»²⁰.

I komitéinnstillinga står det ellers lite om hvilke *resultater* man ønsker av revisjonen. Komiteen støtter seg i stor grad på uttalelser fra en av Norges fremste eksperter på selvmord, professor Lars Mehlum ved Universitetet i Oslo. Mehlum mener visse typer omtale av selvmord kan ha positiv effekt:

«Å fokusere på selvmord som en utfordring for fellesskapet og som et samfunnsproblem vi kan gjøre noe med, vil være gunstig. Det har vist seg at mer omtale av psykiske lidelser gjør dem mindre stigmatiserende. Media må også søke å formidle håp, som er en meget sentral dimensjon når det gjelder selvmord»²¹.

Samtidig advarer han mot sensasjonspreget omtale av konkrete tilfeller av selvmord blant unge mennesker, der sted og metode beskrives, og der det skildres detaljer rundt hendelsesforløpet. Det vil kunne føre til imiterende selvmordsatferd blant andre unge, mener professoren. Komiteen viderefører denne argumentasjonen og advarer i innstillinga mot ukritisk og ubetenksom omtale av selvmord.

Norsk Journalistlag fulgte engasjert med på revisjonsprosessen. Særlig var man spent på hvordan det nye selvmordspunktet i Vær Varsomplakaten ville slå ut i mediene. I desember 2005 satte organisasjonsledelsen av penger til et forskningsprosjekt om praktisering av den nye selvmordsparagrafen. NJ henvendte seg til Høgskolen i Bodø, og prosjektet ble igangsatt fra årsskiftet 2005/2006. Vi som står bak undersøkelsen arbeider som førstelektor og høgskolelektor ved høgskolens Senter for journalistikk.

NJ-leder Ann-Magrit Austenå beskrev sine forventninger til undersøkelsen slik: «Tanken er at de neste år skal følge hvordan mediene omtaler selvmord. Vi ønsker at de går ut så bredt som mulig, og at de kommer opp med en analyse av hvordan utviklingen blir og hvordan mediene omtaler selvmord»²².

Dette har vi undersøkt

Undersøkelsen handler altså om hvordan norske medier omtaler selvmord i lys av Vær Varsomplakatens nye formulering av punkt 4.9. Studien består av tre deler:

• Kapittel 2: Statusbeskrivelse

Vi har kartlagt journalistikk om selvmord i et bredt utvalg av norske medier i 2006. 865 saker er samlet inn fra 47 aviser, fire nettaviser og et utvalg nyhetsprogrammer fra radio og tv. Disse sakene er analysert. I kapittel 2 viser vi blant annet hvor omfattende journalistikken om selvmord er, hvilke typer selvmord som omtales og måten sakene framstilles på. Vi beskriver hvordan ulike medier forholder seg til konkrete enkeltsaker og hvordan journalistene etterlever påbudet om å være særlig tilbakeholdende med å bringe detaljer om metode og sted.

• Kapittel 3: Journalisters opplevelse

I løpet av 2006 oppsøkte vi fem redaksjoner som nylig hadde publisert saker om selvmord. Ved å intervju journalister og redaksjonelle ledere har vi ønsket å

fange opp avveininger og vurderinger som gikk forut for publiseringa av saken. Åtte journalister og fire redaksjonelle ledere er intervjuet. Kapittel 3 analyserer deres opplevelser av hva som gjør selvmordsakene til en særlig utfordring.

• **Kapittel 4: Tekstfortolkning**

To kjente menn døde mot slutten av 2006: Jan Werner Danielsen og Svein Erik Bakke. Vi har undersøkt hvordan mediene framstilte disse to dødsfallene. I ettertid viste obduksjonsrapporten at Danielsen døde av hjertesvikt, mens Bakke etter alt å dømme tok sitt eget liv. Selv om dødsfallene hadde ulik årsak, virket presseomtalen påfallende lik. Kapittel 4 utforsker om dette førsteinntrykket viser seg å stemme.

Bodø, april 2007

Hege Lamark og Jan-Erik Andreassen

2. Selvmordsaker i tall og tabeller

- Små lokalaviser skriver langt mindre om selvmord enn store lokalaviser og regionaviser.
- En firedel av alle selvmordsakene kommer fra Aftenposten, VG og Dagbladet. I tillegg står de fire store nettavisene bak tretti prosent av sakene.
- Selvmordsmetode nevnes noen ganger i mediene, men beskrives svært sjelden. De fleste metodebeskrivelsene står på trykk i lokalavisene.
- Sju av ti saker om selvmord og psykiatri har et kritisk søkelys.

I dette kapittelet presenterer vi en analyse av selvmordsaker fra norske medier i 2006. Analysen viser hvor ofte ulike medier omtaler selvmord, hvilke temaer selvmordsakene tar opp og i hvilken grad disse sakene retter et kritisk søkelys mot noe eller noen. Vi har også undersøkt om sakene formidler håp og uttrykker vilje til åpenhet, noe som var et mål bak revisjonen av selvmordspunktet i Vær Varsomplakaten.

Vi starter med å vise hvordan mediernes selvmordsaker fordeler seg over året, sammenholdt med statistikk over når på året mennesker tar livet sitt her i landet.

Etter å ha overvåket selvmordsaker i hele 2006, sitter vi igjen med 865 artikler fra et bredt utvalg medier¹. Antallet saker sier i utgangspunktet ingen ting om hvor mange selvmord som faktisk ble begått i 2006. Som komiteen bak revisjonen av Vær Varsomplakaten skriver vil «de aller fleste selvmord, i likhet med dødsfall generelt, tilhøre privatsfæren og aldri bli omtalt i media»². Skal et selvmord omtales i mediene, må det enten være begått av en offentlig person, komme som resultat av svikt i hjelpeapparatet eller utføres på offentlig sted slik at publikum blir direkte berørt. Spesielt den siste kategorien har vi registrert mange av i 2006, med tilhørende medieomtale.

Mørke tall og mørketall

I juni 2006 la psykiater Hans Olav Tunesvik, i samarbeid med Norges Lastebileier-Forbund, fram en rapport om møteulykker mellom tungtransport og personbil³. Tunesvik har intervjuet 20 lastebilsjåførere som har vært innblandet i ulykker med dødelig utfall. Ni av sjåførene er helt sikre på at ulykkene rett og slett var selvmord. Om disse tallene er representative kan det bety at opp mot halvparten av alle møteulykker på vegen faktisk er selvmord eller selvmordsforsøk, og det uten at det havner i statistikken som dette.

På verdensbasis skjer det et sted mellom 10 og 20 millioner selvmordsforsøk hvert eneste år. Nøyaktig hvor mange mennesker som prøver å ta livet sitt, vet ikke Verdens Helseorganisasjon (WHO). En av fire,

eller 25 prosent, forsøker gjentatte ganger. Det er nesten umulig å tallfeste selvmordsforsøk, både fordi mange selvmordsforsøk kan se ut som noe helt annet, og fordi mange dødsfall kan være selvmord uten at de oppfattes på den måten.

Forskning som WHO støtter seg til⁴ gir et mer nøyaktig svar på hvor mange selvmord som gjennomføres. Man regner 16 selvmord per 100.000 mennesker som et årlig gjennomsnitt verden over. I Norge ligger tallet noe lavere, mens det er høyere for eksempel i Øst-Europa. Dermed kan vi si at nærmere en million mennesker tar sitt eget liv hvert eneste år. Selvmord er i dag en av de tre store dødsårsakene verden rundt. For eksempel er det langt flere som dør på denne måten enn det er mennesker som dør i kriger og i trafikken.

I Norge og i mediene

Oversikten over mediernes selvmordsaker og selvmordstatistikken handler altså om to ulike ting, som vanskelig kan sammenlignes. Likevel synes vi det er interessant å skjele til opplysninger om når på året mennesker i Norge tar livet sitt. Kan vi finne samsvar mellom antall selvmordsdødsfall og antall saker i mediene? Eller er det andre forhold som kan forklarer at mediene skriver mer om selvmord i visse perioder?

Tabell 1: Samlet antall selvmordsaker i mediene i 2006, fordelt på årets tolv måneder.

Måned	Antall saker	Prosent
Januar	36	4
Februar	81	10
Mars	73	8
April	135	16
Mai	58	7
Juni	64	7
Juli	41	5
August	46	5
September	77	9
Oktober	96	11
November	124	14
Desember	34	4
Antall saker hele året	865	100

Selvmordsakene i tabell 1 er skaffet til veie ved at profesjonelle medieovervåkere har lest aviser og lyttet til radio/tv på utkikk etter ordet selvmord. De har også tatt med saker om det mediene kaller personlige tragedier og dødsfall som ikke skyldes noe kriminelt. De samme søkeordene er brukt for å skaffe saker fra elektroniske arkiver. (Mer om dette i kapittel 5.)

En selvmordsak i denne undersøkelsen er med andre ord en artikkel eller et innslag som inneholder ordet selvmord eller omskrivninger for selvmord.

Tabell 2: Selvmord i Norge i nittenårsperioden fra 1986 til og med 2004⁵, fordelt på måned. Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Måned	Antall selvmord	Prosent
Januar	877	8,0
Februar	849	7,7
Mars	944	8,6
April	1026	9,3
Mai	1004	9,1
Juni	892	8,1
Juli	884	8,0
August	952	8,6
September	893	8,1
Oktober	945	8,6
November	878	8,0
Desember	867	7,9
Totalt fra 1986 tom. 2004	11011	100,0

Norge har lenge hatt stabile selvmordstall. Tabell 2 viser at det også er påfallende liten variasjon fra måned til måned, særlig når en ser det over så pass mange år. Ser vi derimot på selvmordsakene i mediene, er det mye større forskjell fra måned til måned (tabell 1). Det er særlig månedene april og november som skiller seg ut med ekstra mange mediesaker. April er ekstra interessant, fordi den også ligger høyt på selvmordsstatistikken – stikk i strid med folkelige forestillinger om at de fleste selvmord foregår i mørke vintermåneder.

Vi fikk inn 135 artikler og programinnslag om selvmord i april. Ingen andre måneder har så mange mediesaker. Forklaringene er flere. I april 2000 reiste skuespiller Annika Hallin land og strand rundt i Riksteatrets regi med Sarah Kanes teaterstykke «Psykos 4:48». Stykket handler om selvmord. Klokkeslettet i tittelen viser til det tidspunktet på døgnet når forfatteren mente at de fleste selvmord blir begått. Stykket fikk svært mye oppmerksomhet i mediene. Aviser og radiokanaler laget stoff om det, og mange tok også opp selvmordsproblematikk i videre forstand i forbindelse med Riksteatrets besøk. Mange selvmordsaker fra april tok altså utgangspunkt i «Psykos 4:48».

Mediene nøyde seg ikke bare med forhåndsamtaler og anmeldelser av teaterstykket. Flere redaksjoner tematiserte fenomenet selvmord, uten å knytte det til konkrete saker i lokalmiljøet, men for eksempel ved å invitere med en gruppe helsesøstre som så stykket sammen med journalisten, og snakket om det etterpå. Eksemplet viser at journalister gjerne griper en anledning som dette for å løfte fram en problematikk som alle innerst inne skjønner er viktig, men som gjerne blir nedprioritert i det daglige nyhetsarbeidet. Riksteatrets forestilling ble den «knaggen» man trengte for å lage stoff om selvmord.

I april skjedde ellers en dramatisk hendelse på Elverum. Saken ble i ettertid omtalt som mor-dattersaken. En 64 år gammel mor drepte sin psykisk utviklingshemmede datter og senere seg selv. Handlingen var av en slik art at en rekke medier, både lokale og riksdekkende, omtalte den. Mor-dattersaken er for øvrig nærmere beskrevet i kapittel 3.

En tredje forklaring på de mange april-sakene er knyttet til nok en hendelse med en person som først tok livet av nære familiemedlemmer og deretter av seg selv.

20 NYHET

LØRDAG 22. APRIL 2006

NYHET 21

«Kvinner dreper sjelden sine ektefeller. Kvinner dreper sine barn. Menn dreper sine barn og sine kvinner»

Gustav Wik, professor i psykiatri

FAKSKIFTER: En 64 år gammel kvinne drepte sin 47 år gamle funksjonshemmede datter i Elverum. Kvinnen tok sitt eget liv etterpå.

FAKSKIFTER: En 22 år gammel psykisk syk kvinne drepte sin 27 år gamle sønn og deretter seg selv i Elverum. Kvinnen tok sitt eget liv etterpå.

Førrige helg ble tre mennesker drept av sine nærmeste. Så tok de to drapsmennene sine egne liv. Nå vil forskere finne taboet rundt familietragediene.

Anders Hult Johansen
Helsevitenskap

Selvskade dreper en 64 år gammel kvinne. En 22 år gammel psykisk syk kvinne drepte sin 27 år gamle sønn og deretter seg selv i Elverum. Kvinnen tok sitt eget liv etterpå.

Drapsrakett
Kvinner dreper sjelden sine ektefeller. Kvinner dreper sine barn. Menn dreper sine barn og sine kvinner.

Mellom 1995 og 2004 tok 134 personer livet av en de sto i nærelasjon til. 35 av disse valgte å ta sitt eget liv etter gjerningen.

Faksimile fra Dagbladet 22. april 2006. Dagbladet fulgte opp de to "utvidede selvmordene" som skjedde i april dagene.

Denne gangen skjedde det i Sandvika i Bærum, der en 32 år gammel mann begikk selvmord etter først å ha drept kona og dattera på tre år.

November skiller seg ikke ut på selvmordstatistikken (tabell 1), men i mediene ble det som nevnt skrevet mye om selvmord også denne måneden. Vi var så vidt innom myten om ekstra mange selvmord i mørketidsmånedene. Kan det tenkes at denne forestillinga påvirker journalistenes interesse for temaet? Vi kan ikke dokumentere at det virkelig er sånn. Derimot viser materialet at de mange sakene i november er knyttet til to større nyhetshendelser: «Vestfold-drapene» og Vaske-Bakkes død. Lørdag 18. november tok en 38-åring i Vestfold livet av sin far, kjæreste og sønn før han endte med å ta sitt eget liv. Bare tre dager senere ble Svein Erik Bakke med tilnavnet Vaske-Bakke funnet død i Oslo. Begge sakene ble grundig omtalt i flere medier over hele landet. Vi vender tilbake til Vestfolddrapene senere i dette kapitlet, mens omtalen av Vaske-Bakkes død er tema for tekstanalysen i kapittel 4.

Når skjer selvmordene?

Selv om tabell 1 viser at selvmordene skjer jevnt fordelt ut over året, eksisterer det mange forestillinger om når mennesker tar sitt liv. Sara Kane brukte én slik myte som tittel på sitt teaterstykke «Psykos 4:48». Det er ikke forsket så mye på spørsmålet om hvorvidt mennesker begår selvmord oftere på spesielle tidspunkt. Det som finnes av forskning tar imidlertid livet av myten om at mørketida og perioden frem mot jul er verst i så måte.

Professor Heidi Hjelmeland ved NTNU i Trondheim har bidratt med norske data til en internasjonale studie (Jessen m.fl 1999) om selvmord i forbindelse med offentlige helligdager og ferier. Undersøkelsen omfatter nærmere 25.000 selvmordsforsøk blant personer over 15 år i perioden fra 1989 til 1996. Forskerne registrert at det før jul var langt færre selvmord enn de hadde trodd, mens det etter jul var langt flere. Mange mennesker bygger opp en så stor forventning foran jul og påske, at det hele blir urealistisk. Skuffelsen som mange føler blir bare større ved endringer i den daglige rutinen, for eksempel knyttet til alkoholinntak, søvnmonster, økonomiske vanskeligheter og familiekonflikter. Den positive effekten i form av høye forventninger før fridagene går over i en negativ effekt, som igjen gir langt flere selvmord etter jul og påske. Dette kalles «the broken-promise-effect».

Studien viser at nasjonale fridager har effekt på befolkningens inntakt av alkohol, noe som igjen medfører flere selvmord. Høytidsdager som 1. nyttårsdag, 1. mai, Kristi Himmelfartsdag, 17. mai og pinse er slike utsatte dager.

Tabell 2 viser norske selvmordstall fra de siste 19 årene, fordelt på måned. De høyeste selvmordstallene er registrert i april og mai, selv om forskjellen altså ikke er stor fra måned til måned.

Hjelmelands data kan kaste lys over disse variasjonene. I nesten alle de 19 årene har påsken vært i april. De få gangene påsken har falt i mars, har den ligget så sent at en «broken-promise-effect» først har fått virkning i april. Mai er måneden med flest røde dager

på kalenderen. Det kan dermed også forklare høyere selvmordstall denne måneden enn i andre perioder av året.

Ulike medier – ulike selvmordsaker?

Før vi satte i gang undersøkelsen om mediernes selvmordsdekning, spurte mange om det vi egentlig skulle var «å finne ut hvor ille tabloidene i Akersgata er?» Men nei, vår undersøkelse favner mye bredere enn som så. Når mediene legges under lupen er det nesten alltid meningsfullt å sammenligne forskjellige medietyper for å finne ut om de løser oppgavene ulikt. Vårt materiale omfatter de ulike avis-kategoriene som gjerne benyttes i medieforskning: små og store lokalaviser, meningsbærende aviser, riksaviser (også kalt omnibusaviser) og nummer to-aviser. Nettaviser, distrikts- og riksradio, tv og tekst-tv inngår også i studien.

En tanke vi hadde før vi satte i gang var at variasjoner i kultur og lynne ut fra geografi kunne ha betydning for hvordan selvmord ble omtalt i mediene landet over. Vi følte oss nokså sikre på at journalister i små lokalredaksjoner, med sin nærhet til leserne, kunne gjøre andre journalistiske og presseetiske vurderinger enn kolleger i større medier. Derfor var det en selvfølge for oss å ha hele landet med i medieutvalget.

Tabell 3: Saker om selvmord fra 2006, fordelt på ulike medier.

Type medier	Antall saker	Prosent
Liten lokalavis	23	3
Stor lokalavis	194	22
Meningsbærende aviser	17	2
Riksaviser	193	22
Nummer-to aviser	17	2
Nettavis	264	31
Distriktsradio	19	2
Riksdekkende radio	78	9
TV (riksdekkende)	25	3
Tekst-tv	35	4
Totalt antall saker	865	100

Noen antakelser blir bekreftet av tabell 3. De tre riksavisene Aftenposten, VG og Dagbladet står bak hele 193 av de 865 artiklene som materialet består av. Disse tre avisene, som bare utgjør en liten andel av samtlige aviser vi har undersøkt, har altså skrevet 22 prosent av artiklene. Mange vil sikkert si at det er fordi riksavisene skriver mye om kriminalitet, men det er bare delvis korrekt. Faktisk handler bare 41 av riksavisenes 193 saker om kriminalitet. Dette framgår av tabell 7 nedenfor.

Tabell 3 viser at nettavisene er den medietypen som skriver aller mest om selvmordsproblematikk i en eller annen form. Dette er et overraskende funn. Hele 264 artikler eller 31 prosent av materialet kommer fra nettavisene. Om vi ser nettavisene og riksavisene under ett, står disse for mer enn halvparten av alle saker.

Vi har forklart hvordan selvmordsakene er plukket ut i denne undersøkelsen. Med denne metoden har vi fanget opp mange hundre saker fra ulike medier. Kan det likevel være at medieovervåkerne har oversett småavisenes artikler? Kan det tenkes at de lokale journalistene bruker enda mer indirekte måter å omtale selvmord på? I så fall kan vi ha gått glipp av noen saker fra småavisene. Uansett er det ingen tvil om at de små lokalavisene skriver langt mindre om selvmord enn de større avisene og mediene for øvrig.

Vi skal først se litt nærmere på de sakene som faktisk handler om konkrete selvmord eller selvmordsforsøk. Mange saker omtaler selvmord på et generelt nivå. I tillegg har vi med et stort antall saker i materialet med ordet selvmord i teksten, uten at saken egentlig handler om temaet. I første omgang gir det liten mening å lete etter metodebeskrivelser i denne delen av materialet.

Tabell 4: Omtale av selvmordsmetode i saker om konkrete selvmord eller selvmordsforsøk. Antall artikler og prosent.

Omtale av metode	Konkrete selvmord	Konkrete selvmordsforsøk	Antall saker
Ikke nevnt	215	24	239 (71 %)
Nevnt (indirekte)	58	9	67 (20 %)
Beskrevet (direkte)	21	8	29 (9 %)
Antall saker	294	41	335 (100 %)

Tabell 4 gir et første signal om at mediene ikke flommer over av detaljer om selvmordsmetode. I de aller fleste sakene er ikke selvmordsmetode nevnt med ett ord. Av tabellen ser vi at det gjelder 71 prosent av sakene om enkeltselvmord og selvmordsforsøk.

Vi skiller mellom saker som nevner selvmordsmetode, nærmest indirekte, og saker som beskriver metoden mer inngående. Noen eksempler klargjør forskjellen:

- VG⁷ skrev om «stor reduksjon i andelen skyteselvmord» på grunn av strengere våpenlover. Artikkelen nevner at «siden 90-tallet har andelen menn som tar livet sitt ved skyting gått jevnt og trutt nedover».
- Nordlys⁸ hadde en kritisk artikkel om Tromsøbilister som kjørte forbi da en mann «klatret på brua, men ingen stanset for å prøve å hindre et mulig selvmord».
- Oppland Arbeiderblad⁹ skrev om en mann som tok sitt liv på Bjorli: «Mannen hadde forskanset seg i en bil, som hadde kjørt fra Golsfjellet tidligere på dagen. Etter flere timer i bilen skal mannen ha skutt seg selv».

Dette er eksempler på at mediene *nevner* selvmordsmetode. De to første sakene kunne knapt ha blitt omtalt i det hele tatt uten en slik (indirekte) henvisning til selvmordsmetoden.

Vi har tidligere referert undersøkelsen om tungtransportsjåfører som frontkolliderer med personbiler. Flere medier omtalte studien som Norges Lastebileier-Forbund sto bak. Firda¹⁰ gjenga ei pressemelding fra Nynorsk Pressekontor, der selvmordsmetoden nevnes med knappest mulig ordlyd: «Nær halvparten av frontkollisjonane mellom lastebil og personbil er sjølv mord. (...) Psykiater Hans Olav Tunesvik (...) har laga ein rapport om lastebilsjåførar som har frontkollidert med personbil.»

Andre medier gikk lengre i sin omtale av denne formen for selvmord. Hamar Arbeiderblad¹¹ skrev om dødsulykker på vegene, og fortalte at ei analysegruppe har konkludert med at sju av 55 dødsulykker i region øst var selvalgte. Avisen gjengir gruppas konklusjon: «Ulykkene kjennetegnes som regel ved at bilfører uten bilbelte plutselig svinger over i motgående kjørefelt med vogntog eller lastebil.» I vår undersøkelse inngår denne artikkelen blant dem som *beskriver* selvmordsmetode.

Andre beskrivelser vi har registrert:

- «Ved sykehuset Innlandet på Gjøvik har tallet på selvmordsforsøk med paracetamol økt betydelig etter at det ble åpnet for salg i butikker og bensinstasjoner», skrev VG¹²
- Et selvmord om bord på «Christian V» ble etterforsket av politiet i Kristiansand. Agderposten¹³ skrev at den berusede unge mannen fikk tilsyn hver halve time. «Like fullt klarte mannen å gjennomføre selvmord ved bruk av egne klær».
- VG trykte et bilde fra Karmsundbrua (gjengitt på rapportens forside) og skrev om en mann som ble reddet fra døden: «Foran sjokkerte vitner truet denne mannen med å hoppe i døden. Etter 40 minutter klarte imidlertid en lege å overtale mannen til å klatre ned igjen fra broen.» Legen har for øvrig flere ganger tidligere klart å overtale suidale personer til ikke å begå selvmord. Han sier til avisen at «folk behøver ikke være redde for å snakke med personer som befinner seg i en slik krisesituasjon. Ofte kan en normal samtale redde dem fra å begå selvmord.»

En av de mest omfattende beskrivelsene fant vi i Avisen Nordland (AN) i juni 2006¹⁴. Avisen har publisert mange artikler om Christina Karlsen (21) som døde på Nordlandssykehuset etter to selvmordsforsøk i løpet av noen timer. Knapt tre uker etter dødsfallet gjenga AN farens fortvilte fortelling om det som skjedde:

Kjører av veien.

På vei inn til legevakta kommer neste sjokk. – Vi er ved Hopshamran på Riksvei 80 da Christina plutselig åpner døra og prøver å kaste seg ut av bilen, forteller Sønn. Han klarer å få tak i datteren og drar henne inn i bilen igjen. Men han mister kontrollen over kjøretøyet og smeller i fjellveggen.

Christina kom fra ulykken uten fysiske skader, og ble innlagt på sykehuset og overført til psykiatrisk avdeling.

Et par timer senere ringer sykehuset tilbake. Christina har prøvd å ta sitt eget liv. Det er kritisk. Hun er fraktet til intensivsen på Nordlandssykehuset. Men skadene er for store. Livet lar seg ikke redde. Lørdag 3. juni dør Christina. 21 år gammel. – Hvorfor? – Vi finner ikke ord. Det er helt grotesk at en så syk person ikke blir passet på. Sykehuset sa at de sjekket henne hvert tiende minutt. Men hvorfor fikk hun ikke medisiner? Hvorfor fikk hun beholde skjerfet sitt som var 1,6 meter langt? Hvorfor ble hun ikke holdt under kontinuerlig oppsyn?

Omstendighetene rundt Christinas død ble gransket av politiet og Statens helsetilsyn i Nordland. Helsetilsynet har nå sendt saken til sentral vurdering¹⁵. ANs artikkel beskriver først hvordan den unge jenta prøvde å kaste seg ut av en bil i fart. Hvordan hun tok livet sitt inne på sykehuset er ikke beskrevet nærmere, men farens spørsmål forklarer det meste: «Hvorfor fikk hun beholde skjerfet sitt som var 1,6 meter langt?» Vi må anta at skjerfet spiller en viktig rolle i etterforskningen av dødsfallet.

Tabell 5: Omtale av selvmordsmetode, fordelt på medietyper. I denne tabellen er radio, tv/tekst-tv og meningsbærende aviser slått sammen i kategorien «øvrige medier».

Type medier	Ikke nevnt	Nevnt (direkte)	Beskrevet (indirekte)	Antall saker
Liten lokalavis	20	2	1	23
Store lokalavis	150	29	15	194
Riksaviser	161	22	10	193
Nummer-to aviser	11	5	1	17
Nettavis	219	32	13	264
Øvrige medier	150	24	0	174
Sum antall saker	711	114	40	865
	(82 %)	(13 %)	(5 %)	(100 %)

Hvem skriver mest om selvmordsmetode?

Tabell 1 viste at 71 % av sakene om selvmord/selvordsforsøk ikke nevnte selvmordsmetode i det hele tatt. Dette gjelder altså de sakene som handler om enkelttilfeller. Ser vi derimot på hele materialet (865 saker), finner vi at selvmordsmetode bare er omtalt i 154 saker (18 %). Av disse nevnes metoden i 114 saker, mens 40 saker beskriver selvmordsmetoden nærmere.

Vi har registrert noen få saker fra riksradio, distriktsradio, tv og tekst-tv som nevner selvmordsmetode. Tabellen viser at det til sammen er 24 saker fra «øvrige medier», inkludert fire fra meningsbærende aviser. Derimot er det ingen etermedier som beskriver selvmordsmetode. Det innebærer at avisene er alene om å bringe slike beskrivelser.

Den største presseetiske interessen vil trolig være knyttet til fjerde kolonne i tabell 5. Her framgår det at selvmordsmetode er beskrevet i 40 artikler i løpet av året, altså bare i 5 prosent av alle innsamlede saker. Av disse 40 beskrivelsene er 29 hentet fra saker om konkrete selvmord eller selvmordsforsøk (se tabell 4). Resten av metodebeskrivelsene finnes i mer generelle saker om selvmord. Det gjelder blant annet i artikler om møteulykker mellom personbil og tungtransport, for eksempel den vi siterte fra Hamar Arbeiderblad.

Flest beskrivelser fant vi i de store lokalavisene (15 saker), etterfulgt av nettavisene (13 saker) og riksavisene (10 saker). Flere av disse sakene er omtalt blant eksemplene foran. De to siste beskrivelsene kommer fra en liten lokalavis og fra en nummer-to-avis. Vi skal se nærmere på begge disse sakene:

Et «utvidet selvmord»

Fra de små lokalavisene har vi altså bare funnet én eneste artikkel som beskriver selvmordsmetode. Artikkelen sto på trykk i Gjengangeren¹⁶ og handler om trippeldrapet i Vestfold, et av flere såkalt «utvidede selvmord» som inntraff i Norge i 2006. Begrepet brukes når en person først dreper sine nærmeste og umiddelbart deretter tar sitt eget liv.

Saken i Gjengangeren er produsert av Norsk Telegrambyrå. Samme tekst sto på trykk i flere norske aviser samme dag, men disse avisene er enten ikke med

i vårt utvalg, eller de er i kategorien stor lokalavis. Vi kommer tilbake til Gjengangerens artikkel, men først litt bakgrunnsinformasjon.

Vestfolddrapene skjedde lørdag 18. november 2006, og satte sterkt preg på søndagsavisene dagen etter. Vi har studert noen av avisene, og ser klare tegn til at de som befolker deskene tenker og vurderer noe ulikt.

- I Aftenposten var det 19. november mange detaljer, boligbilder og kart over området. Ifølge Aftenposten var far og samboer skutt, sønnen var drept og de to som overlevde var knivstukket. I en av de siste bildetekstene sto det at gjerningsmannen hadde skutt seg selv.
- Ifølge Dagsavisen samme dag hadde gjerningsmannen drept far og kjærest, knivdrept sønnen før han tok sitt eget liv. Dagsavisens artikkel var meget detaljrik om at det måtte vært brukt en stor kniv og at ofrene hadde kuttskader på hals, hender og overkropp. Artikkelen opplyser avslutningsvis at gjerningsmannen skjøt seg selv med hagle.
- Også i VG står det en rekke detaljer rundt politijakten på mannen. VG skriver at mannen skjøt seg selv, han drepte faren, samboene og sønnen og knivstakk ytterligere to personer som overlevde.

Aftenposten og Dagsavisen beskrev altså både hvordan drapene og selvmordet foregikk, Aftenposten oppga feil selvmordsmetode. VG nøyde seg med å beskrive hvordan gjerningsmannen tok sitt eget liv.

De neste dagene kom flere medier på banen. Mandag 20. november bekreftet NTB at faren og samboeren var skutt, også denne meldinga sto på trykk landet rundt. Tirsdag gikk politiet ut og sa at de med sikkerhet kunne fastslå at ingen ble skutt. Politiet ville heller ikke bekrefte knivstikking. Onsdag 22. november ble informasjon fra obduksjonsrapporten trykt i et stort antall aviser, blant annet i Gjengangeren:

(...) drepte sin far med økseslag mot hodet. Dette gjorde han på åstedet i Sandefjord hvor han samtidig drepte sin samboer (...) med knivstikk mot brystet (...) sønn (...) ble senere drept på Nøtterøy av flere knivstikk i ryggen.

Avslutningsvis kommer så forklaringa på hvordan selvmordet ble begått:

Etterforskningslederen kan bekrefte at vitneavhør så langt tyder på at mannen var ruset da han tok livet av seg med et haglskudd mot overkroppen på et jorde i Andebu.

Flere medier hadde skrevet at gjerningsmannen skjøt seg selv, men dette var første gang det ble offentliggjort detaljer om at han skjøt seg med et haglskudd mot overkroppen. Vi konstaterer at det skrives mye og detaljrikt om drapene og drapsmetoden, mens det publiseres få detaljer om selvmordet. Det finnes åpenbart to ulike måter å tenke presseetikk på – en for omtale av drap, en annen for selvdrap.

Etter Vestfolddrapet uttalte Randi Rosenqvist, leder i Rettsmedisinsk kommisjon, i et intervju¹⁷ at «slike hendelser skjer uhyre sjeldent i Norge, og at det derfor er vanskelig å gi generelle vurderinger av hva slikt kan skyldes.» Vi stusser over dette utsagnet. Blant selvmordsakene fra de siste tolv månedene finner vi i alle fall seks som handler om det mange i dag kaller for utvidet selvmord. På ett år har seks norske menn og kvinner tatt sitt liv umiddelbart etter at de har drept foreldre, ektefelle eller barn.

Sakene er oppsiktsvekkende i all sin gru. Som NTB og Gjengangeren formulerte det i tittelen til den nevnte artikkelen: *Trippeldrapet: Gåtefull brutalitet*. Det er ikke vanskelig å skjønne at slike tragedier blir slått stort opp i mediene. De færreste vil argumentere for at mediene «som hovedregel ikke skal omtale» slike saker, selv om de også inkluderer et selvmord. Men det kan være god grunn til å fornye språket og de journalistiske fortellergrepene i slike sammenhenger.

Ikke «familietragedier», men mord

Professor Gustav Wik (2005) ved Universitetet i Bergen skriver om hvor ofte slike «mord/selv mord i nære relasjoner» forekommer. I perioden fra 1995 til 2004 er det i Norge dokumentert at 134 gjerningsmenn tok livet av en person de hadde et nært forhold til. 35 av disse begikk selvmord etter mordet. I denne perioden ble det altså årlig utført mellom tre og fire slike drap/selvdrap i Norge. I løpet av de siste 12 månedene er tallet fordoblet. Drap på nære slektninger, og deretter selvdrap, er blitt et problem som samfunnet må gjøre noe med. Wik sier det slik i et intervju¹⁸: «Familiemorderen lever etter 50-tallets familieideal. Han føler livet blir ødelagt om ikke han får være familiens overhode og sjef.»

Professoren advarer norsk presse mot å omtale slike hendelser som familietragedier eller æresdrap. «Det viktigste for mediene må være å kalle disse ugjerningene det de faktisk er og ikke dekke over ved å kalle dem familietragedier. De er mord, sier Wik.»

Tre dager etter Vestfolddrapene var saken tema på kommentarplass i flere aviser. I Avisa Nordland skrev utviklingsredaktør Reidun Kjelling Nybø:

«Vi må slutte å ufarliggjøre slike uhyrlige handlinger med omskrivingen familietragedie. På samme måte må vi slutte å stemple vold i ekteskapet som «husbråk».

I Dagbladet tok Marte Michelet opp samme problemstilling:

Når vi gransker denne typen drap viser det seg altså at de har klare likhetstrekk med æresdrap. Likhetstrekk som burde tvinge fram spørsmål om hva det er i vår kultur som skaper slike menn og slike uhyrlige handlinger. I stedet fokuserer vi på alt det som skiller våre «familietragedier» fra det vi kaller æresdrap. (...) Men vi burde for lengst ha begynt å snakke om fellesnevneren: Det sosiale fallet en mann kan oppleve når kjæresten eller kona ønsker å gå fra ham. At samlivsbrudd og tap av samvær med barn går på æren løs, også for norske menn.

To aviser dømt i Pressens Faglige Utvalg

Tabell 5 viste at bare én artikkel fra nummer to-aviser inneholdt beskrivelse av selvmordsmetode. Det er et overraskende funn. De tabloide nummer to-avisene i byer med aviskonkurranse blir gjerne oppfattet som hissige, små terriere som ikke går av vegen for å utfordre gjeldende grenser. Vi finner ingen slike utslag i form av hemningsløs omtale av selvmordsmetode. I vårt utvalg er det like mange nummer to-aviser som det er riksaviser, tre av hver. Mens riksavisene sto bak 10 beskrivelser av selvmordsmetode, er nummer to-avisene registrert med én eneste sak. Til gjengjeld ble denne saken – et oppslag i bladet Tromsø¹⁹ om en kvinne som ble overtalt til ikke å hoppe fra Tromsøbrua – innklaget og dømt i Pressens Faglige Utvalg²⁰. Også VGs artikkel om samme hendelse ble stemplet som «brudd på god presseskikk». Begge avisene trykte fargebilder over henholdsvis fem og seks spalter av kvinnen som sto med ryggen mot kamera på utsiden av Tromsøbruas midtspenn.

For utvalget var ikke omtalen av selvmordsmetode (hopp fra brua) avgjørende. Derimot mente de at den sterke bildebruken «ville bli opplevd som krenkende, og at en slik eksponering av hendelsen innebærer en urimelig tilleggsbelastning for dem som er direkte berørt».

VG skrev i tilsvarsrunden til PFU:

Sannsynligvis vil enhver omtale av selvmord eller selvmordsforsøk kunne ha smitteeffekt, selv om omtalen er i generelle vendinger. Det vil være på grensen til det meningsløse å tolke punkt 1²¹ så bokstavelig at man i forbindelse med omtale av et gjerde som et virkningsfullt tiltak for å redusere antall selvmord, ikke skal kunne omtale den selvmordsmetode som gjerdet beskytter mot, nemlig hopp fra høye broer.»

Tromsø-saken har flere likhetstrekk med historia fra Karmsundbrua, som vi refererte tidligere i dette kapittelet. Så vidt vi vet har det ikke kommet reaksjoner mot måten VG skildret mannen som ble reddet fra selvmord på denne brua. Bildet av hendelsen (gjengitt på forsida av rapporten) har heller ikke skapt debatt, etter det vi kjenner til.

Vi går ikke lenger inn i PFUs kjennelser i saken fra Tromsøbrua, men vender tilbake til sakene senere i kapittelet. Dette var for øvrig andre gang Pressens Faglige Utvalg kommer med fellende uttalelse i en sak om selvmord etter at Vær Varsomplakatens punkt om selvmord ble endret. Det er foreløpig ikke lett å se at den nye selvmordsregelen har ført til en mer liberal håndtering av selvmordsaker i PFU. I 2005 ble Dagbladet frikjent etter den gamle plakaten for å ha skrevet om 19 år gamle Kathrine Skindlo som begikk selvmord på Lovisenberg Diakonale Sykehus i Oslo ved at hun «tok en plastpose over hodet og strammet til med et belte rundt halsen»²². Året etter ble Stavanger Aftenblad felt etter den nye plakaten, da de skrev om Liv Torun Sande som var tvangsinnlagt på psykiatrisk klinikk ved Stavanger Universitetssjukehus med paranoid psykose og selvmordstanker. I forbindelse med et vaktskifte «fant en pleier henne hengt i dusjen»²³. I begge tilfellene blir sykehusene kritisert fordi de ikke forhindret selvmordene.

Vi imøteser en pågående masteroppgave som Liv Iren Hognestad arbeider med ved Universitetet i Oslo²⁴. Studien ser på medieomtale av selvmord og selvmordsforsøk i et historisk perspektiv. Hognestad har gått gjennom hele PFU-basen og hentet ut klagesaker om selvmord og selvmordsforsøk. Både klagesakene og kjennelsene fra PFU skal analyseres. Hun planlegger også å gå i dybden på de nevnte sakene fra bladet Tromsø og VG.

Diskusjonen rundt beskrivelse av selvmordsmetode kommer til å måtte prege debatten om det nye punkt 4.9 i Vær Varsom-plakaten. Om noen skriver at en person ble funnet ved jernbanelinjen, eller at det lå et skytevåpen i bilen der den døde ble funnet - er det å beskrive metode? Hva med alle møteulykkene på vegen som ifølge forskning kan være selvmord? I vårt materiale har vi registrert små forskjeller mellom saker som indirekte nevner selvmordsmetoden og saker som beskriver den. Mange

ganger er det snakk om en nærmest umerkbar nyanse. Komiteen som reviderte Vær Varsomplakaten siterte professor Lars Mehlum ved Universitetet i Oslo i sin innstilling²⁵:

Flere forskningsprosjekter har vist at sensasjonspreget omtale av konkrete tilfeller av selvmord blant unge mennesker, der sted og metode beskrives, og der det skildres detaljer rundt hendelsesforløpet, vil kunne føre til imiterende selvmordsadferd blant andre unge.

Vår undersøkelse av norske selvmordsaker viser at mediene ikke skriver ofte, og heller ikke mye om enkelttilfeller. Det er mer generell omtale av selvmordsproblematikk. Bare 40 saker beskriver selvmordsmetode.

Vi har ikke kommet over eksempler på utilbørlig framstilling av måten mennesker tar sitt liv på. «Selvmordsomtale bør være nøktern og ikke sensasjonspreget», står det i NPs veileder. Vi oppfatter at mediene har fulgt dette rådet i 2006. Slik vi ser det, er de beskrivelsene som ble publisert nødvendige for at leseren skal forstå poenget med sakene. Mediene omtaler bare et lite mindretall av alle selvmord som skjer. Når et selvmord havner i media kan det være fordi den som tar sitt liv involverer offentligheten i sin gjerning, at selvmordet kan få store konsekvenser eller at det kan være et resultat av svikt i hjelpeapparatet. I slike tilfeller er det «medias oppgave å sette fokus på et samfunnsproblem», ifølge revisjonskomiteens innstilling. De fleste sakene som beskriver selvmordsmetode faller innenfor en av disse kategoriene, noe eksemplene i dette avsnittet illustrerer.

Mer journalistikk om samfunnsproblemet?

Har norsk presse blitt mer opptatt av selvmord som en utfordring for fellesskapet, og som et samfunnsproblem vi kan bidra til å gjøre noe med? Neppe.

Overtalt til ikke å hoppe

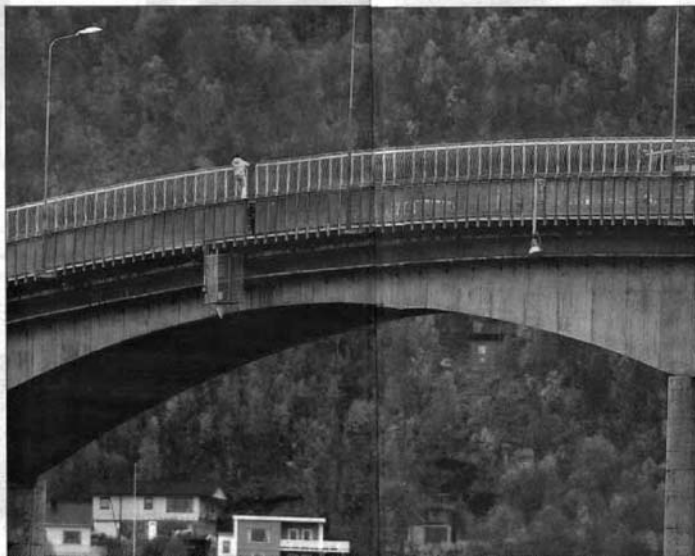
RYKKEST UT: Strømoverføringsapparatet ble sluttet av vedlikeholdet for å hindre å bli rammet av lynnedslag.

HOLDT BAK: Rikets politimann fikk ikke se hva som skjedde på jernbanelinjen i 19 år gamle Kathrine Skindlo som begikk selvmord på Lovisenberg Diakonale Sykehus i Oslo ved at hun «tok en plastpose over hodet og strammet til med et belte rundt halsen».

OVERSTÅTT: Her ble kroppen funnet hengt i dusjen i 19 år gamle Kathrine Skindlo som begikk selvmord på Lovisenberg Diakonale Sykehus i Oslo ved at hun «tok en plastpose over hodet og strammet til med et belte rundt halsen».

AVBRYTER: Strømoverføringsapparatet ble sluttet av vedlikeholdet for å hindre å bli rammet av lynnedslag.

Her velger Tromsøbrua i 20-årene å avbryte deler av jernbanelinjen i tankene - å hoppe fra Tromsøbrua.

Politimann fikk tromsøkvinner på bedre tanker

Tromsøkvinnerne fikk en politimann som gikk på jernbanelinjen i 19 år gamle Kathrine Skindlo som begikk selvmord på Lovisenberg Diakonale Sykehus i Oslo ved at hun «tok en plastpose over hodet og strammet til med et belte rundt halsen».

Allemann gikk
Politimann fikk en politimann som gikk på jernbanelinjen i 19 år gamle Kathrine Skindlo som begikk selvmord på Lovisenberg Diakonale Sykehus i Oslo ved at hun «tok en plastpose over hodet og strammet til med et belte rundt halsen».

Allemann gikk
Politimann fikk en politimann som gikk på jernbanelinjen i 19 år gamle Kathrine Skindlo som begikk selvmord på Lovisenberg Diakonale Sykehus i Oslo ved at hun «tok en plastpose over hodet og strammet til med et belte rundt halsen».

Allemann gikk
Politimann fikk en politimann som gikk på jernbanelinjen i 19 år gamle Kathrine Skindlo som begikk selvmord på Lovisenberg Diakonale Sykehus i Oslo ved at hun «tok en plastpose over hodet og strammet til med et belte rundt halsen».

Allemann gikk
Politimann fikk en politimann som gikk på jernbanelinjen i 19 år gamle Kathrine Skindlo som begikk selvmord på Lovisenberg Diakonale Sykehus i Oslo ved at hun «tok en plastpose over hodet og strammet til med et belte rundt halsen».

Allemann gikk
Politimann fikk en politimann som gikk på jernbanelinjen i 19 år gamle Kathrine Skindlo som begikk selvmord på Lovisenberg Diakonale Sykehus i Oslo ved at hun «tok en plastpose over hodet og strammet til med et belte rundt halsen».

Bladet Tromsø ble dømt i Pressens Faglige utvalg for denne saken om en kvinne som ble overtalt til ikke å hoppe fra Tromsøbrua. For utvalget var ikke omtalen av selvmordsmetoden avgjørende. Derimot mente de at den sterke bildebruken «ville bli opplevd som krenkende, og at en slik eksponering av hendelsen innebærer en urimelig tilleggsbelastning for dem som er direkte berørt».

Vi kan vanskelig sammenligne med et historisk materiale vi ikke har. Vi har derimot undersøkt hvilke temaer mediene tar opp i sine saker, og hvilke risikofaktorer som eventuelt nevnes i selvmordsakene fra 2006. Funnene tilsier ikke at pressen har fokus på selvmord som samfunnsproblem.

Fenomenet «utvidede selvmord» kan tjene som eksempel. Noen forskere har ment at det for noen år tilbake nesten ikke ble begått slike handlinger i Norge. Nyere undersøkelser (Wik m.fl. 2005) viser imidlertid at denne oppfatninga bare delvis er korrekt. I dag kan det ikke lenger være tvil om at dette er et stort samfunnsproblem. Så er spørsmålet: Er utvidede selvmord et nytt samfunnsproblem? Eller har det «alltid» forekommet mange slike drap/selvdrap uten at det har kommet frem i offentligheten fordi pressen ikke har skrevet om selvmord? Lignende spørsmål kan reises om selvmord kamouflert som møteulykker mellom personbil og tungtransport.

Materialet fra 2006 inneholder svært mange artikler om både utvidede selvmord og selvmord i trafikken. Pressen ser ut til å være særlig opptatt av selvmord som blir lagt merke til ute i offentligheten, eller begått av offentlige personer. Dette er i tråd med revisjonskomiteens oppfatning av hvilke selvmord som har nyhetsverdi og offentlig interesse.

Tema, risiko og årsaksforklaringer

Vi ønsket å finne ut hvilke temaer selvmordsakene i pressen handler om, og hvilke risiko- og årsaksforklaringer som eventuelt blir nevnt i samband med selvmord. Dette kan si noe om hvordan pressen forstår fenomenet selvmord i vårt samfunn. Bidrar journalistikken med nye innfallsvinkler og alternative syn? Løfter pressen fram risikofaktorer som samfunnet ikke har vært nok oppmerksom på tidligere? Svarene vi finner i materialet fra 2006 er heller nedslående.

Med risiko- og årsaksforklaringer mener vi både faktorer som peker på hva som kan føre til selvmord, og momenter som nevnes som en (mulig) forklaring på selvmord mer allment.

I tabell 6 utgjør annet-kategorien hele 43 % av sakenes tema. Det krever en forklaring. Som vi har redegjort for, består vårt materiale av saker som inneholder ordet selvmord eller typiske omskrivninger for selvmord. Dette har gitt oss artikler og programmer om nærmest ethvert tema som behandles i pressen. Vi har tidligere nevnt eksempler på alt fra sport og politikk til bading, dårlig ånde og cellebiologi. Ingen av disse temaene forteller noe om pressens fokusering på selvmord som samfunnsproblem. I tabell 6 har vi derfor skilt ut noen temaer som vi anser som relevante når vi skal drøfte hvordan pressen forholder seg til selvmord som samfunnsproblem; kriminalitet, psykiatri, selvmordstall, forebygging, behandling og sorgarbeid blant etterlatte. Saker som ikke handler om noe av dette står under «annet tema» i tabellen.

Risiko- og årsaksforklaringer er ikke nevnt i over en tredel (35 %) av sakene. Professor Mehlum etterlyste journalistikk om «et samfunnsproblem vi kan gjøre noe med». På den bakgrunn er det nedslående at så mange saker verken nevner eller belyser forhold eller problemer som kan forårsake selvmord.

Tabell 6 bekrefter at mediene skriver mye om kriminalitet og overgrep. Nesten hver fjerde sak om selvmord (23 %) handler også om kriminalitet. Men risikofaktorene forbigås likevel ofte i stillhet også når temaet er selvmord og kriminalitet. Det samme gjelder for øvrig mange saker om selvmord og psykiatri og – mer overraskende – saker om forebygging og behandling.

Før undersøkelsen startet satte vi opp noen risikofaktorer, stort sett bygd på våre egne forrestillinger om hva som kan forårsake selvmord. I tillegg hadde vi et visst inntrykk av hvordan mediene og folk flest gjerne

Tabell 6: Sakenes tema (vannrett) sammenholdt med risiko- og årsaksforklaringer som er nevnt i artikkelen/innslaget.

Tema	Kriminalitet/ overgrep	Psykiatri	Selvmonds- tall	Forebygging/ behandling	Sorgarbeid/ etterlatte	Annet tema	Sum	(%)
Risiko/ årsaksforklaring								
Homofili	0	0	2	1	0	28	31	4 %
Innvandrere/asylsøkere	6	5	0	0	0	23	34	4 %
Medisinskforklaring	26	82	5	26	2	42	183	21 %
Etter selvmordforsøk	4	11	1	6	1	4	27	3 %
Spilleavhengighet	0	1	1	4	0	12	18	2 %
Kjønn	3	1	23	1	1	14	43	5 %
Mobbing	2	1	4	0	0	12	19	2 %
Rus	4	0	0	1	1	6	12	1 %
Misbruk/overgrep	17	0	0	0	0	0	17	2 %
Andre faktorer	80	8	9	13	2	72	184	21 %
Ikke nevnt	58	10	16	26	28	159	297	35 %
Sum	200	119	61	78	35	372	865	
(%)	(23 %)	(14 %)	(7 %)	(9 %)	(4 %)	(43 %)		100 %

forklarer selvmord. I undersøkelsen har vi tatt for oss noen slike faktorer (sykdom, spilleavhengighet, mobbing, rus, overgrep, kjønn). Når det snakkes om selvmord er det også vanlig å trekke fram visse grupper som særlig utsatt. Noen slike grupper er med blant risiko- og årsaksforklaringene (homofile, innvandrere/asylsøkere, de som tidligere har prøvd å ta livet sitt).

I tabellen ser vi at hele 184 saker nevner *andre* risikofaktorer enn de vi hadde ventet å finne. Det er et signal om at selvmordsproblematikken er meget sammensatt. Noen saker handler om ensomhet og at samfunnet er blitt «kaldt». Saker som nevner flere risikofaktorer samtidig er også plassert i kategorien «andre faktorer».

Fra samme kategori henter vi fram en kronikk som gjorde inntrykk på oss. Artikkelen sto på trykk i Aftenposten²⁶ og skiller seg kraftig ut fra mye av det andre materialet, ved at den reiser noen helt grunnleggende spørsmål ved vår forståelse av selvmord. Kronikken er skrevet av Vigdis Songe-Møller, professor i filosofi ved Universitetet i Bergen. Hun skriver imidlertid like mye som moren til Markus, som tok sitt liv tre år tidligere, mens han studerte journalistikk i Volda. Songe-Møller reagerer på presseetiske råd om ikke å omtale selvmord som «en uforklarlig handling begått av en ellers sunn og velfungerende person»²⁷:

Etter dette bedriver jeg nå dårlig presseetikk: Min sønn var i det daglige en oppegående, velfungerende ung mann. Og ingen kan forklare eller forstå hans handling. Ikke psykisk lidelse. Blant forskere er det en viss uenighet om hvor mange prosent av selvmordene som ikke skyldes psykisk lidelse. De fleste hevder 10, andre 20, mens andre hevder det er noe mer. Det betyr at det i Norge, hvor det begås mellom 500 og 600 selvmord i året, kan være mellom 50 og 150 mennesker som årlig tar sitt liv av andre grunner enn psykisk sykdom. Disse ser ikke ut til å ha noen særlig plass i den dominerende psykiatriske diskursen. Det er min opplevelse at de blir tabuisert.

Songe-Møllers kritikk treffer godt på vårt materiale. I tabell 6 ser vi at «medisinsk forklaring» er den klart mest dominerende risikofaktor nevnt i saker om selvmord. Hver femte sak (21 %) nevner sykdom som bakgrunn for selvmord. I vår kultur blir selvmord i veldig stor grad forstått som utslag av psykisk sykdom, og denne medisinske forståelsen er klart dominerende også i pressen. Vi kan ikke se at journalistikken bidrar med nye innfallsvinkler, eller gir stemme til mennesker med alternative syn på dette området.

Songe-Møller hevder at pressen med dette ikke bare rammer selvmord begått av friske mennesker;

Den rammer også diskusjonen generelt omkring årsaken, eller grunnen, til at mennesker tar sitt eget liv. Å hevde at «psykisk sykdom er årsak til selvmord» ser bort fra personens rasjonalitet og frihet og reduserer den som tar sitt eget liv, til en effekt av sin sykdom. Også psykisk syke er tenkende, handlende mennesker som ikke er fullstendig determinert av sin psykiske lidelse.

Homofili, innvandring og kjønn nevnes omtrent like ofte som risikofaktorer. Når mediene presenterer saker om homofile, inngår det svært ofte ei setning som forteller at homofile begår selvmord oftere enn heterofile. Vi har imidlertid ikke funnet mange saker som går nærmere inn i denne problemstillinga.

Innvandrere/asylsøker-sakene handler for en stor del om selvmord på asylmottak, blant annet Trandum utlendingsinternat. Her brakte mediene fram viktig informasjon om uverdige forhold for de internerte. Blant annet kom det fram at de blir innsisert (vekket) hver halvtime hele døgnet på grunn av faren for selvmord. Advokat Arild Humlen kalte i avisa Ny Tid Trandum for «et regime utenfor alle eksisterende normer», og trakk parallellen til Guantánamo. I ettertid har justisminister Knut Storberget bedt om et eget tilsynsråd for å hindre overtramp mot de internerte på Politiets utlendingsinternat på Trandum²⁸.

Risikofaktoren kjønn handler i de fleste sakene om at menn dominerer selvmordsstatistikken, slik vi fortalte i begynnelsen av kapittelet. Blant disse sakene vil vi trekke fram en bredt anlagt serie i Aftenposten²⁹ under vignetten «MANNEN – det svake kjønn». I løpet av tre dager belyste og forklarte avisen hvorfor menn dør i ulykker, ved selvmord og av sykdom.

Er alle medier opptatt av samme tema?

Vi antok at ulike medier ville håndtere selvmordsaker ulikt, både på grunn av medienes egenart, forskjeller i størrelse og geografisk tilknytning. Kan det også tenkes at de ulike mediene tar opp ulike tema i sine selvmordsaker? Vi har tidligere kommentert at de store lokalavisene og riksavisene i denne studien bidrar med akkurat like mange saker om selvmord, selv om det i utvalget er med langt flere store lokalaviser. I tabell 7 framgår det at riksavisene skriver oftere enn lokalavisene om kriminalitet og selvmordstall. De store lokalavisene skriver på sin side mest om psykiatri, forebygging, behandling og sorgarbeid blant etterlatte. Det siste kan tas til inntekt for en oppfatning om at lokalavisene lever nærmere sine lesere enn det riksavisen gjør. Som journalist Eva Grønseth formulerer det i neste kapittel: «Du har mor og far og barn og Romerikes Blad. Vi er på en måte et familiemedlem.»

I nettavisene handler hver tredje selvmordsak – 88 av 264 saker - om kriminalitet i en eller annen form. Andelen er merkbart større enn i riksavisene, der kriminalsakene bare utgjør en femtedel (41 av 193 saker). I pressen regnes kriminelle handlinger blant døgnetts viktigste hendelser. Våre funn kan tyde på at denne delen av pressens samfunnsoppgave er enda viktigere for nettavisene enn for de store papiravisene. Blant nettavisenes 88 saker om selvmord og kriminalitet handler mange om de utvidede selvmordene vi har drøftet foran.

På forhånd hadde vi regnet med å finne mange saker om etterlatte etter selvmord og tiltak som skal lette sorgarbeidet for dem. Vi mente vi hadde lest og hørt svært mange slike saker før undersøkelsen startet. Særlig hadde vi merket oss sterke intervju med foreldre som har mistet barn i selvmord, og som prøver å skape mening ut av det meningsløse ved å engasjere seg i Landsforeningen for etterlatte ved selvmord,

Tabell 7: Selvmordsaker fra 2006 etter sakenes tema i ulike medier.

Tema	Kriminalitet/ overgrep	Psykatri	Selvmords- tall	Forebygging/ behandling	Sorgarbeid/ etterlatte	Annet tema	Sum	(%)
Medium								
Liten lokalavis	6	3	1	1	3	9	23	3 %
Stor lokalavis	32	37	8	26	19	72	194	22 %
Riksaviser	41	23	13	14	10	92	193	22 %
Nummer-to avis	3	3	0	2	2	7	17	2 %
Meningsbærende	1	0	5	1	0	10	17	2 %
Nettavis	88	22	12	14	0	128	264	31 %
Distriktsradio	1	8	0	5	0	5	19	2 %
Riksdekkende radio	15	10	14	10	0	29	78	9 %
TV	6	3	3	2	1	10	25	3 %
Tekst-tv	7	10	5	3	0	10	35	4 %
Sum	200	119	61	78	35	372	865	
(%)	(23 %)	(14 %)	(7 %)	(9 %)	(4 %)	(40 %)		100 %

LEVE. Disse sakene hadde gjort så sterkt inntrykk på oss at vi nærmest oppfattet dem som «standardsaken» om selvmord i norsk presse. Tallenes tale kom derfor som en stor overraskelse. Fra hele 2006 har vi bare registrert 35 saker om sorgarbeid/etterlatte. Flere av disse handler nettopp om LEVE og deres arrangementer og kampanjer.

De store lokalavisene bidrar med dobbelt så mange saker (19) som riksavisene (10). Faktisk er disse to avistypene nærmest enerådende innenfor temaet sorgarbeid/etterlatte. Vi har registrert bare tre slike saker fra små lokalaviser og to fra nummer to-aviser. De små lokalavisene skriver svært lite om selvmord (tabell 3). De tre artiklene om etterlatte/sorgarbeid utgjør faktisk en større andel av småavisenes samlede saker enn tilsvarende for de store lokalavisene. Men tallene er så små at det knapt gir mening å sammenligne prosentandelen.

Hovedinntrykket står likevel fast. Mediene lager få saker om etterlatte etter selvmord og deres sorg. Vi har ikke funnet en eneste slik sak fra nettavisene, på tross av at disse skriver mest om selvmord totalt sett. I tabellen står det null saker om etterlatte/sorgarbeid også fra de meningsbærende avisene, riksdekkende radio, distriktsradio og tekst-tv. Fra tv har vi med ett enkelt innslag om temaet.

En kritisk journalistikk om selvmord?

I Vær Varsom-plakaten står det at pressens samfunnsrolle blant annet er «å avdekke kritikkverdige forhold, og beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner». Saker om selvmord er relativt vanskelig å ta fatt på for mange journalister, noe vi kommer mer inn på i neste kapittel. Spørsmålet er om journalistene dermed inntar en mindre kritisk holdning til saker om selvmord, eventuelt om kritikken formidles i en mildere form enn på andre saksområder?

Kritikk og kritisk søkelys er størrelser som krever utstrakt tolkning fra den som koder materialet. Vi bestemte oss for å være romslige i vår forståelse av hva som skal

regnes som kritikk i selvmordsakene. Vi illustrerer det med et par eksempler på hva vi oppfatter som kritikk:

Fædrelandsvennen³⁰ publiserte en kommentar med tittelen «Svikter psykisk syke». Skribenten tok utgangspunkt i åtte psykiatriske pasienter som har tatt sine liv i løpet av et drøyt år mens de var under behandling ved Sørlandet sykehus: «Vi kan ikke akseptere at tilbudet til en pasientgruppe som sliter med tunge problemer blir kritisert i stadig nye rapporter uten at noe gjøres.»

Eller som dette eksempelet fra VG i juli 2006³¹: «Sykehuset vurderte ikke kvinnen som ustabil, og la henne inn på usikret avdeling. Natt til lørdag hoppet hun ut fra vinduet i sjette etasje. – Dette må ingen få oppleve igjen, sier en slektning.»

Tabell 8: Selvmordsaker med et kritisk søkelys, etter medium.

Kategorinavn	Ja	Nei	Sum
Liten lokalavis	5 (22 %)	18	23
Stor lokalavis	60 (31 %)	134	194
Riksaviser	42 (22 %)	151	193
Nummer to-aviser	5 (30 %)	12	17
Nettavis	58 (22 %)	206	264
Distriktsradio	10 (53 %)	9	19
Riksradio	22 (28 %)	56	78
TV	12 (48 %)	13	25
Tekst-tv	14 (40 %)	21	35
Meningsbærende	3 (18 %)	14	17
Sum	231 (27 %)	634	865

Tabell 8 viser overraskende nok at de meningsbærende avisene er de minst kritiske, men tallene er så små at vi ikke kan legge for stor vekt på dette. Derimot skiller tv og distriktsradio seg kraftig ut i motsatt ende av skalaen, ved at distriktsradioen formidler kritikk i mer enn halvparten (53%) av sakene om selvmord. TV ligger hakk i hæl med 48 prosent.

Da Sigurd Allern (2001:135) undersøkte innholdet i ti norske aviser, fant han at artiklene med et kritisk søkelys utgjorde «seks prosent av det redaksjonelle arealet innenfor de tre hovedsjangrene nyheter, feature og egne redaksjonelle kommentarer (...) Stoffområdet med flest artikler om overgrep og forsømmelser er helse, utdanning og miljø. Så mye som en tredjedel av artiklene er knyttet til denne stoffkategorien».

Altså – generelt formidler pressen kritikk i seks prosent av sakene, mens innen helse, utdanning og miljø har så mye som en tredjedel av sakene et kritisk søkelys.

Lisbeth Morlandstø (2006:174) fant i sin avhandling at journalisten satte et kritisk søkelys i 19 prosent, eller hver femte artikkel om psykisk helse i Dagbladet og Bergens Tidende.

Våre funn skiller seg ikke oppsiktsvekkende ut, sammenlignet med det Allern og Morlandstø kom fram til, så lenge vi ser på gjennomsnittet for samtlige saker. Som det framgår av tabell 8 formidlet 231 av 865 selvmordsaker kritikk mot noe eller noen. Det utgjør 27 prosent. Vi finner ikke belegg for å hevde at journalistikken om selvmord er mindre kritisk enn annen journalistikk. Kanskje snarere tvert i mot. Selvmordsakene retter ofte og kraftig kritikk mot institusjoner, ikke minst innenfor det psykiske helsevernet. Dette gir neste tabell en kraftfull bekreftelse på.

Tabell 9: Selvmordsaker med kritisk søkelys, etter sakens tema.

Kategorinavn	Ja	Prosent	Nei	Sum
Kriminalitet/overgrep	27	(14 %)	173	200
Psykatri	87	(73 %)	32	119
Selvordstall	8	(13 %)	53	61
Forebygging/behandling	21	(27 %)	57	78
Sorgarbeid/etterlatte	5	(14 %)	30	35
Annet	80	(27 %)	292	372
Sum	228	(27 %)	637	865

I saker om psykiatri, er søkelyset kritisk i hele 73 % av sakene, altså i mer enn sju av ti saker. Dette er mye mer enn Morlandstø fant i sin undersøkelse om journalistikk om psykisk helse. Det kan tenkes at vi i denne undersøkelsen har lagt lista lavere for hva vi regner som kritikk, men det kan også tenkes at temaet selvmord i seg selv innbyr til en kritisk vinkling fra journalistenes side.

Tallet 73 % er uansett enormt stort, og markerer at det er langt lettere for journalister å kritisere i de tilfeller hvor kritikken kan rettes mot en institusjon. Der er det mange ansatte, og kritikken kan fordeles både på mange mennesker, avdelinger, ledelsen, systemet og de manglende økonomiske midlene fra en politisk ledelse på lokalt og nasjonalt plan. Reidun Kjelling Nybø skriver i veilederen for omtale av selvmord:

Det kan også være aktuelt å omtale selvmord som kan ha sin årsak i en svikt i hjelpeapparatet. Her kan mediens ansvar for å sette fokus på et samfunnsproblem komme i konflikt med muligheten for balansert kildetilfang (...) Det er viktig å være klar over at behandlere i

helsevesenet også kan være å betrakte som pårørende for sine klienter.

Tabellen viser ellers at det er minst kritikk i saker om forebygging og behandling. Omtale av selvmordstall og –statistikk innbyr heller ikke til den mest kritiske innfallsvinkel. Derimot formidler hver femte sak om etterlatte kritikk mot noe eller noen.

Hvor mye håp og hvor mye vilje til åpenhet?

«Media må også søke å formidle håp, som er en meget sentral dimensjon når det gjelder selvmord.» Lars Mehlums ord har gått som et mantra gjennom prosessen fram mot et nytt punkt 4.9 i Vær Varsomplakaten.

Vi har etter beste evne prøvd å svare på om selvmordsakene fra 2006 formidler håp og uttrykker vilje til åpenhet om selvmord, nettopp fordi revisjonsprosessen har vært preget av store forventninger i så måte. Men verken håp eller åpenhet lar seg enkelt veie eller måle. Derfor har nettopp disse variablene vært blant de vanskeligste å håndtere i undersøkelsen. Dette redegjør vi for i kapittel 5.

Endringa av selvmordspunktet har hatt et idealistisk utgangspunkt, preget av gode ønsker for framtidens journalistikk om selvmord. Et stort antall saker som formidler håp og åpenhet vil være et godt tegn, nærmest et løfte om at mediene vil følge opp det idealistiske utgangspunktet.

Tabell 10: Selvmordsaker som formidler håp, fordelt etter sjanger.

Kategorinavn	Ja	Nei	Sum
Nyheter	62	597	659
Reportasje	11	39	50
Mening/kommentar	21	125	146
Annet	3	7	10
Sum	97	768	865
(%)	(11 %)	(89 %)	(100 %)

Et problem er rett og slett dette: Hvis sakene ikke kan sies å formidle håp, er de da uten håp, for ikke å si håpløse? Slik skal ikke tabell 10 tolkes. De 97 sakene i ja-kategorien, har et innhold som eksplisitt formidler den dimensjonen som ifølge Mehlum er meget sentral når det gjelder selvmord. De øvrige sakene havner i nei-kategorien, uten at det er uttrykk for noen kvalitetsvurdering eller presseetisk vurdering fra vår side. Tabellen viser prosentvis mest formidling av håp i reportasjene (11 av 50 saker, 22%), minst i nyhetssakene (9 %). I midten ligger menings- og kommentarstoffet. Der er håpet uttrykt i 14 % av sakene. Det innsendte stoffet er ikke skilt ut i denne tabellen. I vårt samlede materiale har vi med 117 leserbrev, kronikker og debattinnlegg³². 18 av disse sakene finnes blant de 97 håp-sakene i tabell 10. Det formidles med andre ord like mye håp i leserbrevene som i journalistenes og redaktørenes kommentarartikler.

En av sakene som etter vår vurdering formidler håp og åpenhet, sto i Drammens Tidende i september³³. Under tittelen «Pensjonisten som hjelper sørgende» forteller avisen om Kirsti Henriksen som jobber med sorgbehandling og som arrangerer temakvelder om brå død. Det handler om bearbeiding av sorg gjennom samtaler og gruppesamlinger på frivillig basis. Altså en sak som ikke handler om noe konkret selvmord, men som har en mer generell tilnærming til problematikken.

Et annet eksempel sto på trykk både i Fædrelandsvennen og Stavanger Aftenblads³⁴ med tittelen: «Mona – en stemme i nøden». Mona Burås, best kjent som «Trolle», er blitt sorghjelper for trailersjåfører fra hele landet etter at hun i 1999 mistet sin tidligere mann, og far til sine barn, i en trailerbrann. Artikkelen uttrykker håp om at det er mulig å hjelpe.

En tredje sak med håp i er hentet fra VG³⁵: Den handler om «spillegale Eva» som spilte seg til gjeldsslave og selvmordskandidat, men som etter hvert fikk hjelp på «spillegalsykehuset» Borgestadklinikken.

Tabell 11: Selvmordsaker som uttrykker vilje til åpenhet, etter sjanger.

Kategorinavn	Ja	Nei	Sum
Nyhet	45	614	659
Reportasje	22	28	50
Mening/kommentar	25	121	146
Annet	3	7	10
Sum	95	770	865
(%)	(11 %)	(89 %)	(100 %)

Tabell 11 viser at viljen til å uttrykke åpenhet er omtrent like stor som viljen til å formidle håp gjennom selvmordsakene. Hovedtallene i tabell 10 og 11 påfallende like. Derimot er det en interessant forskjell når vi sammenligner sjangrene. Mens vi fant 11 reportasjer som formidlet håp, er det dobbelt så mange reportasjer som uttrykker vilje til åpenhet om selvmord. Nyhetsartiklene og meningsstoffet skiller seg ikke ut på samme måte.

95 saker uttrykker vilje til åpenhet, 97 formidler håp og 49 saker gjør begge delene. Disse skal vi se litt nærmere på. Sakene som både formidler håp og uttrykker vilje til åpenhet kan deles inn i tre hovedgrupper:

1. Innsendt stoff i form av leserbrev, større kronikker, små skrevne kommentarer eller meningsyttringer som er formidlet muntlige via telefonen.
2. Saker om Riksteatrets stykke «Psykos 04:48», som vi har omtalt tidligere. Her gjentar vi bare kort at stykket gikk land og strand rundt, og førte til en mengde artikler om selvmord på sen vinteren og våren 2006.
3. Saker om LEVE, Landsforeningen for etterlatte etter selvmord. Selv om vi samlet sett registrerte få saker om etterlatte, finnes det både nyhetssaker og små reportasjer om organisasjonen. Et eksempel er fra Varden³⁶ med tittelen «Mennesker i møte med sorg». Artikkelen forteller om tre kvinner i musikkgruppa «Blåtonen» som skal ha et musikalsk møte med bygdefolket i Kilebygda

kirke. Kirken arrangerte fordi «det er viktige å ta vare på hverandre og dele liv og opplevelser med hverandre».

I tillegg finnes det enkelte kommentarer skrevet av journalister blant de 49 sakene. Det er også et snev av både håp og ønske om åpenhet i et par nyhetssaker.

Sakene fra Tromsøbrua - et paradoks

Et paradoks er bladet Tromsøs presentasjon av kvinnen som ble «Overtalt til ikke å hoppe» fra Tromsøbrua³⁷ og VGs sak om samme hendelse, presentert under tittelen «Valgte livet»³⁸. Vi har beskrevet sakene foran, og referert hvorfor Pressens Faglige Utvalg erklærte begge sakene for å være brudd på god presseskikk.

I vårt materiale inngår disse to artiklene blant det lille mindretallet saker som etter vår vurdering formidler håp. VG hadde en undertittel på sin sak: «Her redder selvmordsgjerdet i Tromsø enda et liv». Bladet Tromsø siterte kommuneoverlege Anne Helen Hansen:

- Mitt inntrykk er at sikkerhetsrekkverket har bidratt til å få ned antall selvmord fra brua. Det er blitt vanskeligere å få utført spontane, uheldige handlinger. Men som gårldagens hendelse viste – de som ønsker å komme over, klarer det. I den forbindelse vil jeg oppfordre personer til å søke hjelp andre steder enn på brua. Selv om livet er vanskelig, er hjelpeapparatet der. Det er bare å bruke oss, sier Hansen.

For oss er dette uttrykk for håp, selv om begge sakene ble felt av PFU fordi bildebruken ble oppfattet som krenkende.

Diskusjonen rundt disse og tilsvarende saker bør og vil helt sikkert fortsette, både i pressen og blant folk flest. Publikum er ofte uenige med pressefolk om hva som er etisk forsvarlig og hva som ikke er det. En påminnelse om dette kom i form av et leserinnlegg i bladet Tromsø noen dager etter dramaet på Tromsøbrua:

Jenta som valgte livet

Onsdag 20. september leste jeg i «Tromsø» om jenta som ombestemte seg.

Den handlingen mener jeg signaliserte håp.

For hun viste for alle at til tross for at hun har en vanskelig livssituasjon som presset henne langt, så fikk hun motet tilbake og valgte livet. Håper hun og alle som henne, en dag får lyst til å dele sine erfaringer, slik at stadig flere velger livet. Uansett hva hun gjør videre, håper jeg hun får et godt liv. Håpet er der – for alle...

R.

3. Hvorfor selvmord er vanskelig for journalistene

- Etter sytti år med nærmest forbud mot omtale av selvmord i pressen, mangler norske journalister trening i å dekke saker om temaet.
- Gamle vaner og «sedvanevarsomhet» ser ut til å bety mer enn den nye paragrafen i Vær Varsomplakaten.
- Journalistene mener de ikke kan vurdere hva som kan «bidra til å utløse flere selvmordshandlinger», slik det er formulert i punkt 4.9.

Det er en utbredt oppfatning at selvmord er et krevende tema å nærme seg for journalister. «Det vanskeligste temaet» kalte Reidun Kjelling Nybø det, da hun presenterte revisjonskomiteens arbeid med ny selvmordsregel for landsrådet i Norsk Journalistlag¹. Ikke nok med at temaet er vanskelig. Det hersker også stor usikkerhet blant journalister og redaktører når det gjelder selvmord, om vi skal tro «Veilederen for omtale av selvmord». Men hvorfor oppleves det slik? Hvorfor er det vanskeligere å skrive om selvmord enn om andre besværlige temaer, som barnevernssaker eller ulykkesreportasjer?

I dette kapittelet viderebringer vi noen forklaringer fra journalister og redaksjonsledere som har publisert saker om selvmord i 2006. Vi har intervjuet åtte journalister og fire redaksjonelle ledere. Intervjuene tok utgangspunkt i fire saker om selvmord som disse pressefolkene hadde publisert. Flere forteller om usikkerhet og vanskelige valg, manglende trening og kunnskap, i tillegg til vonde følelser knyttet til selvmord. Men også at det her, som ellers i livet, hjelper med erfaring og refleksjon rundt egen praksis.

Når usikkerheten skal forklares, spiller selvsagt selve innføringa av en ny selvmordsregel i Vær Varsomplakaten en viktig rolle. Det gamle forbudet har stått nærmest uforandret i sytti år. Det sitter i redaksjonens vegger – og i journalistenes ryggmarger – at omtale av selvmord er noe en bør unngå. Den nye regelen innebærer en forandring, og forandringer er nesten alltid forbundet med usikkerhet. Å skulle gjøre ting på nye måter er slitsomt, i alle fall i en overgangsperiode. Vi kan ikke lenger styre etter autopiloten eller gjøre slik vi alltid har gjort. Vi må lage oss helt nye vaner og utvikle nye reaksjonsmønstre. I en hektisk journalisthverdag kan dette føles mer enn vanskelig.

Skjót seg på langfredag

Langfredag i 2006 gjennomførte politiet i Brønnøysund en bevæpnet aksjon mot et bolighus. Brønnøysunds Avis brakte en kort melding i nettutgaven neste dag:

BRØNNØYSUND: Etter en fire timer lang bevæpnet aksjon ble det klart at en personlig tragedie hadde funnet sted i et privat hjem natt til lørdag.

Ifølge operasjonsleder Lisbeth Aarvik valgte politiet å

rykke ut etter melding klokken 23:45 fredag kveld. Klokken 03:45 var aksjonen avsluttet etter at en person var funnet forulykket. Jourhavende Tom Bertil Eriksen sier til Brønnøysunds Avis at dette er en tragisk hendelse med en tragisk slutt.

På grunn av påska kom ikke papiravisen ut før tre dager senere, og i denne utgaven trykket man en notis med samme ordlyd som nettmeldinga. Journalist Hege Sæthre Lind hadde nyhetsvakt i påskedagene, og var den som hadde ansvar for å legge ut saker på nettet. Hun fikk vite om politiaksjonen av en tipser. Etter kort tid var det også klart at mannen var funnet død med våpen hos seg. Lind kontaktet nyhetsredaktør Matti Riesto fordi hun var i tvil om hvordan hun skulle gripe saken an. Slik beskriver hun alternativene²:

— *Det ene alternativet var å rykke ut og se om det var noe som helst vi kunne skrive og dekke. Det andre var å se på dette som en tragisk hendelse som vi ikke skulle omtale. Aksjonen burde vi omtale uansett, det var vi skjønt enige om. Men hvordan vi skulle gjøre resten, det var det diskusjon på.*

— *Hva mente du? Kan du si litt om hva diskusjonen gikk på?*

— *Personlig har jeg ikke vært på jobb i sånne situasjoner. Jeg har ikke hatt sånne tilfeller før som journalist hvor noen har tatt livet av seg og hvor det ble en vurderingssak hva vi skulle skrive. Så jeg var veldig, veldig avventende fordi jeg ikke ville skrive noe feil. Og da jeg ringte jourhavende neste morgen, så fikk jeg jo en nokså kraftig reaksjon. For han sa: Hvorfor i all verdens dager ringer dere? Dere bruker jo ikke å omtale sånne saker.*

— *Hva tenkte du da?*

— *Jeg fikk jo bare bekreftet det som gjorde at jeg nølte, at det her kanskje var en type sak som man måtte være veldig, veldig, veldig forsiktig med.*

Journalisten begrunner altså sin usikkerhet med at hun ikke har vært borti selvmordsaker tidligere, selv om hun har åtte-ni års erfaring som journalist. Nyhetssjef Matti Riesto, som hun ringte til allerede mens politiaksjonen pågikk om natta, peker på et annet problem som gjorde de redaksjonelle vurderingene vanskelige:

— *Det vanskeligste var at det var så utrolig stille fra politiet, at de ikke ville si hva det dreide seg om og at de antydte at dette er noe dere ikke skriver om. (...) Hege ga uttrykk overfor meg at hun her fikk hint om tragedie og selvmord fra politiet, og at politiet så det som en selvfølge at dette ikke ble omtalt av oss.*

— ***Er du enig i at det er en selvfølge at det ikke blir omtalt?***

— *Nei, det som var viktig for oss, det var at vi ville få lov til å avgjøre det selv, og vi ville vite mest mulig hva som hadde skjedd. Det var der hun fikk det veldig vanskelig, for de tok en avgjørelse som vi gjerne vil ta sjøl.*

— ***Om at det ikke skulle skrives?***

— *Ja, og vi følte vi visste for lite til å ta en god avgjørelse sjøl.*

Vi skal komme tilbake til politikildens ordbruk litt senere. Riesto avgjorde at Brønnøysunds Avis skulle omtale saken, etter at han også hadde konferert med sjefredaktør Jørn-Christian Skoglund. De kom til at publikum ønsket og trengte informasjon. Det dreide seg om en mange timer lang politiaksjon som flere andre sannsynligvis hadde sett. Likevel valgte de en svært neddempet form, med en kort nettmelding og en notis i papiravisen. «Vi ville gi informasjon uten å grave i det», sier nyhetsredaktøren. Dessuten spilte det inn at papiravisen først kom ut tre dager senere, og at saken da hadde roet seg.

Verken på nettet eller i papiravisen skrev Brønnøysunds Avis at den bevæpnede mannen tok livet sitt. I stedet ble hendelsen omtalt som «en personlig tragedie» der en person «forulykket». Selvmord ble ikke nevnt. Hvorfor? Journalisten svarer at det var disse ordene jourhavende brukte, derfor valgte hun å skrive det slik. Nyhetsredaktøren hadde ingen innvendinger mot ordvalget, da han fikk teksten opplest. I ettertid syns han likevel at «det er noen merkelige koder, det der» (...) «Selvmord er et tabuord. Her ville man være forsiktig, og skrev det derfor på en indirekte måte. Avgjørelsen er kanskje mer ubevisst enn bevisst», sier Riesto, som betegner det hele som «en slags sedvanevarsomhet».

Hvilken betydning hadde så den nye selvmordsregelen for valgene man gjorde i Brønnøysunds Avis? Journalist Sæthre sier at hun fram til hendelsen i påska ikke hadde reflektert særlig over temaet, rett og slett fordi det vanligvis er en annen, fast journalist som dekker alle politisaker. Nyhetsredaktøren opplevde derimot at den nye regelen spilte en viss rolle for diskusjonen innad:

— *Ja, den nevnte vi alle da vi diskuterte. Jeg var også i dialog med redaktøren. Den lå i vektskåla, for å si det sånn.*

— ***På hvilken måte?***

— *Vi følte at det er mer åpenhet, og at vi kanskje kunne tenke litt annerledes enn vi ville gjort før.*

— ***Men likevel er dere veldig tilbakeholdende?***

— *Vi er nok det. Jeg ser i hvert fall nå at vi var det. Jeg ser ikke bort fra at vi kanskje skal ta en runde på det og se på endringene og hva vi gjorde. Ja, det er nok sant det du sier der. (...) Man handler nok litt ubevisst eller ut fra gammel vane når du nevner det med formuleringer og sånn. Det vil kanskje ta tid før sånne ting endrer seg.*

Eksemplet fra Brønnøysunds Avis illustrerer at verken kildene eller journalistene begynner å formulere seg på nye måter bare fordi en ny Vær Varsomplakat blir innført. Det kan likevel tenkes at revisjonen har hatt en viss betydning for at redaksjonen i det hele tatt tar i saken og antyder at det har skjedd et selvmord. Endring tar tid, slik nyhetsredaktøren påpeker. «Sedvanevarsomheten» virker antakelig sterkere enn den varsomhet Norsk Presseforbund vedtar i sin plakat.

Da journalisten ringte til politiets jurist (jourhavende) dagen etter politiaksjonen, fikk hun et svar som hun opplevde som en kraftig reaksjon: «For han sa: Hvorfor i all verdens dager ringer dere? Dere bruker jo ikke å omtale sånne saker.»

Politiførstebetjent Kjetil Edvinsen drar kjensel på måten denne kilden ordlegger seg på. Edvinsen har undervist i politi- og yrkesetikk ved Politihøgskolen i Bodø siden 1998. Slik forklarer han ordbruken⁴:

«Det tjenestemannen her prøver å ivareta er sin egen taushetsplikt i en sak som dette. Politifolk har taushetsplikt, men samtidig en opplysningsplikt både til media og allmennheten³. I dette skjæringspunktet ligger også muligheter til å gi opplysninger for å forhindre at tragiske hendelser som selvdrap blir omtalt i media, og at journalisten på en eller annen måte må bli gjort oppmerksom på dette uten et direkte brudd på taushetsplikten. Dette er en måte å løse problematikken på uten direkte å bryte taushetsplikten vi som tjenestemenn er pålagt, selv om det naturligvis er åpenbart hva tjenestemannen mener.»

Edvinsen reagerer likevel på at politikilden spør journalisten om hvorfor hun ringer. Akkurat dét lærer ikke politistudentene under hans kateter. Det er unødvendig å si det slik, når politiet kanskje vet eller ikke kan forvente at journalisten kjenner hele sakens sanne sammenheng. Det er vel derfor hun ringer og spør om opplysninger, mener politilæreren.

Edvinsen oppfatter det som «åpenbart» hva politijuristen mener, når han henviser til «saker dere ikke bruker å skrive om». Journalist Sæthre forsto det også slik at politiet mente mannen i Brønnøysund hadde begått selvmord. Men helt sikker følte hun seg ikke: «For man vet jo ikke i øyeblikket. I tilfelle det skulle være et drap, hvordan ser man det med en gang, tenkte jeg.»

Hendelsen minner om en historie gjengitt i boka «Hederlig menneske, god journalist» (Lamark og Morlandstø 2002:11). Den handler om en mann som falt ut av et vindu og slo seg i hjel, og en fersk journalist, «Vera», som skulle skrive om hendelsen etterpå. Hun spurte vakthavende hos politiet om det kunne være et selvmord,

men spørsmålet ble aldri skikkelig besvart. Saken om ulykken ble slått stort opp på førstesida i lokalavisen. Først etterpå kom det fram at Vera hadde rett i sin innskytelse. Det var et selvmord, og ingen vanlig ulykke. Hendelsen skjedde for mange år siden. Etter gjeldende presseskikk burde ikke dette selvmordet omtales i avisen, og slett ikke smøres ut over hele førstesida. Episoden har plaget Vera i alle år etterpå. Hun tenker på den hver gang noen bruker uttrykket «å legge stein til byrden», og syns fremdeles det er vondt å tenke på hvordan avisoppslaget må ha virket for de etterlatte.

Både episoden fra Brønnøysund og Veras historie illustrerer den usikkerhet som preger mange journalister og redaktører når det handler om selvmord. Dessuten er det et annet moment i begge historiene som er med på å gjøre disse sakene vanskelige, og det er mangelen på informasjon fra kildene. Vera traff en ordknapp og formell politijurist som vred seg unna spørsmålet om selvmord, og som heller ikke ga noen informasjon underhånden, som kunne bekrefte hennes mistanke. Det er ellers ikke uvanlig at politifolk gjør nettopp det juristen i Brønnøysund gjorde, for å signalisere til journalisten at denne saken bør håndteres med særlig forsiktighet.

Fire selvmord på ei helgevakt

Helga før 17. mai 2006 var spesielt hektisk for journalistene på vakt i Romerikes Blad (RB). I løpet av helgevakta fikk de inn tips og meldinger om ikke mindre enn fire selvmord og selvmordsforsøk. Det ene tipset etter det andre ble sjekket ut og lagt bort. Men ett av tipsene fikk et annet utfall. Det gikk ut på at en mor hadde tatt livet av seg selv og sønnen på ni år. Romerikes Blad omtalte dødsfallene i avisen dagen etter, og også senere, da saken ble gransket av Fylkeslegen i Oslo og Akershus. RBs artikler ble dessuten sitert i en rekke andre aviser.

Krimjournalist Jon Theodor Hauger, som hadde vakt i Romerikes Blad, forteller:

- Jeg tror vi hadde tre forsøk, i tillegg til den, bare i løpet av helga. Ett av de rykka jeg ut på. Der var meldinga at en person var skutt, så den jobba jeg litt med, men det viste seg å være sjølmord, så vi trykket den ikke. En mann hadde prøvd seg med slaktemaske i hjertet, i senga hjemme, så den gjorde vi ikke noe med. Så var det de to andre forsøka, som vi heller ikke gjorde noe med. Det var en mann som hadde låna opp seksten kniver, jeg tror det var seksten, og var i ferd med å gjøre det, helt til politiet kom. Og så denne her.

På den vanlige politirunden var det ingen som sa noe om det som hadde skjedd på en gårdsveg i Sørums kommunefredag formiddag. Likevel fikk Hauger høre om saken fra en kilde i politiet lørdag. Vedkommende «hvasket det» til han. Hauger tror bakgrunnen nettopp var at det hadde vært så mange selvmordsaker den helga. Men denne skilte seg ut:

— Med en gang jeg fikk høre om det, så tenkte jeg umiddelbart på at dette var et drap med sjøldrap. Det var på en måte det første som falt meg inn, at her var det en som hadde tatt livet av en niåring og seg sjøl.

— Og da var den annerledes enn de andre sakene, er det det du mener?

— Ja, da kommer den i en annen kategori, utenfor den reine sjølmordskategorien for meg. Sånn umiddelbart så gjorde den det.

Hauger konfererte med vaksjefen i RB, og fikk klarsignal til å jobbe videre med å få ut informasjon. Men vaksjefen gjorde det også klart at dette ikke var noen oppslagssak. «Dette var mer en tragedie enn en god avissak», sier Hauger.

Det viste seg å bli mer enn normalt krevende å få ut informasjon, men gjennom kilder i lokalmiljøet fikk han etter hvert en viss oversikt over det som hadde skjedd: Kvinnen hadde nylig fått en alvorlig kreftdiagnose. Hun var alene om omsorgen for sønnen. Legevakten fikk et varsel om at kvinnen kunne være suicidal. En legevaktlege rykket ut til kvinnens bolig sent torsdag kveld sammen med politiet. Barnevernsvakten ble også alarmert, men fagfolkene derfra ble bedt om å snu. Legen og politifolkene mente situasjonen var under kontroll. Neste morgen fikk ingen kontakt med familien, og utpå dagen ble kvinnen og sønnen funnet døde i en bil. «De døde etter all sannsynlighet av kullsforgiftning», skrev Jon T Hauger i sin artikkel⁵.

Før den kom på trykk, gikk artikkelen flere ganger fram og tilbake mellom Hauger og sjefredaktør Thor Woje. Hauger tok selv kontakt med redaktøren, som ikke var på jobb siden det var helg, og ba han se på artikkelen. Woje gjorde to-tre forandringer: Han fjernet ei opplysning om at det ble funnet en slange inn gjennom vinduet på bilen. Dessuten tonet han ned beskrivelsen av lensmannens reaksjon på et spørsmål fra journalisten: Kunne kvinnens og sønnens liv vært reddet dersom situasjonen hadde blitt håndtert på en annen måte? Lensmann svarte ikke på spørsmålet, men ga uttrykk for at han reagerte kraftig på at Hauger stilte det. På trykk ble det stående at lensmannen «overhodet ikke ønsker å kommentere spørsmålet», men svaret hans er ikke direkte sitert og reaksjonen er ikke nærmere beskrevet.

På ett punkt gikk den ferdige artikkelen lenger enn Hauges utkast: Han hadde unnlatt å skrive *hvor* på Romerike dødsfallene skjedde, og hvor familien bodde. I avisen dagen etter var dette presisert: Familien bodde på Nes, sønnen gikk på Nes skole, men de døde ble funnet i nabokommunen Sørums kommunefredag. Hauger sier det var magesfølelsen som gjorde at han ikke stedfestet hendelsen nøyaktig, uten at han klarte å argumentere eller begrunne det noe videre. Det var ingen uttalt uenighet mellom vaksjefen, sjefredaktøren og journalisten. Men – som Hauger sier etter å ha tenkt seg om:

— Kan hende syns jeg det var så vanskelig at jeg støtta meg litt vel mye på dem, som mine overordnede, og ikke var veldig klar på hva jeg selv syntes. Særlig overfor vaksjefen, men også overfor redaktøren, presenterte jeg saken: Sånn er det. Dette vet vi. Og så tok jeg signalene de ga, og gjorde som de sa. Jeg var ikke den som kom inn og sa at «sånn og sånn vil jeg ha det», slik jeg kan gjøre i andre saker.

— **Du sloss ikke for oppslaget?**

— Nei, det gjorde jeg ikke. Og med en gang vaktsjef sa at dette ikke er oppslag, så aksepterte jeg det.

To forhold spilte inn da redaksjonsledelsen i bestemte seg for å navngi kvinnens hjemkommune og kommunen der hun ble funnet død sammen med sønnen. Det viktigste var at foreldrene i guttens klasse var informert om det som hadde skjedd. Dermed visste også en lang rekke innbyggere i kommunen om det. Saken var tilnærmet allment kjent i hele lokalmiljøet. Et annet viktig moment var at man ønsket å bruke flest mulig åpne kilder på trykk. Ved å oppgi stedsnavn, kunne avisen også åpent sitere begge de to lensmennene som var involvert i etterforskningen.

— *Hva syns Hauger om de endringene som ble gjort av redaktør/vaktsjef?*

— Når det gjaldt den metoden, så skjønner jeg det veldig godt. Det skjønte jeg da og. Det var et utkast fra meg. Jeg er ikke stolt av det i ettertid.

— **Hvorfor skrev du om slangen inn vinduet, når du i ettertid er enig i at det burde strykes?**

— Litt ubetenksomhet. Når jeg skriver en sak for gjenlesning, så skriver jeg ofte bevisst litt mer, for å teste, prøve, rekognosere: Dette vet vi, men skal det med? Sjefen, du bestemmer.

Hauger diskuterte ikke beskrivelsen av lensmannens reaksjon med sjefredaktøren. Dette punktet ble også forandret i den ferdige artikkelen.

— *Jeg tok ikke noen diskusjon med Woje, men personlig mener jeg vel at den gjerne kunne ha stått.*

— **Fordi den ga uttrykk for at han [lensmannen] syns det var ille at du stilte spørsmålet?**

— Ja, og jeg kan godt skjønne at han syns det var ille, fordi det var i en tidlig fase, og han forklarte flere ganger at her hadde de ikke full oversikt. Så det var kanskje litt tidlig å stille det spørsmålet.

Spørsmålet Hauger stilte var altså om det hadde vært mulig å forhindre at kvinnen tok livet av seg selv og sønnen. Dette har senere vært tema for to tilsynssaker som Fylkeslegen i Oslo og Akershus opprettet, uten at det har resulterte i kritikk mot noen av de involverte⁶. Hvordan kjentes det for journalisten å stille et så pass kritisk spørsmål i en situasjon som dette? Hauger svarer:

— *Jeg syns hele denne saken var mørk å jobbe med.*

— **Hva legger du i mørk?**

— Den gjorde noe med meg. Jeg satt ikke der med en sånn distanse som jeg gjør i mange andre saker. Det klarte jeg ikke ordentlig nå.

Som nevnt jobber Hauger som krimreporter, og han skriver nærmest daglig om triste saker og skjebner. Likevel gikk denne historia ekstra inn på han.

— Ja, det var noe helt spesielt, og det var knytta til dette med sønnen, en niåring. At en mors tragedie berører gutten eller at hun tok han med seg, det var det som gjorde saken spesiell.

— **Hva er det som skjer med deg når du får en sånn sak i fanget?**

— Alle saker med unger som dør, er ille. Det syns jeg er kjempevanskelig uansett. Om det er en unge som drukner eller om det skjer på en annen måte, det blir mye av det samme. Det tror jeg er hovedsaken, det med barn. Hva det gjorde med meg? Jeg ble litt sånn...veldig nøktern, det ser du vel også i saken. En kollega sa at jeg kunne vært litt råere. Men jeg ble veldig nøktern, kanskje litt for nøktern? Det kan sikkert diskuteres, men jeg syns ikke det. Jeg brukte bevisst ikke «kreftdiagnose». Jeg brukte bevisst ikke hvilken skole han gikk på, navnga ikke rektors navn, jeg prøvde å ikke gå så nærme. Og det var kanskje et utslag av at jeg ble så berørt av det som journalist at jeg ikke ville grafse. Kanskje.

For krimjournalist Hauger er det ytterligere et forhold som spiller inn. Han syns rett og slett at han mangler trening i å skrive om selvmord. Dette er med på å gjøre temaet komplisert for han:

— *Drap har jeg skrevet om mange ganger, så da vet jeg mer eller mindre hva arbeidsoppgavene er, hva er vi ute etter, hva vi gjør. Med sjøldrap er det veldig vanskelig. Jeg kvier meg for å ringe pårørende i drapssaker, men jeg ville ha kviet meg enda mer for å begynne å ringe pårørende etter sjøldrap. For en to år siden skulle jeg og en kollega lage en selvmordserie, der vi skulle følge et ferskt selvmordsoffer. Vi fulgte de pårørende, var med i begravelsen. Vi var i flere timer og snakka med mor. Far og mor var skilt, og rett før vi skulle i trykken så nekta far, og så kom det aldri på trykk. Men det husker jeg var en påkjenning. Sjøl om det var stoff inne i bildet og sånn. Men det der med å snakke...*

Drapssaker er ikke forbundet med så mye skyld og skam, og det føler jeg veldig... med den mora. Så mange spørsmål, så mye med å bære nag til seg sjøl. Det er mange flere vanskelige følelser å takle i sjøldrap.

Her gir Hauger et viktig bidrag til å forstå hvorfor selvmordsaker oppleves som så vanskelige. Det kan virke som fortellinger om selvmord berører journalistens egne følelser på en spesiell måte. Vi gjenkjenner fenomenet fra boka «Hederlig menneske, god journalist» (Lamark og Morlandstø 2002:28), der journalister forteller om situasjoner som setter deres profesjonalitet på prøve. Det skjer blant annet når journalister blir følelsesmessig berørt av mennesker de møter. I slike situasjoner kan journalisten begynne å tvile på sin egen rolle. Det går nærmest hull i den profesjonelle overflaten, og opplevelsen kan være både skremmende og vond. Noen ganger fortsetter det å gjøre vondt i mange år.

Hauger forteller også levende om påkjenninga med selvmordsserien som aldri kom på trykk. Det er neppe tilfeldig at det nettopp er en upublisert sak skaper som slike reaksjoner hos han. En av historiene i

«Hederlig menneske, god journalist» handler også om en selvmordsserie, hvor en av de planlagte artiklene aldri kom på trykk. Her intervjuet en ung journalist en person som hadde overlevd et selvmordsforsøk, og som gjerne ville fortelle sin historie gjennom avisen. Intervjusituasjonen ble svært krevende og ubehagelig, blant annet fordi personen trakk inn andre i sin familie som forklaring på hvorfor selvmord hadde framstått som eneste utveg. Journalisten synes det hele var et minefelt fra A til Å, og hun ble svært lettet da intervjuobjektet trakk intervjuet tilbake. Dermed slapp hun selv unna en masse vanskelige vurderinger. Likevel var ikke opplevelsen ute av verden for hennes del, selv om det aldri ble noen sak i avisen. Journalisten merket at det skjedde noe med henne etterpå. «Jeg har liksom aldri *mara* så lenge om et intervju som jeg gjorde den gangen. Det gikk så inn på meg og jeg har tenkt på det mange ganger etterpå», forteller hun (samme sted, side 159-161)

I boka knyttes denne fortellinga sammen med begrepet debriefing, som tradisjonelt ikke har hatt stor plass i journalistkulturen. Journalister bør være oppmerksom på at det å skrive ut en sak er en slags debriefing i seg selv. Gjennom skrivinga bearbeider journalisten det han har opplevd. Det samme skjer når han ser saken på trykk. Kanskje kommer det reaksjoner fra kolleger og fra folk på gata. Til sammen gir dette en reell sjanse til å bearbeide sterke og vanskelige inntrykk. Men denne muligheten forsvinner de gangene man av ulike årsaker må droppe en påbegynt sak, slik tilfellet var for Hauger og kollegaen hans.

Helsejournalisten overtar

I Romerikes Blad ble saken om moren som tok livet av sønnen og seg selv overtatt av journalist Eva Grønseth. Hun dekker vanligvis helsestoff for avisen. Krimjournalist Hauger fikk et nytt drap å hankses med, og det var derfor Grønseth som fulgte opp saken fra Nes. I første omgang skrev hun om minnestunda på Nes skole, og om at fylkeslegen ønsket en rapport etter hendelsen⁷.

Ei ukes tid senere kom så en mer kritisk artikkel: «Psykolog slo alarm – legevakten avviste selvmordsfare⁸». Grønseths research avdekket at den døde kvinnen gikk til psykolog, og det var denne psykologen som varslet legevakten om at kvinnen var suicidal. To timer senere mente legevaktlegen at situasjonen var under kontroll – før kvinnen neste dag tok livet av sønnen og seg selv.

Grønseth synes ikke dette var en spesielt vanskelig sak å overta. Hun var for eksempel ikke i tvil om hun skulle navngi skolen der niåringen gikk, selv om dette ble diskutert over bordet i redaksjonen. På dette tidspunktet var det allerede kjent i lokalmiljøet.

Nå har jeg jo lest meg litt opp på Vær Varsomplakaten, og jeg tenker at man er så veldig redd for å omtale selvmord og gå for nært, fordi det enten kan utløse flere selvmord, og fordi det handler om privatsfæren. Men jeg tenker at jeg synes det er litt viktig at vi i media er så nært som dette her. For jeg synes det er greit å vise at selvmord har en konsekvens. Altså, folk som kanskje

går rundt og tenker på det, leser her at det er ikke sånn at du bare tar livet ditt og så er du poff borte. Uansett hvem det er, så er det folk, det er et samfunn der ute som bekymrer seg. Og da synes jeg det er veldig greit å gå så nært.

Grønseths artikkel gikk også lenger enn Haugers i å omtale moras kreftdiagnose. Også dette var noe hun snakket med nyhetsredaktøren om mens hun jobbet med saken.

Ja, vi diskuterte hvorvidt vi skulle gå inn på det, for dette har med personvern å gjøre. Dette er personlige opplysninger. Men vi fant vel ut at det var riktig. Jeg synes jo litt av poenget skal være at folk skal kunne forstå. Man kan ikke bare kaste en bombe på folk i et lokalsamfunn, og si at denne mora tok livet sitt og hun drepte sin sønn. Jeg synes det handler om å gi folk litt forståelse. Jeg følte ikke at vi trådte for nær, for vi sa ingenting om hva slags kreft det var og hvor langt den var kommet og sånn.

Etter hvert ble hun mest opptatt av hvordan systemet hadde behandlet den lille familien. Det kom fram at det var veldig mange fagfolk som hadde vært inne i bildet, mange som skal kunne mye om selvmord og om det å ta vare på unger. Likevel gikk det så galt. Hadde systemet sviktet? Det var den røde tråden hun arbeidet etter i dagene etter dødsfallene.

Det er så forferdelig. Men samtidig føler jeg som journalist at det hjelper ingen at jeg setter meg ned og griner og ikke skriver ordentlig om saken. Hvis jeg skal kunne bidra med noe her, så må jeg kunne sette søkelys på et system som kanskje ikke har fungert optimalt, og som da – ved å skrive om det – kanskje fungerer optimalt neste gang.

Når en arbeider med saker som dette, tror Grønseth det hjelper at journalisten ikke har barn selv. Verken hun eller kollega Hauger har egne barn. Hun tror hun ville blitt mer rørt av saken, og kanskje tenkt enda mer på den, dersom hun hadde hatt barn. Likevel fikk hun tragedien nært inn på livet, slik lokaljournalister ofte gjør. Grønseth oppdaget nemlig at kvinnen hadde parkert bilen og gjennomført sin handling på en gårdveg like ved der journalisten selv har kjøpt hus. Hun tenkte at det kanskje finnes noen svar på hvorfor i all verden kvinnen valgte denne vegen, av alle gårdsvegene på hele Romerike. Ei stund var det litt ubehagelig.

— *Hva gjorde det med deg at det kom så nært?*

— *Jeg vet ikke. Jeg gikk meg en tur med hunden kvelden etterpå, eller samme kveld som jeg fikk vite det. Jeg gikk bare bort og stilte meg opp på gårdsvegen. Det er en nedlagt skole der. Så tenkte jeg, ja, ja, hva tenkte hun da de sto her? Tenkte hun noen gang på at Nei, hun hadde nok bestemt seg. Men det var greit å ha vært der. Ikke for det, jeg går forbi der annenhver dag, men det var sånn da.*

I en lokalavis må journalistene ta andre hensyn enn de som omtaler saker på lengre avstand. Grønseth forteller for eksempel om hvordan hun strevde med å finne ut når de to skulle begraves, slik at hun unngikk å ringe noen om saken akkurat den dagen. Kirkekontoret hadde ingen opplysninger, og hun lette også forgjeves etter dødsannonse både i egen avis, lokalavisen og Aftenposten.

Erfaring hjelper

Jon Theodor Hauger, som skrev den første artikkelen om tragedien i Romerikes Blad, klaget over manglende trening med å omtale selvmordsaker. Dette gjorde saken ekstra vanskelig for han. Kollega Eva Grønseth har slik trening, og bekrefter at det hjalp henne under arbeidet. Hun føler ikke at selvmord er tristere enn andre triste ting journalister kommer borti.

Nei, jeg syns ikke det. Jeg syns det tristeste er unger som har det følt, levende unger som har det følt, det blir liksom ikke verre enn det. Voksne folk som tar livet sitt er på en måte veldig, veldig trist, men som journalist er du så langt unna hendelsene at det blir en profesjonell vurdering.

Den profesjonelle vurderinga Grønseth snakker om er resultat av en rekke selvmordsaker hun har hatt befatning med gjennom mange år som journalist i flere aviser. Hun har blant annet intervjuet en mann og hans kone kort tid etter at han prøvde å ta livet sitt. Hun har også opplevd at en kvinne ønsket å stå fram i avisen og fortelle om hasjrøyking og pillemisbruk på en psykiatrisk institusjon – for deretter å ta sitt liv. Det fører for langt å gå nærmere inn på den historia, men i ettertid ser Grønseth at arbeidet med slike saker har gitt henne masse kunnskap og erfaring som hun drar nytte av i jobben. Ikke minst har hun lært at en journalist ikke behøver å være redd for å bruke mennesker med psykiatriske diagnoser som kilder.

Her er journalisten inne på et tema som også står sentralt i Lisbeth Morlandstøs (2006) avhandling om psykisk utviklingshemming og psykisk helse i pressen. Medieviteren påpeker at få personer med psykisk sykdom kommer til ordet i mediene. Slike kilder kan dels være vanskelige å få tilgang til. Dessuten har hun sett at journalister noen ganger vegrer seg for å benytte personer som kilde fordi de er usikre på om de i tilstrekkelig grad er i stand til å se sitt eget beste. Hun skriver: «Det kan nok i visse situasjoner være grunn til å spørre om hvem journalistene faktisk beskytter, den potensielle kilden eller seg selv. Opplevelsen av at noen må beskyttes mot seg selv, kan nok enkelte ganger være en feiltolkning av egen frykt og usikkerhet» (Morlandstø 2006:205).

Journalist Grønseth ringte en uavhengig psykiater og spurte om råd. Psykiateren avklarte at en godt kan intervjuer mennesker med psykisk sykdom og stole på det de sier, så sant personen ikke er inne i en psykose eller i en schizofren periode. I den samme vanskelige saken – der hun mistenkte en kilde for å planlegge selvmord – fikk hun svært god hjelp hos Mental Helses hjelpetelefon. Egentlig ringte hun dit med tanke på å skaffe hjelp til kvinnen. Men det

endte med at journalisten selv fikk den beste hjelpen av telefonsamtalen. Hun som satt på hjelpetelefonen sa nemlig at uansett er ikke dette ditt ansvar. Dette dreide seg om en voksen person. Du kan ikke redde liv hvis de ikke vil redde seg selv. Og hvis denne kvinnen har bestemt seg for å ta livet sitt, så er det veldig lite du kan gjøre.

For Grønseth ga denne telefonsamtalen en viktig avklaring, som hun har med seg når hun kommer borti selvmordsproblematikk:

Det var veldig allright å høre det. Jeg tror det satte veldig mye på plass. For selvmord er tragisk, men som journalist er det i hvert fall ikke noe du får gjort når folk først har bestemt seg. Men vi kan skrive om det. Vi kan skrive om problemene rundt det. Vi kan ta opp systemer, problemer med systemer som burde ha fanget opp, som ikke gjør det, og kunne ha forhindret det. Det lærte jeg av den saken.

Hun mener ellers at de mange selvmordsakene har lært henne hva en må være ekstra varsom med nettopp i disse sakene: «Det er enkelte bjeller som bare går av; navn, bosted, familie, alder, årsak, virkning». Hun spør ofte vaksjef eller nyhetsredaktør på forhånd om hva de tenker om slike detaljer og om hvor nært hun skal trø når hun skriver.

Jeg tror det er en sånn mekanisme som bare slår inn. Dette er ting jeg alltid har med i alle andre saker jeg skriver, når jeg jobber med nyheter og helse, helsenyheter. Da er alltid dette her med alder, bosted osv. med. Det skal være med for å identifisere. Og nettopp dette må du være forsiktig med i selvmordsaker.

Forskjellen mellom selvmordsaker og «vanlige nyheter» ble kommentert av journalist Knut A. Nygaard fra Budstikka under Gull & Gråstein-konferansen på Oscarsborg i oktober 2006⁹. Under en debatt om «Selvmord i norsk presse – hvordan opptrer du?», hevdet Nygaard at journalister i selvmordsaker gjør det stikk motsatte av det de ellers gjør i forbindelse med alt annet journalistisk arbeid. Journalisters jobb er å avdekke, beskrive presist og klargjøre den informasjon som ofte ligger mellom linjene. Når det handler om selvmord, derimot, innhenter journalistene helt konkret informasjon som de så skjuler aktivt gjennom tradisjonelle omskrivninger, mente Nygaard.

Vi skal senere i rapporten se at denne praksisen kan være problematisk. Artikler som er tvetydige, upresise og som inneholder hint og antakelser mer enn fakta, fører lett til misforståelser. Lesere som blir tvunget til å «lete mellom linjene» kan ofte komme til å feiltolke det journalisten har ment å formidle.

Lokalavisen som familiemedlem

Da barnedrapet og selvmordet på Nes ble kjent i redaksjonen, var det liten tvil om at dette måtte bli en sak i Romerikes Blad. Spørsmålet var mer hvor omfattende dekningen skulle være og hvilke detaljer som skulle med. Eva Grønseth er ikke sikker på om situasjonen ville vært den samme før revisjonen av Vær Varsomplakaten.

— Før ville vi nok alltid tatt den der: Skal vi skrive om dette her? Er det riktig? Nå ga det seg mer eller mindre sjøl, og det føler jeg kom fra den reviderte. Men så er det det at vi er en lokalavis, så vi er nok mye mer forsiktig med hvor nært vi trår uansett, i forhold til «de store, stygge tabloidene». De er jo ikke store og stygge, de er faktisk veldig dyktige på sånne ting. Men vi har et ekstra ansvar, for vi er den avisa som folk har inni stua si hver dag. Du har «mor og far og barn og Romerikes Blad». Vi er på en måte et familiemedlem, så vi må være litt forsiktige. For oss, så tror jeg dette reviderte punktet gjorde at vi ikke tok diskusjonen på om dette var noe å skrive om, for det var det åpenbart.

— **Hva hvis dette hadde skjedd for to-tre år siden?**

— Kanskje ikke for to-tre år siden, men la oss si for seks-sju-åtte år siden, da er jeg mer i tvil. La oss si før Tønne, da. For der fikk du et sånn før og etter Tore Tønne. Jeg er ikke så sikker på at vi hadde laget mer enn en notis før Tore Tønne.

— **Hva tror du det hadde stått i den notisen?**

— Jeg tror det hadde stått at en mor og hennes sønn ble funnet omkommet i en bil i Sørums kommun. Politiet mistenker ikke noe kriminelt i forbindelse med dødsfallet. Tre linjer.

Historien om varslede selvmord

18. mars 2006 fortalte Dagbladets førsteside at «Her har fire nordmenn bestilt sin død». Oppslaget henviste til en reportasje over fire sider inne i avisen om stiftelsen Dignitas i Sveits, som er grunnlagt for å hjelpe mennesker til å begå selvmord. Journalistene Ulf André Andersen og Tore Bergsaker hadde arbeidet med stoffet i et par uker, før det ble publisert denne lørdagen i mars. Oppslaget ble fulgt opp med flere artikler de neste dagene. Dagbladet trykte også mange leserbrev og kronikker om temaet assistert selvmord i bakkant av reportasjen fra Sveits.

Til forskjell fra de to sakene vi har beskrevet foran, var Dagbladets nyhetsdokumentar resultat av en idé mer enn av en hendelse. Konstituert nyhetsredaktør Peter Raaum la merke til en sak i britiske aviser om dødshjelp. Han ble interessert, ikke minst fordi han i sin tid dekket den såkalte Sandsdalensaken i Oslo lagmannsrett¹⁰. Dignitas årsrapport bekreftet at det fantes nordmenn blant stiftelsens medlemmer. Dermed bestemte Dagbladet seg for å se nærmere på temaet assistert selvmord, og saken ble satt ut til de to reporterne. Andersen og Bergsaker ser ingen særlig grunn for at akkurat de tok denne saken, men den passet godt sammen med redaksjonens ønske om å legge vekt på nyhetsarbeidet og få mer dokumentar inn i hovedavisen. Dermed ble en sak som ellers kunne ha stått i Magasinet nå plassert i hovedavisen under en helt ny vignett: *Nyhetsdokumentaren*.

Reportasjen forteller hvordan selvmordshjelperne i Dignitas arbeider. Leserne tas med til en privat leilighet i Zürich¹¹:

Faksimile fra Dagbladet 18. mars 2006. Slik så førstesida ut da Dagbladet presenterte sin første «Nyhetsdokumentar» om stiftelsen Dignitas i Sveits, som hjelper uhelbredelig syke mennesker å dø.

Det står en tom seng i hjørnet av rommet. På dyna er det bilder av gule solsikker. På veggene henger det tre bilder av det sveitsiske naturlandskapet. Snart skal en 84 år gammel kvinne fra Tyskland legge seg i senga for siste gang. På bordet står det et glass merket «60 ml». Dignitasmedarbeideren blander 15 gram pentobarbital-sodium i 60 milliliter vann. Det er selvmordsdrikken.

5500 medlemmer

I Norge er assistert selvmord forbudt og kan føre til dom for medvirkning til drap. Men i Sveits er det lov. Dagbladet møter advokaten Ludvig Amadeus Minelli, Dignitas' generalsekretær i Zürich. Stiftelsen Dignitas har 5500 medlemmer fra 50 forskjellige nasjoner som de skal hjelpe til å dø. De fire medlemmene som bor i Norge kommer fra Hamar, Oslo, Bergen og Nittedal. Disse nordmennene har mulighet til å reise til Sveits for å avslutte livet sitt.

Ingen av de fire er nærmere identifisert i avisen. Derimot presenteres norsk-svenske Bjørn Borg (86) med intervju og bilde sammen med kona. Han er bosatt i Sveits, medlem av Dignitas og sier at han ønsker å få hjelp med å avslutte livet den dagen han bestemmer seg for det. Mannen har også tidligere stått fram i svenske medier og fortalt om sin kreftsykdom og sitt syn på dødshjelp.

For Dagbladjournalistene var saken ikke spesielt utfordrende. De ville finne ut mest mulig om Dignitas og presentere dette for leserne, men likevel uten at det ble noen reklameartikkel for dødshjelp. «Målet var ikke at leserne nødvendigvis skulle bli så mye sikrere på hva de mente, men at de i hvert fall skulle stille noen flere spørsmål», sier Tore Bergsaker, som skrev deler av reportasjen og tok alle bildene.

Selv erfarte han noe av det samme under arbeidet med saken:

I utgangspunktet har man kanskje en klar oppfatning om temaet, uten å vite så mye om det. Man syns det høres skummelt ut og man syns det høres vanskelig ut å forsvare. Men jeg opplevde selv at etter hvert som jeg jobbet mer med det, så syns jeg spørsmålene ble vanskeligere og vanskeligere. Og det får nesten være målsettingen også for det vi publiserte.

Opprinnelig visste ikke Bergsaker og Andersen hvem de fire nordmennene var, men gjennom sitt kildearbeid fant de fram til dem. To av disse ga bakgrunnsinformasjon til journalistene, men ingen ville la seg intervju. Journalistene vurderte da å skrive at Dagbladet hadde vært i kontakt med de norske medlemmene, og fortelle noe av det de hadde fått vite. Men de droppet det, i håp om at personene senere skal være villig til å fortelle sin historie.

Innad i Dagbladhuset ble ikke dokumentaren oppfattet som kontroversiell på noe vis, selv om temaet selvfølgelig berører mange dilemmaer. Ulf André Andersen syns artikkelen var helt uproblematisk:

Det er jo ingen mennesker som blir utsatt for noe her. Det er ikke angrep på noen. Det er ingen som blir identifisert. Det er en artikkel om fire norske medlemmer, og så forteller vi om virksomheten til Dignitas. Konkret i forhold til identifisering er det ingenting. Så var det spørsmålet om Dignitas, om vi i enda større grad skulle være kritisk til Dignitas. Det er alltid en balansegang. Gjennom artikkelen får vi fram flere syn.

Dagbladjournalistene mener det er naturlig å omtale «selvmordscocktailen» for å fortelle hvordan Dignitas utfører assisterte selvmord. Det kan gjøres på mange måter. Dignitas har valgt denne. Det er en viktig del av debatten om assisterte selvmord, framholder Andersen.

Heller ikke den nøyaktige beskrivelsen av «selvmordsdrikken» skapte diskusjon i redaksjonen. Den gjentas og utdypes ytterligere i slutten av reportasjen:

Den tyske damen drikker først en kvalmemedisin. Giften er så sterk at hun vil kaste den opp hvis hun ikke forbereder magen. En halv times tid senere blir 15 gram

pentobarbital-sodium blandet i 60 milliliter vann. Hun drikker fra glasset. To-tre minutter seinere sovner hun inn. Like etter er hun død.

De to journalistene snakket seg i mellom om hvordan de skulle omtale giften som brukes ved de assisterte selvmordene, men spørsmålet ble ikke tatt videre til andre i redaksjonen. Nyhetsredaktør Raaum bekrefter at han ikke var med og drøftet om oppskriften skulle settes på trykk. «Men jeg hadde ikke stoppet det heller», sier han i ettertid:

Jeg kan vel ikke si at jeg tenkte så mye på den formuleringen da vi diskuterte saken. Men jeg ser jo at noen vil kunne mene at dette er en ren selvmordsoppskrift. Det har ikke vært vårt ærend. Jeg har ikke tenkt på det sånn. Mitt utgangspunkt var å beskrive hvordan disse klinikkene opererer, at de finnes og at også nordmenn oppsøker dem.

I Norge kan en ikke få kjøpt stoffene som er nevnt i artikkelen uten medvirkning fra noen fagpersoner. «Det er ikke bare å gå inn på apoteket og kjøpe de medikamentene som står der» sier Andersen. Kanskje kan det skaffes via internett, men i så fall er det ulovlig. Bergsaker tilføyer at innholdet i selvmordsdrikken er en allment tilgjengelig opplysning. Den står blant annet på Dignitas hjemmesider, og har vært gjengitt i flere medier.

Verken journalistene som skrev dokumentaren eller Dagbladets ledelse har mottatt negative reaksjoner på grunn av den detaljerte omtalen av selvmordsmetoden. Det er overraskende, siden artikkelen ble publisert kort tid etter innføringa av det nye selvmordspunktet i Vær Varsomplakaten, som nettopp advarer mot omtale av metode. Raaum tror mangelen på reaksjoner har sammenheng med måten saken er skrevet på, blant annet at det var en ekstremt lang tekst til å være en avisartikkel. Den ville trolig ha virket annerledes om det hadde vært en vanlig korthugget femtilinjers sak som fortalte at «slik gjør du det». Raaum utdyper:

Min erfaring i slike sammenhenger er ganske entydig: Jo flere sider som løftes fram av en kompleks problemstilling, jo forsiktigere blir reaksjonene. Det blir åpenbart for enhver at saken kan sees på mange måter. En kortfattet nyhetssak rommer nødvendigvis færre elementer. Jo snauere vi er, jo sintere blir reaksjonene, fordi folk oppfatter det som lettvin.

Selv mord blir nesten uten unntak omtalt som tragedier, gjerne som et problem vi som samfunn bør forebygge og bekjempe. Dagbladets dokumentar skiller seg ut på flere måter. Dels ved at den belyser situasjonen for en gruppe uhelbredelig syke mennesker, som har store smerter og ikke ser noen annen mulighet enn å få hjelp til å dø. Dels fordi den tar for seg *fenomenet* assistert selvmord, uten å framstille det som en enkelt historie om ett menneskes skjebne. Det er fenomenet og de menneskelige dilemmaene som beskrives. Alt etter hvor en selv står i slike verdispørsmål, kan dokumentaren leses enten som «reklame for dødsturisme», eller som en

nødvendig og legitim belysning av et tema som fortjener oppmerksomhet, åpenhet og offentlig debatt.

Dagbladjournalistene forteller at de selv måtte justere sin forhåndsoppfatning da de kom til Sveits. De ventet å finne «en selvmordsklinikk, der mennesker bare spaserte inn og fikk ordnet alt.» Men sånn var det ikke. Mennesker som oppsøker Dignitas må gjennom en omstendelig og tidkrevende prosedyre. Journalistene måtte også forkaste sin økonomiske innfallsvinkel. Bergsaker forklarer:

Vi trodde dette var en sånn dødsindustri, at de tjente penger på det. Så det prøvde vi å finne ganske mye ut av. Men vi konkluderte vel etter hvert med at vi syns det var feil å framstille dette her som om det var noe de gjorde for pengenes skyld. For de redegjorde greit for hva pengene gikk til, og det er ikke så veldig dyrt. Vi kunne lett se at dette ikke var noe luksusprosjekt, for å si det sånn.

«Ingenting med endringene av VVp å gjøre»

Debatten om aktiv dødshjelp er ingen ny problemstilling verken i Norge eller i Dagbladet. Andersen sier «det er noe vi alltid har hatt interesse for i Dagbladet», og at problemstillinga særlig har vært aktuell i huset etter Sandsdalensaken. Verken journalistene eller nyhetsredaktøren mener den nye Vær Varsomplakaten har hatt noen betydning for arbeidet med Dignitas-dokumentaren. «Vår dekning av den saken nå har ingenting med endringene i Vær Varsom å gjøre», fastslår Raam.

Men kan det likevel tenkes at forbudet mot selvmordsomtale tidligere har blokkert for en type journalistikk som tar opp fenomener som assistert

selvmord? Har revisjonen av plakaten i så fall åpnet for mer av denne journalistikken nå? Tore Bergsaker er langt fra sikker:

— *Jeg tror vi hadde skrevet om det før også, men det hadde kanskje vært en større diskusjon. Kanskje vi hadde diskutert det mer.*

— *Hva ville dere ha diskutert da?*

— *I og med at det tidligere sto at selvmord som hovedregel ikke skal omtales, så er det klart at det måtte ha blitt en diskusjon når vi lager fire sider om selvmord. Og kanskje ville det vært mer debatt også om det som du trakk opp, om den dødscocktailen.*

Selv mord eller andre forklaringer?

Den siste saken vi har valgt å se nærmere på, skjedde på Elverum 2. juli 2006. To ungdommer, ei jente og en gutt, ble funnet døde i en bil som sto parkert på en øde landeveg, kalt Militærvegen. En mann oppdaget at bilen sto med motoren i gang flere timer etter at han første gang passerte den samme morgen. Da han åpnet bildøra fant han de to unge i baksetet, mens eksosen veltet ut fra kjøretøyet.

Vi intervjuet journalister som dekket saken samme uka som hendelsen inntraff. Saken var da fremdeles under utvikling. I begynnelsen trodde flere at ungdommene hadde tatt livet sitt. I løpet av få dager konkluderte politiets etterforskning med at dette *ikke* var tilfelle. De to døde av kullsforgiftning, men de hadde etter alt å dømme ikke selv valgt å dø. Politiet konkluderte med at det var en ulykke, utløst av et defekt eksosanlegg i bilen.

Dermed er saken strengt tatt irrelevant i forhold til denne undersøkelsen. Når vi likevel nevner den, er det fordi hendelsen konfronterte alle involverte journalister

4

ONSDAG 5. JULI 2006

Safe stjålet
Innbruddstyver stjal en safe fra Bingohallen i Brumunddal natt til i går. Det er uvisst hva som er i stolen.

Ukjent dødsårsak

En 19 år gammel mann og en 18 år gammel kvinne ble mandag kveld funnet døde i Elverum. Politiet har ikke grunn til å mistenke verken noe kriminelt eller selvmord.

Ola A. Thorset 62 43 25 25
ola.thorset@ostlendingen.no

De to ble funnet ved 19.00-tiden mandag i en eldre personbil i området ved den såkalte Militærvegen, som går mellom Elverum og Løten. Personene som er funnet døde, er en 18 år gammel kvinne fra Elverum og en 19 år gammel mann fra Ilseng.

Det var en forbigående, en voksen person, som fant de to. Denne meldte umiddelbart fra til politiet, som startet etterforskning.

Politiet har igangsatt etterforskning, men det er foreløpig ikke noe grunnlag for å mistenke at noe kriminelt har skjedd, sa jourhavende politiadvokat Alina Nordby ved Hedmark politidistrikt til Østlendingen i går formiddag.

Vi har ikke grunnlag for å si at personene har tatt livet av seg. Vi avventer obduksjonsrapporten som vil komme i morgen, supplerte politiadvokat Helge A. Eidsvaag ved 16.30-tiden.

Hvis det verken er mistanke om noe kriminelt eller selvmord, dreier dette seg da om en ulykke?

Vi avventer som sagt obduksjonsrapporten som vil foreligge i morgen, svarte Eidsvaag.

Begge personene er sendt til obduksjon ved Rettsmedisinsk institutt. En obduksjonsrapport vil altså være klar onsdag.

Kripes er rutinemessig varslet om dødsfallene. Politiet har tatt beslag i bilen og to mobiltelefoner.

Tirsdag ettermiddag ble det avholdt minnestund for de pårørende til Elverum-kvinnen i Elverum kirke.

MILITÆRVEGEN: De døde ble funnet i en bil øst for Rokosjøen, langs den såkalte Militærvegen mellom Elverum og Løten.

Foto: Ola A. Thorset

Faksimile fra Østlendingen 5. juli 2006. To ungdommer ble funnet døde på en øde landeveg i en bil som var full av eksos. "Politiet har ikke grunn til å mistenke verken noe kriminelt eller selvmord", skrev avisen.

med en stor utfordring: Hvordan omtaler man en slik dramatisk hendelse der mange tegn tyder på selvmord, men der det etter hvert kommer fram andre forklaringer på det som har skjedd? Blir en sak som dette annerledes vurdert i dag enn før revisjonen av Vær Varsomplakaten?

På Elverum begynte ryktene om funnet av de to døde ungdommene å svirre mandag kveld. Det ble ringt inn tips til redaksjonene, både lokalt og i hovedstaden. De første timene ville ikke politiet gi noen opplysninger og heller ikke bekrefte noe av det journalistene hadde fått vite fra andre kilder. Men da politiets talsmenn først kom på banen utpå formiddagen tirsdag, uttalte de seg langt mer direkte enn deres kollega gjorde i saken fra Brønnøysund, som vi har beskrevet tidligere i dette kapittelet. «Politiet sier til østlendingen.no at de ikke har grunn til å mistenke hverken noe kriminelt - eller selvmord» het det i den første artikkelen som Østlendingen la ut på nettet¹². VG siterte en politijurist som sa at «vi har ingen indikasjoner som tyder på at disse unge menneskene ønsket å forlate livet med forsett»¹³.

Journalistene vi intervjuet har en klar oppfatning av hvorfor politiet denne gangen var så direkte i sin melding til pressen. Ulykken med de to ungdommene i bilen var nemlig den foreløpig siste i en lang rekke tragiske hendelser i Elverumsdistriktet i 2006. Den mest oppsiktsvekkende inntraff mindre enn tre måneder tidligere. Påskeaften ble en psykisk utviklingshemmet datter og hennes mor funnet døde i moras bolig. I «mor-dattersaken», som den ble hetende, gikk politiet tidlig ut og sa at de ikke kunne utelukke at det lå noe kriminelt bak dødsfallene. Nyhetsredaktør Trond Ivan Hagen i Østlendingen forklarer at utsagnet ble oppfattet som om det kunne ha vært en tredjemann inne i bildet:

De sier ikke en tredjemann, men det ligger her at det kan ha vært en tredjemann. Og den saken får et enormt medietrykk med én gang, fordi politiet ikke avkrefter det. I dette tilfellet [ungdommene i bilen] sier politiet ganske tidlig at de ikke har mistanke om noe kriminelt. Faktisk veldig tidlig. Det gjør at medietrykket blir mye mindre. Da står det igjen to muligheter: Ulykke eller selvmord. Begge de to mulighetene var jo til stede fra morgenen av.

Nyhetsredaktøren forteller at ledelsen i Østlendingen «gikk en runde» med politiet lokalt etter mor-dattersaken. Sammen med redaktøren deltok han på møte med ti-femten tjenestemenn fra politiet. Her ga redaktørene uttrykk for at de var svært kritiske til måten politiet hadde håndtert denne saken på overfor pressen. Mye tyder på at møtet hadde sin virkning. Da de to ungdommene ble funnet døde i bilen, opptrådte i alle fall politiets talsmenn på en annen måte. Nå gikk de mye tydeligere ut, og sa at de ikke hadde mistanke om noe kriminelt. Hagen mener dette helt klart bidro til å dempe saken i mediene.

NRK Hedmark og Oppland omtalte funnet av de to døde ungdommene i flere nyhetssendinger tirsdag. En kortfattet melding ble lest klokka ti, og i formiddagssendinga het det at «En 20 år gammel mann fra Ilseng og ei 18 år gammel kvinne fra Elverum ble i 19-tida

i går kveld funnet døde i Elverum kommune. Årsaken til dødsfallene er foreløpig ukjent, og etterforskningen så langt tyder ikke på at det foreligger noe kriminelt».

Verken Gunnar Kollsrud, som var reporter, eller vaktsjef Kjell Åge Kampestuen er sikker på om denne saken ville fått samme behandling dersom den hadde skjedd for noen år siden, før Vær Varsomplakaten ble endret. Kollsrud viser til saker han har arbeidet med tidligere, der det har kommet klart fram at det var snakk om selvmord:

Det er vår policy at da toner man bare det hele ned. Vi avslutter saken med en siste melding rett etter at vi har fått beskjeden om at det her er snakk om et sjølmord. Da tar vi den rett og slett ut fra nyhetssendinga.

Vaktsjef Kjell Åge Kampestuen, som har 27 år bak seg i NRK, tror neppe saken om de to døde ungdommene ville blitt omtalt i NRK-Hedmark dersom dette hadde skjedd tilbake på åttitallet. Den gang fulgte man til punkt og prikke statsinstitusjonens påbud om å ikke omtale selvmord, slik de framkom i NRKs egne programregler. Hadde tragedien funnet sted for tre-fire år siden er han mer i tvil om hva man ville ha gjort ved distriktkontoret. Selv om det er kort tid siden, mener han at de nok ville ha vært noe mer varsomme eller restriktive i sin dekning av saken.

Støtter revisjonen – med forbehold

Journalister og redaktører som er intervjuet i denne undersøkelsen har svart på spørsmål om hvordan de vurderer den nye selvmordsparagrafen i Vær Varsomplakaten. De aller fleste uttrykker støtte til revisjonen. Endringa oppfattes som

- helt nødvendig og på høy tid.
- uttrykk for et ønske om mer åpenhet og færre tabuer rundt selvmord.
- et forsøk på å gi norsk presse og medier et mer naturlig forhold til et samfunnsproblem.

Flere peker også på at den nye paragrafen gjør det enklere å omtale selvmord «som det det er». Kjell Åge Kampestuen i NRK er særlig opptatt av at dette handler om å finne riktig formulering:

Egentlig burde man kanskje omtale og bruke begrepet valgte å ta sitt eget liv, eller en annen formulering som på en måte kaller en spade for en spade. Samtidig gjør vi ikke det. (...) Jeg tror kanskje vi tilslører mer enn vi er med på å kaste lys over det og løfte det opp i dagen nå. Det å bruke sånne bomullsformuleringer og pakke det inn i stedet for å kalle en spade for en spade. Kanskje begynner jeg å bli litt hardbarket etter en del år i bransjen, men jeg har den følelsen, ryggmargsfølelsen, i meg og alle de etiske reglene i bønn. Spørsmålet syns jeg likevel er: Hva tjener det til at vi pakker det inn? Og hva tjener det til at vi kaller en spade for en spade? Jeg heller nok til at jeg syns vi bør gjøre det siste. Det handler om mer åpenhet også i journalistikken.

Ikke alle er like helhjertet i sin oppslutning om det nye selvmordspunktet i Vær Varsomplakaten. Størst skepsis

registrerte vi i Østlendingen. «Jeg er helt klart på linje med det som er en selvfølge her i alle fall, at vi ikke omtaler selvmord i avisa», sier nettjournalist Ola A. Thorset. Nyhetsredaktør Trond Ivan Hagen bekrefter at dette er regelen i Østlendingen: «Vi omtaler ikke selvmord». Selv sier han at han aldri har vært med på å omtale «klare selvmord» i løpet av sine ti år i redaksjonen på Elverum. Likevel er han innforstått med at hans egen avis har omtalt mange selvmord, men da gjerne kamuflert som noe annet, for eksempel som trafikkulykker. Han er ikke avvisende til å omtale selvmord som tema, men sier at han for sin del gjerne kunne klart seg uten revisjonen av Vær Varsomplakaten:

Fordi selvmord ikke har offentlig interesse. Det er jo tragedier det er snakk om. Og etter min mening har offentligheten ingenting med det om noen begår selvmord i sitt hjem, for å sette det på spissen. Det er jo hele tida det som ligger bak det vi skriver, at det har offentlig interesse. Det mener jeg selvmord ikke har.

Selv om de andre intervjuobjektene uttaler seg mer positivt om revisjonen, syns flere det er vanskelig å forholde seg til siste del av det nye punkt 4.9: *Unngå beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.*

Jon Theodor Hauger i Romerikes Blad forklarer hvorfor han syns denne formuleringa er vanskelig å håndtere:

Det er for eksempel veldig ofte møteulykker mellom trailer og personbil. En av dem husker jeg kjempegodt. Allerede på åstedet snakka jeg med politimannen, som var skadestedsleder. Han fortalte – og dette fikk jeg bekreftet på telefon senere på dagen – at her hadde vedkommende kjørt målrettet i over hundre meter, og trailersjåføren hadde sagt at han så øya på han. Sånn. Det er klart at vi kunne ha omtalt det som et sjøldrap. Men det kan vi heller ikke, for der er det metode. Gardermobanen, folk som hopper ut der, folk som hopper fra Ahus [Akershus Universitetssykehus]. Vi hadde nettopp en sak hvor én hoppa flere meter og landa gjennom taket og inn i kiosken. Den omtalte vi ikke. Folk som hopper fra bruer, truer med å hoppe fra bruer, hvor veger blir stengt, det påvirker jo samfunnet, det får konsekvenser for bilister. Det er mange som lurer på hva som skjer. Det pleier vi heller ikke å omtale.

Den type saker journalisten snakker om her, faller klart innenfor det revisjonskomiteen beskriver som selvmord av offentlig interesse¹⁴:

«Selv om de aller fleste selvmord, i likhet med dødsfall generelt, vil tilhøre privatsfæren og aldri bli omtalt i media, finnes det en del tilfeller der et selvmord- eller selvmordsforsøk har nyhetsverdi og offentlig interesse. Det kan være når den som tar sitt eget liv, involverer offentligheten i sin gjerning. Det kan for eksempel være at personen er kjent for offentligheten og at selvmordet får store konsekvenser. Det kan være når en person

er funnet død etter en omfattende leteaksjon og det er naturlig å omtale dødsårsaken for å fortelle at det ikke har skjedd noe kriminelt. Det kan være når selvmordet kommer som en svikt i hjelpeapparatet og det er medias oppgave å sette fokus på et samfunnsproblem.»

Selvmord kamuflert som trafikkulykker og selvmord som foregår på offentlige steder med stor trafikk burde ha nyhetsverdi. Men i praksis er det nærmest umulig å fortelle om slike saker uten å omtale selvmordsmetoden direkte eller indirekte. Dette opplever Hauger som et dilemma.

Et annet problem med formuleringa i punkt 4.9 er at pressefolk pålegges å vurdere hva som kan «utløse nye selvmordshandlinger». Mange syns ikke de har forutsetninger for å gjøre en slik vurdering. Nyhetsredaktør Peter Raaum i Dagbladet sier at han selv kan for lite om selvmord til det:

Det er mulig det er noen journalister som har forutsetninger for å si noe om det, for eksempel hvis de har spesialkompetanse på helse. Men de fleste journalister har ikke peiling på dette.

Ulf André Andersen mener det heller ikke er noen entydig kunnskap å hente fra fagmiljøet:

Det er en skjønnsmessig vurdering hva som kan utløse selvmord. Vi kan selvsagt få råd fra fagmiljøene, men også i fagmiljøet er det uenighet om hva som er årsaken. Det er våre egne vurderinger som til syvende og sist er avgjørende. Det er vi som er ansvarlige for hva som kommer på trykk.

Eva Grønseth har en mer pragmatisk tilnærming til denne problemstillinga:

Jeg vet jo ikke om det jeg skriver kan utløse flere selvmord. For det første fordi jeg aldri får vite om det. Sakene mine kan bli sitert som notiser i mange aviser. Jeg vil jo aldri få vite om jeg har vært med på å utløse et selvmord. Jeg skulle til å si: Gudskjelov.

Men jeg syns ikke det er noen vits i å gå inn på det. Vet du: Jeg spør aldri om hvordan de tok livet sitt, for da slipper jeg å ta stilling til om jeg skal skrive det. Hvis du ikke spør, så slipper du å ta stilling til det og. Det er veldig greit, for jeg syns ikke det er viktig informasjon.

— Så du syns det er en riktig reservasjon i Vær Varsomplakaten?

— Ja, jeg syns det. Fordi det er en kjensgjerning at det er tenåringer som helst plukker opp sånne ting, og vi trenger jo ikke å lære dem. De har jo mer enn nok med å leve, så vi trenger ikke å lære dem hvordan de skal ta livet sitt.

Målet om mer refleksjon

I innledningskapittelet skrev vi om et av de fremste målene bak revisjonen av Vær Varsomplakaten; at journalister og mediefolk skal *reflektere mer* over hvordan selvmord omtales. Komiteen bak endringa mente den nye regelen ville skape en mer bevisst holdning til temaet.

På dette punktet får komiteen langt på vei medhold fra journalistene vi har intervjuet. Intervjuene tok utgangspunkt i fire konkrete selvmordsaker fra året 2006. Journalistene mener den nye selvmordsregelen har hatt mindre å si for måten akkurat disse sakene er løst på. Likevel opplever flere at de har fått en mer reflektert holdning til temaet. Jon T. Hauger sier det slik:

*Når vi velger **ikke** å skrive om selvmord, så er det vel i større grad der enn i andre saker fordi det er veldig lett å ikke skrive om det, tror jeg. Det skal mye mer til for å gå inn og bestemme seg for å skrive om et sjølmord enn å si «dette er sjølmord, det skriver vi ikke om».*

Intervjuene viser at pressefolk syns det er vanskelig å vurdere hvilken virkning den nye VVP-paragrafen har for deres eget arbeid. Det er naturlig nok ikke alltid like lett å skulle reflektere over egen praksis i en hektisk hverdag. Refleksjon krever både tid og avstand til det en skal reflektere over (Lamark og Morlandstø 2002, kapittel 6). I saken med de to døde ungdommene på Elverum ble journalistene intervjuet like etter at hendelsen fant sted. Det kan ha påvirket svarene vi fikk når vi spurte om paragrafens betydning for deres egne vurderinger i saken. Uttalelsen fra vaktsjef Kjell Åge Kampestuen ved NRK Hedmark og Oppland illustrerer i alle fall at spørsmålet utløste masse tanker på en gang:

Jeg tror kanskje det har gjort at vi er litt mer bevisst når vi vurderer sakene. Eller sagt på en annen måte: Mer bevisst når vi vurderer materialet og jobber mot en konklusjon på hva vi skal si. Et sjølmord kaller jeg for en konsekvens av ofte mange, alvorlige samfunnsproblemer eller problemer for mennesker. Du skal ikke slippe løs, men samtidig er det litt mer hjelp til å tørre å se på det med litt mer åpne øyne og tørre å behandle det litt mer skikkelig enn hva vi har gjort før. For var det sjølmord før, så ble det på en måte bare lagt vekk.

Kampestuen er, i likhet med Knut A. Nygaard som vi siterte i sted, opptatt av at journalister bør begynne å behandle selvmord som et hvilket som helst annet journalistisk problemområde. Men han er ikke i tvil om at det er et av de vanskeligste områdene å gå inn i, blant annet fordi omtale lett vil identifisere gjenlevende personer. Alt i alt tenker han likevel at revisjonen har gjort han mer bevisst rundt problemet med sjølmord og hva som kan ligge bak. Til sjuende og sist mener han det handler om hvilke *formuleringer* journalister bruker når de skal omtale selvmord, enten det er i skriftlig eller muntlig form.

4. Jan Werner og Vaske-Bakke

- To kjente menn ble funnet døde i Oslo i løpet av mindre enn to måneder senhøsten 2006. Begge dødsfallene kom overraskende, og vakte stor oppmerksomhet.
- Obduksjonen viste at Jan Werner Danielsen døde av hjertesvikt, mens Vaske-Bakke etter alt å dømme tok sitt eget liv.
- Hvilke ord og formuleringer griper journalistene til, når kjendiser dør under uklare omstendigheter?
- Medieomtalen av de to dødsfallene virket påfallende lik. Men hva sto det faktisk i artiklene, og hvor likt ble egentlig de to mennene omtalt? Det er tema for tekstanalysen vi presenterer i dette kapittelet.

I forrige kapittel - om hvorfor selvmord er vanskelig for journalistene - viste vi at nettopp språket er en utfordring når journalister skal navigere etter det nye selvmordspunktet i Vær Varsomplakaten. De intervjuede snakker om sedvanevarsomhet og uvilje mot å kalle en spade for en spade. Norsk presse har lang tradisjon for å bruke bomullsformuleringer og pakke inn budskapet når selvmord er inne i bildet. Den samme tendensen til «distansering gjennom språk» fant Lisbeth Morlandstø (2006:216) da hun undersøkte journalistikk om psykisk helse. Hun skriver: «Når temaene journalistene skal skrive om blir for vanskelige, er språket og de journalistiske fortellergrepene gode å lene seg til.»

Ingen medier brukte ordet selvmord da de meldte om Danielsen og Bakkes død. Likevel spredte det seg et inntrykk av at begge kjendisene kunne ha tatt livet sitt. I ettertid vet vi at det ikke var tilfelle for Jan Werner Danielsen. Obduksjonsrapporten bekreftet at han døde av hjertesvikt, og familien har kritisert både politiet og pressen for å spre uriktige selvmordsrykter.

I Bakkes tilfelle har det ikke kommet tilsvarende reaksjoner. Tvert i mot er inntrykket av selvmord forsterket, etter at Bakkes kjæreste Kajsa Lundgaard i et intervju med Se og Hør¹ fortalte at Bakke etterlot seg et avskjedsbrev før han døde. Heller ikke i denne artikkelen brukes

ordet selvmord, men kjæresten går likevel svært langt i å bekrefte at Bakke tok sitt liv.

Segmentering gir oversikt

Vi skal se nærmere på hvordan Danielsen og Bakkes død ble omtalt i mediene, med vekt på formuleringene som ble brukt. Vi har tatt for oss tolv artikler og programinnslag, som kommenteres i egne tabeller. For å skaffe oversikt over artiklene, benytter vi en metode som kalles segmentering (Hågvar 2007:56). Å segmentere vil si å dele inn teksten i nummererte deler (segmenter) slik at vi lettere kan vise presist til enkeltord og -setninger. En tekst består alltid av flere påstander. I tabellene har vi brutt tekstene ned på påstandsnivå, slik at vi kan kommentere både innhold og struktur.

Når publikum leser en avistekst eller lytter til et innslag er det ikke bare det som står eller sies som gir mening. Også rekkefølgen informasjonen presenteres i, kan bety mye for hvordan saken blir oppfattet. Publikum er heller ikke passive mottakere av informasjon fra mediene. Moderne tekstvitenskap viser at publikum er aktivt med og konstruerer meningssammenhenger i det de leser og hører. Særlig vil slike mekanismer være viktige dersom teksten i seg selv inneholder antydninger og hint mer enn klare fakta.

Jan Werner Danielsen — død 29. september

VG Nett presenterte nyheten om Jan Werner Danielsens død om ettermiddagen fredag 29. september.

Faksimile fra Dagbladet 30. september og 22. november 2006. Avisen brukte nøyaktig samme tittel både da Jan Werner Danielsen og Svein Erik Bakke døde.

Tabell 12: Segmentering av «Jan Werner funnet død» fra VG Nett. Teksten ble lagt ut 29. september 2006 klokka 17:43. Teksten i tabellens venstre kolonne er delt inn i nummererte deler, som kommenteres i kolonnen til høyre.

Tekst	Kommentar
<p>1 (VG Nett) Den kjente og folkekjære artisten Jan Werner Danielsen (30) ble funnet død ved 15-tiden i ettermiddag.</p> <p>2 Danielsen ble funnet i en leilighet i Oslo sentrum.</p> <p>3 Etter det VG Nett kjenner til var det en venn av sangeren som fant ham død.</p>	Formuleringa (2) «funnet i en leilighet» åpner for spekulasjoner. Det framgår ikke her at han ble funnet hjemme hos seg selv.
<p>4 Omstendighetene rundt dødsfallet er fortsatt uklare, men</p> <p>5 politiet opplyser til VG Nett at det ikke ligger noe kriminelt bak dødsfallet.</p>	Her (4) tar VG et viktig forbehold. Politikilden er derimot kategorisk og slår fast at det «ikke ligger noe kriminelt bak» dødsfallet (5). Politiet velger en negativ definisjon ved å si hva som ikke er tilfelle, men ikke hva som kan ha skjedd. Så lenge dødsårsaken er uklar vil mange tolke denne formuleringa som kodet melding for selvmord.
<p>6 Onsdag denne uken avlyste Danielsen en spillejobb på Ammerudhjemmet på grunn av sykdom.</p> <p>7 På sin egen hjemmeside på internett meldte hans manager at Jan Werner slet med halsbetennelse.</p>	Den avlyste spillejobben (6) blir koblet sammen med opplysninga om halsbetennelse (7). Ved å referere til hjemmesida, forklarer VG hvorfor Jan Werner avlyste jobben
<p>8 De siste månedene har Jan Werner jobbet med å ferdigstille sitt nye album som etter planen skulle slippes 1. november.</p> <p>9 Etter det VG kjenner til er det nå usikkert om dette vil skje.</p> <p>10 Artistens siste album «Singer of Songs» solgte cirka 100 000 album.</p> <p>11 Danielsen var bare 18 år gammel da han slo i gjennom med et brak i det som på den tiden var landets største talentshow - Talentiaden på NRK.</p>	Resten av artikkelen er bakgrunnsinformasjon og biografiske opplysninger som minner leserne om hvem Jan Werner er.

Ut over ettermiddagen og kvelden ble nyheten om Jan Werners død spredt gjennom nettaviser, radio- og tv-sendinger. I begynnelsen henviste de fleste til VG Nett, og siterte formuleringer derfra. Kriminalvakta gjentok dessuten sin uttalelse til flere medier om at det ikke ligger

noe kriminelt bak dødsfallet. Avisenes Nyhetsbyrå (ANB) brukte blant annet den ordlyden i sin første melding klokka 19:57. Ti minutter senere kom en oppdatert ANB-melding:

Tabell 13: Segmentering av melding fra Avisenes Nyhetsbyrå, publisert klokka 20:07.

Tekst	Kommentar
<p>1 Oslo (ANB): Artisten Jan Werner Danielsen (30) ble funnet død ved 15-tiden fredag ettermiddag.</p> <p>2 Politiet sier det dreier seg om en personlig tragedie.</p> <p>3 Danielsen ble funnet i en leilighet i Oslo av en venn.</p> <p>4 Vennen fant han og kontaktet legevakten.</p> <p>5 En lege konstaterte at han var død, før politiet ble kontaktet, sier vaktleder Sindre Flaate ved kriminalvakten i Oslo til Avisenes Nyhetsbyrå (ANB).</p>	Her brukes et annet uttrykk (2) - <i>personlig tragedie</i> - som i likhet med <i>ikke noe kriminelt</i> kan leses som en kodet melding om selvmord. Under gitte omstendigheter blir det som ikke står viktigere enn det som står. Leseren vil koble utsagnet (2) med det han ellers vet om personen, og vil ha stort behov for å få bekreftet at han har rett i det han tror og antar. Det framgår fortsatt ikke (3) at Jan Werner ble funnet hjemme, jf kommentaren til VG Nett (1) i tabell 14.
<p>6 Den avdøde blir sendt til rettsmedisinsk institutt på Rikshospitalet i Oslo.</p> <p>7 - Siden vi ikke anser at det ligger noe kriminelt bak dødsfallet, kommer obduksjonen til å finne sted mandag, sier vaktlederen. (ANB)</p>	Inntrykket av selvmord forsterkes av vaktlederens uttalelse (7) om obduksjonen, som (først?) vil skje mandag fordi man anser at det ikke ligger noe kriminelt bak dødsfallet. Enhver tekst inngår i en kontekst. Hvis teksten etterlater ubesvarte spørsmål vil leseren fylle på med det han (tror han) vet fra før.

Senere på fredagskvelden presiserte NRK² at artisten ble funnet død i leiligheten sin i Oslo. Dermed var det ikke lenger grunnlag for spekulative tolkninger av tidligere utsagn om hvor han ble funnet. Til gjengjeld fikk spekulasjonene ny næring ved at både Dagsnytt og P4 meldte at Danielsen nylig avlyste en spillejobb på grunn av sykdom, uten å fortelle at sykdommen dreide seg om noe så

uskyldig som en halsbetennelse. Det kan virke som om radiokanalene hentet opplysninga om den avlyste spillejobben fra VG Nett, men uten å ta med informasjonen om halsbetennelse som VG refererte fra Danielsens hjemmeside (se tabell 12). NRK Dagsnytt koblet i stedet avlysninga direkte sammen med politiets uttalelse:

Tabell 14: Segmentering av utdrag fra NRK Dagsnytt's melding 29. september klokka 20:01. Artikkel med samme ordlyd ble også lagt ut på NRK.no.

Tekst	Kommentar
<ol style="list-style-type: none"> 1 Tidligere denne uka måtte han avlyse en spillejobb på grunn av sykdom, 2 og kriminalvakta ved politiet i Oslo opplyser at 3 det ikke ligger noe kriminelt bak dødsfallet . 	<p>Et tilsynelatende uskyldig og (2) forandrer hele meninga, sammenlignet med det VG Nett skrev. Den avlyste spillejobben (1) og politiets utsagn (3) om ikke noe kriminelt var i utgangspunktet to isolerte faktaopplysninger. Ved å koble dem sammen på denne måten signaliserer Dagsnytt at det er en direkte sammenheng mellom dem. For lytteren er det nærliggende å tenke at både avlysinga og dødsfallet skyldes at Jan Werner har tatt livet sitt.</p>

Lokalavisen gikk langt

Signalet om selvmord blir ytterligere forsterket gjennom Glåmdalens nettutgave samme kveld. Danielsens kom fra Nord-Odal, og Glåmdalen er lokalavis for folk i hans hjemkommune. Avisens nettutgave var tidlig ute og brukte stor plass på dødsfallet til bygdas store sønn. I utgangspunktet hadde vi nok ventet å finne en mer neddempet omtale i lokalavisen. Journalister i lokale medier vil som nevnt ofte være mer forsiktige enn kolleger i riksmidlene når vanskelige saker skal håndteres. Vårt materiale med selvmordsaker fra 2006 viser en slik tendens. De minste avisene skriver svært sjelden om selvmord i det hele tatt.

Journalistene vi har intervjuet hevder dessuten at det er ekstra vanskelig å omtale temaet i lokalmediene. Det forklares blant annet med at journalistene lever så tett på sine kilder at de derfor må være ekstra varsomme med å publisere noe som lokalsamfunnet kan reagere på (se også Lamark og Morlandstø 2002:36).

I omtalen av Jan Werner Danielsens dødsfall er det imidlertid ikke slik at lokalavisen er mest tilbakeholdende. Glåmdalen hører for øvrig ikke med til de små lokalavisene. Papiravisen hadde et opplag siste år på nærmere 20.000³. I nettutgaven brakte lokalavisen mange detaljer som ikke ble nevnt i andre medier:

Tabell 15: Segmentering av «Stemmen har stilnet» fra glomdalen.no 29. september, publisert kl 22:00. Tabellen inneholder første del av artikkelen.

Tekst	Kommentar
<ol style="list-style-type: none"> 1 Sangeren Jan Werner Danielsen er død, 30 år gammel. 2 – Et gedigent sjokk for oss alle. Det finnes ikke ord. Dette kom så totalt uventet, sier hans manager Febe Rognstad til Glåmdalen. 3 Dødsårsaken er foreløpig ukjent, men politiet har ingen grunn til å tro at det har skjedd noen kriminelt 	<p>Innledningsvis gjentar lokalavisen det andre medier har meldt tidligere om kvelden. Den samme formuleringa (3) om ikke noe kriminelt brukes også her.</p>
<ol style="list-style-type: none"> 4 Først over helgen, når han er blitt obdusert, er det mulig å si noe mer om årsaken, men Danielsen hadde vært syk en tid i forveien. 5 I går ettermiddag ble han funnet død i sitt hjem i Oslo. 6 Den siste gangen noen var i kontakt med ham, var dagen i forveien. 	<p>Glåmdalen går langt i å antyde en mulig forklaring på dødsfallet ved å henvise til at Danielsen har vært syk (4). Men avisen skriver ikke noe om hva slags sykdom det er snakk om. Glåmdalen kommer med en ny opplysning (6) om at Danielsen ikke hadde kontakt med noen det siste døgnet.</p>
<ol style="list-style-type: none"> 7 Avlyste oppdrag Nordodølingen med den store stemmen skulle så sent som onsdag denne uka ha opptrådt på Ammerud-hjemmet i Oslo, 8 men måtte med tungt hjerte avlyse konserten på grunn av sviktende form. 	<p>Det avlyste oppdraget (7) presenteres rett etter informasjonen om at Danielsen var syk. Avlysinga forklares her (8) med <i>sviktende form</i>. Uttrykket er mer upresist enn VG Netts konkrete henvisning til halsbetennelse. Hos Glåmdalen er det lite som demper teorien om selvmord.</p>
<ol style="list-style-type: none"> 9 Dette skjedde rett etter en suksessrik turné til Canada, der han blant annet opptrådte i kanadisk TV. I glåmdalsdistriktet sang han sist 19. august under Odalsfesten. 	<p>Publikum er som nevnt særlig aktivt med og konstruerer meningssammenhenger, når teksten i seg selv etterlater ubesvarte spørsmål. Glåmdalen refererer (10) til en kollaps før jul. Leseren vil koble opplysninga sammen med det som sto (4) om sykdom tidligere, og for øvrig fyller på med det han vet om Jan Werner fra før.</p>
<ol style="list-style-type: none"> 10 Før jul hadde han en kollaps som følge av stress og hardkjør. Dette skjedde under en konsert i Nøtterøy kirke. – Nå har jeg prioritert det som gir meg positiv energi, sa han til Glåmdalen et halvt år etterpå, full av nytt pågangsmot. (...) 	<p>I den delen av artikkelen som ikke er med i tabellen beskrives Danielsens bakgrunn, talent og engasjement. Den ferdig innspilte plata som snart skulle lanseres nevnes også.</p>

Stor plass i lørdagsavisene

Jan Werners død fikk bred omtale i lørdagsavisene, men de tre store hovedstadsavisene ga saken ulikt omfang. VG hadde Jan Werners død som hovedoppslag på førstesida, og brukte i tillegg fire sider inne i avisen. Dagbladet hadde en mindre førstesidehenvisning og to sider i avisen, mens Aftenposten nøyde seg med én side i kulturdelen. Alle tre avisene opplyser at artisten ble funnet død hjemme hos seg selv, altså ikke i en udefinert leilighet i Oslo sentrum, slik det het i de første meldingene. Leserene får også vite at personen som fant Danielsens død er identisk med hans manager og venn Febe Rognstad. Hun er intervjuet i alle tre avisene.

Dagbladets artikkel har nekrologens form. Hovedbudskapet er at dødsårsaken ikke er kjent. Seks kjente personer kommenterer dødsbudskapet fra dagen før. I hovedartikkelen forteller Rognstad om den planlagte plateutgivelsen, og sier at Jan Werner var i veldig god form etter sitt sabbatsår.

Aftenposten nevner ikke dødsårsaken i det hele tatt, men i en mellomtittel gjentas gårdagens budskap om «ikke noe kriminelt». Kai Zahl i Dissimilis og daglig leder Jan Sollien i JS Artist snakker varmt om Danielsens, før artikkelen avsluttes slik:

«Kriminalvakten ved Oslo politidistrikt opplyste i går at det ikke ligger noe kriminelt bak dødsfallet.»

VG har den mest omfangsrike omtalen av de tre avisene. Stor plass vies til intervjuet med Febe Rognstad:

Tabell 16: Segmentering av «Jeg skjønte med en gang at han var død. Manageren snakket med Jan Werner på torsdag». Tabellen inneholder første del av VGs artikkel fra 30. september 2006.

Tekst	Kommentar
<p>1 Jan Werner Danielsen (30) var veldig glad, men stemmeløs, den aller siste gangen hans beste venn og manager Febe Rognstad (30) snakket med ham.</p> <p>2 Det var hun som fant Jan Werner død i hans leilighet.</p> <p>3 - Jeg sitter igjen med minnet om min bestevenn, en person jeg elsket høyest i verden. Den mest sjenerøse, varme og omsorgsfulle mann jeg noen gang har møtt, sier Febe Rognstad.</p> <p>4 Lå i sengen</p> <p>5 Det var klokken 14.30 i går at Febe Rognstad bekymret låste seg inn i Jan Werners leilighet i Camilla Colletts gate på Frogner i Oslo. I sengen lå den folkekjære artisten død. Politiet har forklart at han trolig hadde vært død i underkant av et døgn da han ble funnet.</p>	<p>VG gir flere nye detaljer om hvor artisten ble funnet (4) og hvor lenge han hadde vært død (5).</p> <p>I tillegg forteller Rognstad om sin siste kontakt med Jan Werner (1, 6).</p> <p>I ettertid er det lett å se at VG her gir næring til selvmordsryktene.</p>
<p>6 - Jeg snakket med ham ved firetiden torsdag ettermiddag.</p> <p>7 Da var han så glad.</p> <p>8 Jeg skjønner ingenting, og jeg orker ikke stille spørsmål om hva som har skjedd heller. Alt annet blir ubetydelig. Dagen kjennes som en vond drøm, sier Rognstad.</p>	<p>Rognstads sier (7) at Jan Werner var så glad, underforstått han var ikke deprimeret. Etterpå gjengir VG et svar hun har kommet med (8), men uten å referere hvilket spørsmål det er hun besvarer på denne måten. Leseren kan bare gjette på at VG kan spurt om det de fleste lurte på; om Danielsens har tatt sitt eget liv.</p> <p>En ting er hva Rognstad sier – det virker som et spontant uttrykk for sjokket hun sto midt oppe i – men når avisen flytter uttalelsen fra intervju til artikkel, kan meningen bli forandret. Som her: Fordi spørsmålet mangler blir Rognstads svar mer tvetydig enn det ellers ville ha vært.</p>
<p>9 Vaktleder Sindre Flaate ved Kriminalvakten i Oslo Politidistrikt, bekreftet i går ettermiddag at politiet ble varslet om Jan Werners død klokken 15.10. - Vi har vært på stedet og avsluttet arbeidet.</p> <p>10 Det ligger ikke noe kriminelt bak dødsfallet. Han skal obduseres, sier Flaate.</p>	<p>Mistanken om selvmord forsterkes av Flaates uttalelse (9) om at politiet har avsluttet arbeidet, at det ikke foreligger noe kriminelt, men at den døde skal obduseres.</p>
<p>11 Manager Rognstad forteller om en glad og optimistisk Jan Werner Danielsen, som den siste tiden hadde store fremtidshåp. - Han har vært så optimistisk. Jan Werner var kjempefornøyd med sitt kommende album og hadde fått flere tilbud internasjonalt både fra USA og Canada.</p> <p>12 Han var veldig positiv og trodde at dette kanskje kunne bli hans store gjennombrudd der borte. Jan Werner var bare full av håp og stå på-vilje. Det er faktisk lenge siden jeg har sett ham så sterk og glad, sier Rognstad.</p>	<p>Fortellinga om Danielsens glede (1, 7, 11) setter paradoksal nok fart i ryktene. Mange har hørt historier om selvmordskandidater som virket lettet og glad den siste tida de levde. I ettertid har man forstått at personen følte lettelse, nettopp fordi hun/han hadde bestemt seg for å begå selvmord. Beskrivelsen av Jan Werners glede assosieres lett med slike fortellinger.</p>

Noen vil tenke at denne analysen er fryktelig spissfindig, og at vi leser medietekster slik fanden leser Bibelen. I så fall er det viktig å minne om at hele pressedekningen så langt har vært inne i en slags «kodet modus», først og fremst preget av tvetydige formuleringer. I en slik situasjon er det ikke utenkelig at folk leser tekstene mer oppmerksomt enn ellers, og at de blir ekstra aktive i fortolkningen, nettopp fordi mediene gir så lite eksakt informasjon.

VGs artikkel i lørdagsavisen ga etter vår vurdering næring til selvmordsryktene. Men det er likevel ikke riktig å gi VG skylda for at ryktene oppsto. I sin første melding om dødsfallet fredag ettermiddag tok VG Nett flere forbehold enn andre medier. Men som vi har vist

foran, bidro flere medier til spekulasjon gjennom sitt ordvalg og sine «kodete meldinger» (for eksempel at Jan Werner ble funnet i en leilighet, at det ikke har skjedd noe kriminelt osv.) Det betyr at da lørdagsavisene kom på gata hadde mange mennesker allerede fått et bestemt inntrykk av at Danielsen kunne ha tatt livet sitt. Det er på denne bakgrunn vi påstår at VG ga næring til selvmordsryktene.

Selvmordsryktene avvises

I søndagsavisen 1. oktober hadde VG et nytt, firesiders oppslag om Jan Werner. I en liten tospalter bidro avisen til å korrigere ryktene om selvmord.

Tabell 17: Segmentering av «Familien reagerer» fra VG 1. oktober 2006:

Tekst	Kommentar
<p>1 Jan Werner Danielsens familie reagerer meget sterkt på at politiet allerede fredag kveld konkluderte med at artistens død skyldtes en personlig tragedie.</p> <p>2 - Vi tar sterkt avstand fra denne konklusjonen. Obduksjonen finner sted mandag, og inntil den tid er det meget utidig av politiet å komme med sånne påstander, sier Jan Werners bror Henning, på vegne av familien.</p> <p>3 Artisten ble funnet død i sin seng ved 14.30-tiden fredag. Det ble raskt klart at det ikke var mistanke om at noe kriminelt hadde skjedd. I flere medier er politiet sitert på at Jan Werners død skyldtes en personlig tragedie.</p>	<p>VG formidler familiens kritikk mot politimannen som kalte dødsfallet for en personlig tragedie (1). Broren Henning kaller dette uttrykket for en konklusjon og en påstand (2). Det tyder på at også han og resten av familien oppfatter en personlig tragedie som en omskriving av selvmord. Men VG skriver ikke dette med rene ord.</p> <p>VG refererer nok en gang politiets uttalelser om ikke noe kriminelt (3).</p>
<p>4 Vaktleder Marianne Mowé ved Oslo politidistrikt sier at obduksjon og etterforskningsskritt vil avklare dødsårsaken.</p> <p>5 - Det vi har sagt, er at dette er en personlig tragedie. I det ligger det at det er et ungt menneske som er død og det er en personlig tragedie. Det betyr ikke at vi har konkludert med én dødsårsak, sier Mowé.</p>	<p>Politiets vaktleder lanserer (5) en annen måte å tolke uttrykket personlig tragedie på. Hun hevder at det ikke sier noe om dødsårsaken, og at det alltid er en personlig tragedie når et ungt menneske dør. Dette er i så fall en ny og oppsiktsvekkende måte å tolke uttrykket på fra politiets side.</p>

VGs artikkel formidler kritikk av politiets ordbruk. Artikkelen demonstrerer hvordan uttrykket *personlig tragedie* forstås på to helt ulike måter. I så måte er det interessant å merke seg at VG selv ikke bruker ordet selvmord i artikkelen. Avisen skriver heller ikke eksplisitt at personlig tragedie gjerne betyr at noen har tatt sitt liv. Språket i VG-artikkelen er like indirekte som det politiet

kritiseres for. Avisen nøyer seg med å referere uttalelsene fra politiet, uten å stille motspørsmål om språkbruken.

I VG Nett kaller de derimot en spade for en spade og et selvmordsrykte for et selvmordsrykte når de følger opp familiens kritikk et par dager senere⁴. Det samme gjør radiostasjonen P4. Fire dager etter Jan Werners død sender radiostasjonen et intervju med artistens fastlege.

Tabell 18: Segmentering av nyhetsinnslag i P4 3. oktober klokka 16:01

Tekst	Kommentar
<p>1 - Jan Werner Danielsen døde en naturlig død. Det er artistens fastlege Unni-Berit Schervheim sikker på. Den foreløpige obduksjonsrapporten ble klar i dag, men gir ingen klare svar på hvorfor den 30 år gamle sangeren døde plutselig fredag. Danielsens familie har imidlertid gått kraftig ut mot ryktene om selvmord, og får full støtte av Schervheim.</p>	<p>Dette er, så langt vi har greid å finne ut, første gang ordet selvmord (1) nevnes i en sak om Jan Werner Danielsen.</p>
<p>2 (Schervheims stemme:) - Jeg mener dødsårsaken er hjertestans, at kroppen hans ikke orka mer etter den belastningen han har hatt over mange år i forhold til å synge på det nivå som han gjør.</p>	<p>Det er også første gang en journalist åpent berører spørsmålet «alle» har lurt på de siste fire døgnene (4). Selve spørsmålet om han har begått selvmord blir riktig nok ikke stilt på lufta, men legens svar (3,4) er tydelig nok.</p>
<p>3 (Reporter:) De siste månedene har fastlegen hatt daglig kontakt med Jan Werner Danielsen. Hun mener han aldri har hatt det bedre enn nå, og er overbevist om at dette ikke er selvmord.</p>	
<p>4 (Schervheim) - Det er jeg helt sikker på at det ikke er. Så tett kontakt med han har jeg hatt at det stemmer ikke med virkeligheten i det hele tatt.</p>	
<p>5 (Reporter) Og Schervheim reagerer sterkt på ryktene som har gått de siste dagene:</p>	
<p>6 (Schervheims stemme:) Det er fryktelig vondt. Det er ikke mer å si om det.</p>	

Førsteintrykket fester seg

Fire døgn er lang tid i mediesammenheng. Det er lenge nok til at et ubekreftet selvmordsrykte befester seg i befolkningen. Vi som har arbeidet med denne undersøkelsen har merket det mange ganger i løpet av året. Når vi forteller hva vi forsker på, begynner mange umiddelbart å snakke om Jan Werner. Verken fastlegens bastante tilbakevisning eller obduksjonsrapporten som ble offentliggjort noe senere, har rokket ved det inntrykket som ble skapt gjennom de første sjokkerende meldingene om artistens død.

Det er fristende å trekke inn et begrep fra sosialpsykologien, for å forklare denne mekanismen. «Subjektivitetsprinsippet» handler om at et menneske handler ut fra sin egen forståelse av en situasjon, ikke ut fra hvordan situasjonen kan beskrives ut fra et annet mer objektivt synspunkt (Hansen 2004). Dessuten påpeker psykologene at vi mennesker har en velutviklet hang til å holde fast på våre førsteintrykk. «De allerførste opplysninger vi får om en person, farver, hvordan vi tolker og vægter efterfølgende opplysninger» skriver Marianne Hansen, og legger til: «Vi fastholder vores førstehåndsopplevelse - til tider på trods af vores erfaringer» (samme sted).

I denne saken må politiets talsmenn bære sin del av ansvaret for uklarheten som oppsto. I tabell 16 så vi hvordan vaktleder Marianne Mowé ved Oslo politidistrikt påberopte seg en egen forståelse av uttrykket «personlig tragedie». Hun er hun på kollisjonskurs med mange

språkbrukere, som forstår uttrykket på samme måte som nettleksikonet Wikipedia: «Selvmord omtales ofte i aviser med standardformuleringen «personlig tragedie»⁵. Men Mowé er likevel ikke alene om sin tolkning.

Hennes kollega Sindre Flaate rykket selv ut til Danielsens leilighet da politiets kriminalvakt i Oslo fikk melding om dødsfallet. I et intervju med Dagbladet over tre måneder senere⁶ bekrefter Flaate at han brukte uttrykket «tragedie» overfor journalistene. Han synes fremdeles ikke at han sa noe galt, selv i lys av obduksjonsrapporten, som ble offentliggjort 9. januar 2007. Danielsens familie sendte da ut en pressemelding som fortalte at Jan Werner ifølge rapporten døde av hjertesvikt, sannsynligvis som følge av en betennelse i bronkiene⁷. Flaate uttaler i Dagbladintervjuet dagen etter:

— *Det var ikke min intensjon å antyde selvmord. Jeg mener det er en tragedie når unge mennesker dør plutselig - uavhengig av dødsårsak.*

Jan Werners nære venn og scenekollega Tommy Steine, er intervjuet i samme artikkel. Han er ikke enig med politiets talsmann:

— *Når politiet bruker uttrykk som «personlig tragedie», eller «tragedie», gjelder det alltid selvmord eller drap innen familien. Det er ingen tvil om at politiets språkbruk ledet til vedvarende spekulasjoner om at Jan Werner tok sitt eget liv, sier Steine.*

Faren ved det usagte

Mediene omtalte Jan Verners død på en måte som skapte grobunn for misforståelser og direkte feil. Problemet er først og fremst det som *ikke* kommer fram i sakene, og som dermed åpner for et vell av spekulasjoner. Publikum er som vi har nevnt en aktiv meningsprodusent, ikke minst når meldingene er tvetydige. Under gitte omstendigheter kan den minste antydning i teksten, sette i gang prosesser som verken journalist eller redaktør har kontroll på.

Når et menneske tar livet sitt, blir det noen ganger diskutert hva som er best for den døde *ettermæle*; enten at omverdenen får vite at han selv valgte å dø, eller at dødsårsaken blir holdt skjult utenfor den nærmeste kretsen. Innledningskapittelet beskrev hvordan synet på

slike spørsmål har forandret seg. I dag mener mange at åpenhet tross alt er best, også av hensyn til den døde minne.

Et usant selvmordsrykte vil uten tvil være en trussel mot et menneskes ettermæle. Dette er situasjonen i Jan Werner-saken. Det feilaktige inntrykket som ble skapt går ut over artistens minne, og skaper et uriktig bilde av han blant mange mennesker.

Svein Erik Bakke – død 21. november

Aftenpostens nettavis meldte om dødsfallet sent på kvelden den 21. november.

Tabell 19: Segmentering av «Svein Erik Bakke er død» i Aftenposten.no 21. november 2006 kl 21:02.

Tekst	Kommentar
1 Svein Erik Bakke er død, 59 år gammel.	Allerede i tredje setning (3) får vi et signal om selvmord: det ligger ikke noe kriminelt bak. Aftenposten omtaler dette som politiets mistanke, altså noe man ennå ikke vet helt sikkert. Formuleringa <i>en leilighet</i> på Oslo vestkant (2) åpner for spekulasjon, særlig når den etterfølges av politiets mistanke om at det ikke ligger noe kriminelt bak (3). Men uttrykket gir helt andre assosiasjoner enn det vi så i Jan Vernersaken (tabell 12 og 13). En leilighet på Vestkanten plasserer den døde pent inn i det jet-set-miljø han gjerne ble framstilt i mens han levde.
2 Bakke ble funnet død i en leilighet på Oslos vestkant tirsdag.	
3 Politiet mistenker ikke at det ligger noe kriminelt bak dødsfallet.	
4 - Politiet kan bekrefte at det er Svein Erik Bakke som er funnet død i Oslo tirsdag ettermiddag klokken 16.20, sier vaktleder Oddleif Sveinungsen ved Kriminalvakten til Aftenposten.no.	
5 Bakke begynte sin karriere med vaskebøtte og langkost på Sørumsund som 17-åring, og bygget opp livsverket Vikinggruppen, som på det meste hadde 750 ansatte.	Resten av artikkelen består av biografiske opplysninger om Bakke og bakgrunnsinformasjon om hans forretninger.
6 Da han senere solgte vaskefirmaet, satset han alt på eiendomsutvikling på Trysil. Gjennom storstilt utbygging av hytter og leiligheter, hadde Bakke mye av æren for at vinterstedet ble ett av Norges største og beste alpinanlegg.	
7 Utover 90-tallet ble forretningsmannen stadig mer profilert i mediene, som ga ham tilnavnet 'Vaske-Bakke'.	
8 De senere årene jobbet Bakke med planer for et stort eiendomsprosjekt i i Natal i Brasil. Han drev også med omfattende valutaspekulasjon, ifølge E24.	
9 I fjor høst kjøpte den rødgrønne regjeringen Bakkes villa på Bygdøy for 30 millioner kroner, for å åpne strandarealene ved eiendommen for almenheten.	

Få minutter etter at Aftenposten.no publiserte denne artikkelen, sendte NTB ut en kortfattet melding bygd på Aftenpostens opplysninger. Også her brukte man formuleringa *en leilighet på Oslo vestkant*. Etter et par timer oppdaterte både NTB og Aftenposten sine meldinger⁸, og fortalte da at leiligheten tilhørte Bakke

selv. Det samme meldte også Dagbladet.no da de oppdaterte sin artikkel. Da de første meldingene gikk ut, var det tydeligvis uklart hvor Bakke ble funnet død. Etter hvert fikk journalistene vite det hos politiet, og formuleringa ble da forandret.

Tabell 20: Segmentering av artikkel i TV2 Nettavisen 21. november 2006 kl 21:30

Tekst	Kommentar
1 Svein Erik Bakke ble funnet død på sin bopel i Jacob Aalls gate, sier vaktleder ved kriminalvakten Oddleif Sveinungen til Nettavisen .	TV2 Nettavisen gikk et hakk lenger enn de øvrige nettavisene og oppga leilighetens adresse (1). Nettavisen kommer også med en ny opplysning (3) fra samme politikilde: Bakke var alene da han døde. Det må bety at politiet ikke tror noen kan ha drept ham. Dermed kan dette leses som enda en indikasjon på selvmord. Men det kan også bety at han døde av akutt sykdom, uten at den muligheten blir nevnt direkte. Også i Nettavisen (2) refereres politiets standardutsagn om ikke noe kriminelt.
2 - Det er ingenting som tyder på at det ligger noe kriminelt bak, sier Sveinungen.	
3 Han opplyser at Bakke trolig var alene da han døde.	
4 - Slik det ser ut nå, tyder alt på dette, sier Sveinungen, som ikke vil gå inn på hvem som fant finanskjendisen.	

På forhånd hadde samtlige medier gjengitt politiets kodede melding; ikke noe kriminelt. De fleste lesere og lyttere tolker ordbruken som at Bakke begikk selvmord. Men ennå har ingen medier brukt selvmordsbegrepet, eller

skrevet at mannen har tatt sitt liv.

Dagsnytt meldte om dødsfallet fra klokka 23:00, og ved midnatt ble det lest en mer utfyllende melding.

Tabell 21: Segmentering av NRK Dagsnytt's melding ved midnatt 22.november 2006.

Tekst	Kommentar
1 Forretningsmannen Svein Erik Bakke er død, 59 år gammel. 2 Han ble funnet død i en leilighet i Oslo i dag. 3 Politiet har ikke mistanke om at det ligger noe kriminelt bak dødsfallet.	De samme tre setningene går igjen. Dagsnytt opplyser at leiligheten (2) ligger i Oslo, uten nærmere angivelse av hvor i byen.
4 Det var på nittitallet forretningsmannen ble stadig mer profilert i mediene. Han fikk tilnavnet "Vaske-Bakke". 5 Svein Erik Bakke begynte sin karriere med vaskebøtte og langkost på Sørumsund som 17-åring.	Dagsnytt gir bakgrunnsinformasjon om Bakkes forretninger
6 Han opplevde en bråstopp på grunn av det høye arbeidstempoet i desember 2001. 7 Han måtte sykemelde seg ett år.	Her (6) gis et indirekte signal om hva som kan ha skjedd: Dagsnytt forteller om Bakkes sykemelding på grunn av høyt arbeidstempo i 2001, men overlater til lytterne å trekke sine slutninger. Det kan være ett av to; selvmord eller akutt sykdom.
8 Han solgte seg ut av livsverket Vikinggruppen, som på sitt høyeste hadde 750 ansatte. 9 En stund satset han stort på eiendomsutvikling i Trysil. De senere årene jobbet Bakke med planer for et stort eiendomsprosjekt i Natal i Brasil. 10 I fjor høst solgte han villaen sin på Bygdøy til den rød-grønne regjeringen for 30 millioner kroner.	Flere opplysninger om forretningsdriften og om saker (9, 10) som har brakt Bakke fram i mediene de siste åra.

Tabell 22: Segmentering av innslag i P4-nyhetene kl 07:30. Innslaget gikk som førstesak i sendinga med topp: «Et liv med store oppturer men også dype nedturer er over. Svein Erik Bakke døde i går».

Tekst	Kommentar
1 (Intro:) Finansmannen Svein Erik Bakke er død. Han ble funnet død i sin egen leilighet i går ettermiddag. Bakke ble 59 år gammel. Allerede som 17-åring startet han eget vaskebyrå og opplevde etter hvert stor økonomisk suksess - men også problemer - Den siste tiden var han svært deprimert, forteller prest Einar Gelius, som var en av Bakkes nære venner.	En frittalende Gelius forteller at Bakke var deprimert (1) og hadde humørsvingninger (2). Reporteren legger til at Bakke dessuten var bekymret over forretninger som gikk dårlig (3). Også denne informasjonen gis med henvisning til Gelius som kilde.
2 (Gelius' stemme:) Jeg tror nok at han svingte veldig i humøret sitt, og han var nok også til tider nokså rastløs som person. Men den senere tida så opplevde jeg nok at han hadde det vanskelig.	I utannonseringa (5) knyttes Gelius' informasjonen om vennen sammen med politiets utsagn om at de ikke mistenker noe kriminelt.
3 (Reporter:) Bakke ble funnet av kjæresten sin i sin egen leilighet på Frogner. En av grunnene til at han nå var deprimert, er ifølge Gelius at forretningsprosjektet hans i Brasil gikk dårlig.	Det indirekte budskapet i innslaget er at Bakke tok livet sitt fordi han var deprimert. Men heller ikke her blir det snakket om selvmord eller brukt uttrykk som at han tok sitt eget liv.
4 (Gelius' stemme:) Han ga uttrykk for at han ikke hadde det så bra. Og det gjorde også meg vondt, og sikkert også mange av de andre som sto han nær.	
5 (Utannonsering:) Det vil bli foretatt en rutinemessig obduksjon, men politiet mistenker ikke at det ligger noe kriminelt bak dødsfallet.	

Budskapet blir litt tydeligere

Neste morgen sender P4 et intervju med prest Einar Gelius, som var Bakkes venn, se tabell 22.

Denne rapporten tar for seg mediernes omtale av selvmord i lys av det nye punkt 4.9 i Vær Varsomplakaten. I tekstanalysen er vi særlig opptatt av måten mediene formulerer seg på i slike saker. Det siste handler vel så mye om journalisters språklige kompetanse, som om presseetikk, selv om begge sidene er nært forbundet. Som det heter i plakats bunnlinje: "Ord og bilder er mektige våpen, misbruk dem ikke".

Alle ser ut til å enes om at selvmordsaker er vanskeligere å behandle journalistisk enn de fleste andre saker. Det har ikke minst med det språklige uttrykket å gjøre. Det krever rett og slett mer finfølelse å velge ord og uttrykk i selvmordsaker, enn i vanlig "veg-, vann- og kloakkjournalistikk", for å sitere en gammel karakteristikk brukt om kommunaljournalistikk.

I innslaget på P4 (tabell 22) unngår både reporter og kilde konsekvent å bruke s-ordet, som Sven Egil Omdal kaller det i mediekommentaren gjengitt foran. Vi vet ikke om det er journalisten eller intervjuobjektet som har lagt premissene for ordbruken i innslaget. Vi vet ikke en gang om de har diskutert hvilke formuleringer de skulle bruke på lufta. Gelius kan ha hatt sine grunner for å ordlegge seg som han gjør. Det kan for eksempel ha med hans taushetssplikt som prest å gjøre. Kanskje er den indirekte språkb Bruken mer ubevisst fra begges side. Kanskje er den et utslag av journalistens behov for å oppnå en viss distanse til Bakke og hans ulykkelige endelikt.

Innledningsvis i dette kapittelet refererte vi til Lisbeth Morlandstø (2007) som beskriver hvordan journalister benytter ulike strategier for å oppnå en viss distanse til

fenomener og mennesker de omtaler. Språket er særlig effektivt som distanserings-strategi når temaene blir for vanskelig.

Det kan ha spilt en rolle for måten reporteren ordlegger seg på i P4-innslaget, for eksempel når introen starter med at Bakke er funnet død, for så umiddelbart å hoppe videre til vaskebyrået han startet som 17-åring. Reporteren stiller heller ingen spørsmål til Einar Gelius, når han forteller at Bakke var deprimert, hadde humørsvingninger og var bekymret over økonomien. For lytterne fantes det et åpenbart oppfølgingsspørsmål: Har Bakke begått selvmord? Men å spørre slik krever svært mye av journalisten, fordi det bryter med de sosiale normene for hvordan vi forholder oss til selvmord i vår kultur.

Åpen i livet, ikke i døden

Uansett hvilken forklaring som er riktig: Vage ord og halvkvedede viser virker nesten fornuftsstridig i tilfellet Svein Erik Bakke, fordi han selv var svært åpenhjertig om sine vanskeligheter i livet. I flere intervjuer fortalte han om psykiske problemer, innleggelsler, kollaps og selvmordsforsøk. Lengst gikk han i et intervju med VG i mai 2004, der han sammen med sin psykiater fortalte hvordan han skrev det ene avskjedsbrevet etter det andre – fast bestemt på å ta sitt eget liv. Lille julaften 2001 gjorde han alvor av planene sine:

— Lille julaften bestemte jeg meg derfor for at jeg ikke ville leve mer.

Bakke ønsker ikke å utdype hvordan han forsøkte å ta sitt eget liv, eller hvem som fant ham. Selvmordsforsøket fant sted i hans eget hjem.

— Når du velger å begå selvmord i ditt eget hjem, så er det jo en stor sjanse for at noen vil finne deg. Men dette var ikke et skrik om hjelp, jeg ville virkelig dø⁹.

I det samme intervjuet kom Bakke også inn på hvorfor han valgte å snakke ut om sine problemer gjennom mediene:

— Det å få vekk mystikken og tabuene rundt depresjoner og selvmord er viktig. Hvis jeg kan bidra til det, så er kanskje ikke mine opplevelser helt bortkastet, sier Bakke

Det gjør inntrykk å lese disse uttalelsene nå i ettertid. Mens han levde prøvde altså Svein Erik Bakke å bekjempe mystikken og tabuene rundt selvmord. Han gjorde det blant annet ved å gi intervjuer om sine selvmordstanker og selvmordsforsøk. Etter hans død velger pressen likevel å skygge unna disse ordene. Det står ingen steder at Bakke tok sitt liv, men leseren kan vanskelig trekke noen annen slutning av formuleringer som disse, hentet fra VGs papiravis dagen etter dødsfallet:

Tabell 23: Segmentering av «Kjæresten SLO ALARM – Svein Erik Bakke funnet død i sengen bak låst dør». Dette er starten på VGs artikkel fra 22. november 2006.

Tekst	Kommentar
<p>1 Svein Erik Bakkes kjæreste Kajsa Lundgaard fikk i går ikke kontakt med finansmannen.</p> <p>2 Da politiet gikk inn i leiligheten fant de ham død i sengen.</p> <p>3 Det er ikke mistanke om at noe kriminelt har skjedd med den profilerte forretningsmannen.</p>	<p>I tittelen (se tabellteksten) kommer VG med to nye opplysninger; Bakke ble funnet i sengen, bak låst dør.</p> <p>For øvrig gjentas politiets ord (3) om at ikke noe kriminelt har skjedd.</p>
<p>4 Kajsa Lundgaard (31) ble i går bekymret da hun ikke fikk kontakt med kjæresten Svein Erik Bakke.</p> <p>5 Til slutt kontaktet hun politiet. En patrulje rykket ut og traff henne utenfor den låste leiligheten i Jacob Aalls gate i Oslo. Inne i leiligheten fant tjenestemennene Svein Erik Bakke død i sengen</p>	<p>VG opplyser at det var Lundgaard som varslet politiet (5) fordi hun ikke fikk kontakt med Bakke.</p>
<p>6 - Svein Erik Bakke ble funnet død i sin leilighet klokken 16.20.</p> <p>7 Vi kommenterer ikke dødsårsaken, men han er rutinemessig sendt til obduksjon.</p> <p>8 Vi vet ikke når han døde, opplyser vaktleder Johan Gundersen ved kriminalvakta i Oslo politidistrikt.</p>	<p>VG refererer politiets vaktleder som <i>ikke kommenterer dødsårsaken</i> (7). Likevel vil leseren lete etter – og finne – informasjon om dødsårsaken mellom linjene i VG. Alt peker i retning av selvmord, uten at ordet brukes.</p>
<p>9 Ingenting tyder på at det har skjedd noe kriminelt, og det var ikke spor etter innbrudd i leiligheten.</p> <p>11 Etter det VG kjenner til skal politiet ikke ha funnet noe brev i leiligheten.</p>	<p>VG nevner innbrudd (10) som ytterligere en alternativ forklaring, men utelukker denne teorien i samme setning. Ingen innbrudds-tyver har vært involvert i dødsfallet. Dessuten opplyser VG (11) at det ikke skal være funnet noe brev i leiligheten. Denne opplysninga gir ikke mening, dersom leseren ikke alt har oppfattet dødsfallet som et selvmord. Mennesker som dør brått av det vi gjerne kaller «naturlige årsaker» skriver vanligvis ikke brev til sine etterlatte.</p>
<p>12 - Utrolig raus I går kveld jobbet kriminalvakta med å orientere Bakkes pårørende, og ved 22-tiden ble dødsfallet offisielt bekreftet.</p> <p>13 Sogneprest Einar Gelius i Vålerengen menighet har vært en av Bakkes venner de siste årene.</p> <p>14 - Jeg oppfattet Bakke som en utrolig raus og varm person. Jeg har truffet ham en del ganger i det siste, og har hatt en del med ham å gjøre, sier Gelius til VG.</p> <p>15 Gelius oppfattet Bakke som en veldig omsorgsfull og oppriktig person: - Han spurte alltid om hvordan det gikk. Jeg opplevde ham som en god venn.</p>	<p>VG bringer ny informasjon (12) om at Bakkes pårørende nå blir informert.</p> <p>VG lar Gelius fortelle om Bakkes fine sider som menneske: Han var (15) omsorgsfull og oppriktig. Det siste har leseren erfart tidligere, jf utdragene fra intervjuene, som vi refererte foran.</p>
<p>16 - Veldig depriment</p> <p>17 Bakke har vært svært åpen om et selvmordsforsøk.</p> <p>18 Gelius forteller at Bakke også i det siste har vært plaget av tungsinn, blant annet fordi hans forretningsprosjekt i Brasil gikk dårlig.</p> <p>19 - Han var veldig depriment de siste gangene jeg traff ham, sier Gelius.</p>	<p>Ordet selvmord brukes én gang (17) når VG henviser til Bakkes tidligere selvmordsforsøk, som han altså fortalte offentlig om flere ganger. VG knytter denne opplysninga sammen med Gelius' uttalelse (19) om at Bakke nå (igjen) var svært depriment. Men i likhet med P4-reporteren (tabell 22) unnlater VG-journalisten å stille spørsmålet «alle» lurer på: Begikk Bakke selvmord? (En annen mulighet er at spørsmålet ble stilt under intervjuet, men ikke tatt med i artikkelen.)</p>

VGs tekst er et studium i indirekte språk og forskjønnende omskrivninger (eufemismer). I stedet for å skrive at Bakke tok sitt liv, lister avisen opp flere andre eventualiteter som deretter avkrefte etter tur:

- Det ligger IKKE noe kriminelt bak dødsfallet
- Det skal IKKE være funnet noe brev i leiligheten
- Det var IKKE spor etter innbrudd

Artikkelen illustrerer paradokset vi refererte i kapittel 3, der journalist Knut A. Nygaard påpekte at journalistene behandler selvmord helt motsatt av det de gjør med andre saker. I selvmordsaker brukes uklare formuleringer og informasjon som er skjult mellom linjene. I alle andre saker tilstrebes tydelighet, og journalistene gjør gjerne det de kan for å avdekke den informasjon som måtte ligge mellom linjene.

VG er langt fra alene om sin framgangsmåte. Som vi har vist foran: Ingen skrev med rene ord at Bakke begikk selvmord. Mellom linjene serveres det likevel så mye informasjon at de aller fleste lesere og lyttere nok trekker denne slutning.

Dagbladdesken snublet

Dagbladet nøt, i likhet med VG, godt av Bakkes åpenhet og oppriktighet ved flere anledninger. I 2002 skrev Dagbladet åpent om Bakkes selvmordsforsøk året før. Hans død ble presentert slik på Dagbladets førsteside:

Dagbladet siterer advokat Siverts, som i et intervju inne i avisen uttaler seg om Bakke som forretningsmann. Det var i forretningslivet Bakke så muligheter som andre ikke så. Brukt som førstesidetittel dagen etter at han døde, virker utsagnet særdeles uheldig. Mange vil oppfatte det som respektløst, i alle fall om en legger til grunn at Bakke faktisk begikk selvmord. Mennesker som tar sitt liv gjør det jo fordi de nettopp *ikke* ser muligheter i livet.

De som satt på Dagbladdesken kan neppe ha tenkt over hvor tvetydig Siverts utsagn virket når det ble brukt på førstesida, løsrevet fra intervjuet der ordene falt.

Journalister bør vite – kanskje mer enn andre – at ord og uttrykk har flere betydninger. Mening er ikke noe vi bare kan slå opp i ordbøkene. Like viktig er assosiasjoner og andre tilleggsbetydninger som springer ut av ordets bokstavelige, leksikale grunnbetydning. Innenfor semiotikk (tegnlære) snakkes det om kollektive assosiasjoner knyttet til ordenes innhold. Det betyr at assosiasjonene deles av mennesker som tilhører en gitt gruppe eller kultur. I Norge kan vi anta at svært mange mennesker leste noe mer ut av førstesidetittelen, enn at Bakke var en kreativ forretningsmann.

Dagbladets førsteside er nok et uheldig utslag av at selvmord omtales på en indirekte, underforstått og ureflektert måte, ofte gjennom bruk av det en annen journalist i denne rapporten kaller for «bomullsformuleringer.»

Se og Hør skrev om avskjedsbrevet

Veilederen for omtale av selvmord¹⁰ advarer journalister mot å publisere selvmordsbrev. Begrunnelsen er den samme som for omtale av selvmordsmetode; at detaljerte beskrivelser kan få selvmordstruede personer til å ta sitt eget liv.

Se og Hør¹¹ gjorde et poeng av at kjæresten Kajsa Lundgaard finner stor trøst i et håndskrevet avskjedsbrev som Svein Erik Bakke etterlot til henne. Innholdet i brevet er ikke omtalt ut over at det beskrives som «en sterk og inderlig kjærlighetserklæring».

Artikkelen, som bygger på intervjuet med Bakkes kjæreste, går svært langt i retning av å fortelle at finansmannen tok livet sitt. Men selv ikke her brytes tabugrensen; ordet selvmord er knapt nevnt på de tre sidene bladet vier til saken. Vi har i innledningskapittelet vist hvordan ordet selvmord brukes i de forunderligste sammenhenger i norsk presse. Men når det refereres til et faktisk selvmord, viser også Se og Hørs journalist en sterk berøringsangst for s-ordet.

Faksimile fra forsida av Se og Hør nr. 8/2006.

Artikkelen inne i bladet går svært langt i å bekrefte at Svein Erik Bakke begikk selvmord.

Tabell 24: Segmentering av «Kajsa Lundgaard snakker ut om de siste dagene med Svein Erik Bakke: Avskjedsbrevet er min store trøst». Tabellen inneholder utdrag fra artikkel i Se og Hør nr. 8, 26.- 30. januar 2007.

Tekst	Kommentar
<p>1 Før Svein Erik Bakke døde, skrev han en siste hilsen til kjæresten Kajsa.</p> <p>2 – Jeg bærer ordene med meg. De gode minnene er det viktigste han etterlot seg, sier hun åpent.</p> <p>3 Det har vært en uvirkelig tid – og det føles som et mareritt som ikke vil slippe taket. Kajsa Lundgaard (31) forteller nå for første gang om livet med den folkekjære finanskjendis Svein Erik Bakke, som gikk bort i november i fjor.</p> <p>4 To måneder etter den tunge opplevelsen er hun fortsatt i sorg over å ha mistet kjæresten, samboeren og sin beste venn. (...)</p>	<p>Se og Hør gjør et poeng (3) av at Kajsa Lundgaard ikke har latt seg intervju av andre medier før nå. Men artikkelen bidrar på ingen måte med mer entydige meldinger om det som skjedde.</p> <p>Se og Hør overgår de andre mediene når det gjelder bruk av omskrivninger. Bakke døde ikke, han <i>gikk</i> bort (4). Selve dødsfallet kalles for <i>den tunge opplevelsen</i> (5).</p>
<p>6 Denne julen var det nøyaktig fem år siden Svein Erik Bakke sto åpent frem og fortalte om sine depresjoner og psykiske plager – og at han prøvde å ta sitt liv som siste utvei fra de vonde tankene.</p> <p>7 Den gangen mislyktes han heldigvis i forsøket. (...)</p> <p>8 Svein Erik var hele tiden åpen om hvordan han hadde det, og vi hadde mye moro sammen. Men tydeligvis lå de tunge tankene fortsatt i kroppen hans, selv om de var godt gjemt for omgivelsene.</p> <p>9 – Jeg trodde ikke han ville velge en lik utveg, sier Kajsa. (...)</p>	<p>Se og Hør er mest direkte i språkbruken når bladet skriver om det som skjedde for noen år siden. Vi så det samme i VGs artikkel (tabell 23). I Se og Hør heter det (6) at han prøvde å ta sitt liv. Den gang mislyktes han i forsøket (7). Det underliggende budskapet blir tydelig: Denne gangen mislyktes han ikke.</p> <p>Når vi like etterpå leser Kajsas utsagn (9), må det bety at hun ikke trodde at Bakke ville ta livet sitt. Men Se og Hør kaller det (9) for å <i>velge en slik utveg</i>.</p>
<p>10 Da hun oppdaget at soveromsdøren var låst, ble hun urolig og sendte datteren inn på et annet rom. Selv gikk hun ut på terrassen og tittet inn gjennom soveromsvinduet fra utsiden. Der så hun samboeren ligge død i sengen. Kort tid etter var både ambulanse og politi på plass.</p> <p>11 - Det var helt forferdelig. Resten av dagen husker jeg bare bruddstykker fra.</p> <p>12 Jeg skjønnte med en gang at Svein Erik hadde valgt å få fred i livet sitt, sier Kajsa.</p>	<p>Se og Hør bringer (10) noen flere detaljer rundt dødsfallet, enn det som har kommet fram i andre medier. Bladet siterer kjæresten (12) på at Bakke hadde <i>valgt å få fred i livet sitt</i>. Å få fred er en velkjent omskriving for å dø. Å få fred i livet kan virke noe ulogisk. Likevel leser vi formuleringa som den endelige bekreftelse på at Svein Erik Bakke begikk selvmord.</p>

Hvor likt ble de to dødsfallene framstilt?

Vi hadde et inntrykk av at Jan Werner Danielsen og Svein Erik Bakkes død ble framstilt påfallende likt i norsk presse. Tekstanalysen bekrefter langt på veg dette inntrykket. Det er flere likhetstrekk i det som kom på trykk og som ble publisert i andre medier.

Vi kan oppsummere likhetene i tre punkter:

- Redselen for å skrive ordet selvmord
- Spekulasjoner om hvor kjendisene døde
- Deres tidligere problemer trekkes fram – men blir stående ukomentert.

Det viktigste fellestrekket er den utbredte berøringsangsten for ord og uttrykk som kaller selvmord for selvmord. I stedet benytter mediene en rekke omskrivninger. Eufemismene er noen ganger oppfinnsomme inntil det absurde. Det virker som journalistene anstrenger seg hardt for å få det sagt uten å si det.

Radiokanalen P4 skiller seg ut i materialet vi har studert, ved at de bruker et noe mer direkte språk. Det gjelder ikke i alle sakene, men i tilfellet med Jan Werners død var kanalen først ute med å snakke om selvmord. Det skjedde i et intervju med hans fastlege (tabell 22). P4-innslaget kom fire døgn etter artistens død, og var en bastant tilbakevisning av selvmordsryktene som da svirret for fullt. Vi har snakket med mange mennesker under arbeidet med denne analysen, og vi har erfart at disse ryktene fremdeles florerer blant folk flest. Det kan ha flere forklaringer. Kanskje gikk det for lang tid før førsteinntrykket ble rettet opp. Kanskje skyldes det at P4 har et begrenset antall lyttere, men på den andre sida var kanalen heller ikke alene om å bringe «motinformasjon» som sa at Danielsen ikke hadde tatt livet sitt. Det samme sto som vi har sett både i VG og Dagbladet.

Et annet fellestrekk er måten mediene beskrev hvor de to kjendisene ble funnet døde. I begge tilfellene ble dette gjort på en måte som åpnet for spekulasjon. Faktum

er at begge døde hjemme, men i lang tid ble det snakket og skrevet om «en leilighet i sentrum» og «en leilighet på Oslo vestkant». Det er ikke vanskelig å skjønne at journalistene hadde begrenset informasjon da de første meldingene ble publisert. Likevel syns vi disse formuleringer er uheldige. De skaper et småsnuskete inntrykk av omstendighetene rundt dødsfallene. Alternative formuleringer kunne ha dempet inntrykket. Hva med å skrive det som faktisk var tilfelle; at mediene foreløpig ikke visste om Danielsen/Bakke ble funnet i sine egne hjem?

I all enkelhet.

Et tredje fellestrekk er at mediene henviste til gamle saker om henholdsvis stress og hardkjør (Danielsen) og depresjon og selvmordsforsøk (Bakke). Det slår oss at ingen medier brukte denne bakgrunnsinformasjonen til å stille de åpenbare spørsmålene, som vi må regne med at publikum satt med, for eksempel: - Kan Jan Werner ha tatt livet sitt? Var halsbetennelsen bare en bortforklaring? Var han tvert i mot inne i en ny kollaps? Og tilsvarende for Bakke: Forklarte det som skjedde i 2001 hvordan han døde? Gjennomførte han selvmordet denne gangen?

Hint blir «fakta»

Så lenge spørsmålene ikke blir stilt, får heller ingen anledning til å tilbakevise dem. Det kan nesten virke som om slike hint i stedet forvandler seg til «fakta» i mange menneskers oppfatning. Dette er også et utslag av den mekanismen vi har pekt på tidligere og som gjør publikum til aktive meningsskapere.

Sammenligninga kan muligens virke søkt, men vi kjenner igjen fenomenet fra store ulykker og katastrofer som berører mange mennesker. Også i slike situasjoner oppstår det et enormt informasjonsbehov hos de berørte. Hvis dette suget etter å få vite ikke raskt blir dekket av saklig og sannferdig informasjon – ja, så fylles tomrommet av rykter og slarv, gjerne uttalelser fra en eller annen tilfeldig person som tror og mener en masse om hva som kan ha skjedd. Altså noe av det samme som i sakene vi har undersøkt. Vi likestiller selvfølgelig ikke folks rettmessige behov for informasjon etter katastrofer med den nysgjerrighet som oppstår når en kjendis dør uten forvarsel. Likevel går det an å sammenligne de mekanismene som inntreffer i ettertid.

På et ulykkessted kan en til en viss grad forstå at publikum får lite informasjon, så lenge politiet og andre hjelpere har mer enn nok med å redde liv. Det er vanskeligere å forklare hvorfor norske medier i 2006 er så lite flinke til å informere i rene ord om kjente menneskers skjebne. Kanskje handler det om at journalistene selv har et uavklart forhold til det å skulle snakke åpent om selvmord? Vi antyder dette foran som en av flere mulige forklaringer på at journalistene ikke stilte det som for publikum framsto som åpenbare spørsmål.

Marianne Hansen (2004) minner om at vi alle har med en bagasje hjemmefra om «hva som sømmer seg», hva man kan tillate seg og ikke tillate seg i omgangen med andre. Å snakke åpent om selvmord har vært regnet som usømmelig og tabu i mange hundre år. Kanskje ikke så rart at det tar tid før journalistene slutter å skjule ordene bak

sømmelig bomull? Men en profesjonell journalist må bryte en del sosiale konvensjoner, for å kunne formidle ærlige beskrivelser av menneskers livssituasjon. Hansens erfaring tilsier at mennesker «sagtens kan klare at snakke om deres egen situation. Som hovedregel er det journalisten, der ikke kan klare situationen.»

Da Jan Werner og Vaske-Bakkes dødsfall ble publisert, merket vi oss en liten, men interessant forskjell i de første meldingene som gikk ut. Det fantes færre spekulasjoner rundt mulige dødsårsaker i omtalen av Jan Werner enn i sakene om Bakke. I Bakkes tilfellet nevnte mediene flere teorier – alt fra innbrudd til drap – som kunne ha forklart hvordan han døde. Disse ble umiddelbart avkreftet. Likevel het det at politiet ikke hadde mistanke om noe kriminelt knyttet til Bakkes død. Om Danielsens het det mer kategorisk at det ikke ligger noe kriminelt bak dødsfallet. Forskjellen er påfallende, når vi legger til grunn at Bakke åpenbart tok livet sitt, mens Danielsens døde av sykdom.

Noen artikler formidler en mer eller mindre uttalt kritikk mot politikilder som tildekte fakta om Danielsens død, ved å snakke om «personlig tragedie». For publikum er det positivt at mediene forteller om slike uoverensstemmelser mellom politiet og pressen. Dermed løftes problemet fram i offentligheten. Det er i siste instans publikum som blir forledet av de tvetydighetene som kommer på trykk. I stedet for sann og riktig informasjon, får folk servert kodede meldinger som på toppen av det hele ikke lenger skal bety det de «alltid har gjort». Problemet er bare at journalistene selv er like tvetydige og indirekte når de tar opp denne problemstillinga.

5. Slik har vi arbeidet med undersøkelsen

I denne undersøkelsen har vi benyttet ulike analytiske redskaper. Vi har:

- Samlet inn saker om selvmord fra et representativt utvalg av norske medier i 2006.
- Gjort en kvantitativ innholdsanalyse av dette materialet, for å kartlegge noen egenskaper ved artiklene/programmene.
- Intervjuet journalister og redaksjonelle ledere som publiserte saker om selvmord i 2006.
- Samlet inn stoff og gjennomført en kvalitativ tekstanalyse av medieomtalen etter Jan Werner Danielsen og Svein Erik Bakkes død.

I dette kapittelet beskriver vi metodene vi har benyttet og valgene vi har gjort under arbeidet.

Undersøkelsen om selvmord og journalistikk kom i gang etter et initiativ fra Norsk Journalistlag i mot slutten av 2005. Organisasjonen ønsket at forskere skulle følge med hvordan mediene omtalte selvmord det kommende året, det vil si det første året med ny selvmordsregel i Vær Varsomplakaten. Ønskemålet var «en analyse av hvordan utviklingen blir og hvordan mediene omtaler selvmord.»¹.

I tråd med signalene bestemte vi oss for å kartlegge journalistikk om selvmord i et bredt utvalg av norske medier i 2006. Undersøkelsen viser omfanget, hvilke typer selvmord som ble omtalt og måten sakene ble framstilt på. Vi ville finne ut hva slags journalistikk som publiseres om temaet. Tas fenomenet selvmord opp som samfunnsproblem i pressen, i tråd med intensjonen bak VVp-revisjonen? Hvordan praktiseres omtalen av konkrete enkelttilfeller, jf revisjonskomiteens oppfatning av hvilke selvmord som kan ha nyhetsverdi og offentlig interesse? I hvilken grad er det slike «offentlige» selvmord som omtales i mediene i 2006? Og i hvilken grad etterleves påbudet om å være særlig tilbakeholdende med å bringe detaljer om metode og sted?

Datamaterialet gir et godt grunnlag for å si noe om hvordan mediene håndterer selvmord som tema, hvor ofte det nevnes og hvordan mediene skiller seg fra hverandre. Innenfor de rammene vi har hatt for undersøkelsen, har vi prioritert å beskrive mediestoffet fra året 2006. Det er ikke vår ambisjon å sammenligne presseomtalen før og nå. En slik historisk sammenligning ville kreve flere ressurser og dessuten være metodisk vanskelig, blant annet fordi mediebildet har forandret seg så mye de siste åra. For ti år siden fantes det for eksempel ikke nettaviser, og etermediene arbeidet på en helt annen måte enn i dag. Fordelen med å konsentrere seg om året 2006 er at vi kan sammenligne ulike medier og deres måte å omtale selvmord på. Vi mister imidlertid det historiske perspektivet som kunne sagt noe om utviklinga over tid.

En kvantitativ innholdsbeskrivelse gir ikke noen klare mål som viser journalistisk kvalitet (Allern 2001:82). Materialet sier følgelig heller ikke noe om journalistikken på dette området var «bedre før». Denne forandringa prøver vi likevel å fange gjennom andre deler av undersøkelsen, særlig intervjuene med journalister som har skrevet om selvmord i 2006 (se kapittel 3).

En del av spørsmålene foran har vi søkt svar på gjennom en kvantitativ innholdsanalyse. Det vil si at vi samlet inn et stort antall selvmordsaker fra ulike medier, og undersøkte disse ved hjelp av analyseteknikker som beskriver innholdet på en systematisk måte. Fordelen med en slik kvantitativ tilnærming, der vi måler egenskaper som kan telles, er nettopp at det gir muligheter til å gi oversikt over et stort materiale (Allern 2001:76). Kvantitativ betyr at vi tar sikte på å beskrive materialet ved hjelp av tall og statistikk. Men som Helge Østbye m.fl (2002:216) understreker i sin metodebok: Det innebærer ikke at vi må utelate alle kvalitative egenskaper ved materialet. Vi har laget variabler og kategorier som fanger opp kvalitative egenskaper. Dette beskriver vi nærmere nedenfor.

Ifølge Østbye m. fl. (samme sted) egner kvantitative innholdsanalyser seg godt til å belyse mønstre og utviklingstendenser i medieinnhold, vel å merke «hvis de fenomenene vi søker å kartlegge lar seg definere så presist at en innholdsanalyse kan gi valid og reliabel koding». I kombinasjon med andre typer data, for eksempel redaksjonsundersøkelser som vi også har gjennomført, kan vi i følge metodeboka komme langt i å teste hypoteser om mål, utvalgskriterier og arbeidsmetoder i mediene.

Vi har altså kartlagt fenomenet «saker om selvmord i pressen», og vår første utfordring var nettopp å definere hva en *selvmordsak* er. I denne undersøkelsen er en selvmordsak en artikkel eller et program som inneholder ordet selvmord eller en kjent omskrivning for selvmord, vanligvis «personlig tragedie» eller «ikke noe kriminelt». Undersøkelsen er begrenset til innenriksaker. Dette valget gjorde vi dels for å begrense materialet, men også fordi vi ønsket at materialet skal belyse den typen stoff som selvmordspunktet i VVp er utformet for å dekke. Diskusjonen rundt temaet presseetikk om selvmord har i stor grad handlet om hvordan pressen skriver om enkeltsaker i Norge.

En undersøkelse av utenriksstoffet kunne trolig ha vist interessante forskjeller i måten mediene omtaler norske og utenlandske selvmord på. Ulempen med vår avgrensing er at vi ikke kan forfølge en hypotese om at norske journalister benytter én presseetikk for norske selvmord, og en annen for utenlandske. Vi har hørt tilsvarende påstander om annen journalistikk, for eksempel fra krigsområder. En sammenligning mellom innenriks og utenriks stoff ville imidlertid sprengte rammene for dette prosjektet. Vi har

derfor utelatt saker om selvmordsbomber i Midt-Østen, og også sortert ut alle andre saker som ikke enten foregikk innenfor landets grenser eller omhandlet nordmenn.

For å avgrense materialet ytterligere har vi sortert ut artikler om for lengst avdøde kunstnere og historiske personer, som Bjørneboe, Dostojevski og Oscar Mathisen. Vi har også utelatt saker om oppdiktete selvmord som er nevnt i bokomtaler, plateanmeldelser og omtaler av fiksjonsfilm. Derimot har vi beholdt debattartikler, leserinnlegg o.l. om selvmord, enten de har tatt utgangspunkt i «virkelige» eller oppdiktete selvmord.

Vi sitter igjen med 865 saker (artikler/programmer) som er relevante i forhold til formålet med undersøkelsen: Å beskrive hvordan mediene omtaler selvmord i lys av den nye selvmordsparagrafen.

Utvalg av medier

Undersøkelsen omfatter 47 aviser, fire nettaviser, seks radio- og fem fjernsynskanaler². Utvalget av medier er gjort med omhu, for å sikre et bredest mulig tilfang av materiale. Vi har med stoff fra hele landet. Geografiske forskjeller i kultur og lynne kan tenkes å ha betydning for hvordan selvmord omtales i mediene. Vi antar at redaksjoner i små lokalaviser, med sin nærhet til leserne, kan gjøre andre journalistiske og presseetiske vurderinger enn det kolleger i større aviser gjør. Derfor har vi både små og store aviser med i utvalget.

Vi har tatt utgangspunkt i landets nitten fylker og valgt ut den største avisen i hvert fylke pluss en liten avis fra de samme fylkene. De største fylkesavisene består både av lokalaviser og det som kalles regionaviser. I rapporten omtaler vi dem som *store lokalaviser*. Vi har definert *liten lokalavis* som en avis med opplag under 11000. Både dagsaviser og fådagersaviser er representert i dette utvalget.

I byer med aviskonkurranse ønsket vi å ha med både nummer én- og nummer to-avisene. Derfor er utvalget supplert med tre tabloide nummer to-aviser fra byene Tromsø, Bergen og Stavanger.

Fra hovedstadspressen har vi med tre meningsbærende aviser og tre riksaviser, også kalt omnibusaviser. Omnibusavis betyr «aviser for alle», og uttrykket er vanlig i dansk språk. Det brukes også i en del norske medieundersøkelser. Vi har valgt å kalle disse avisene for *riksaviser*, selv om ikke alle har en riksdekkende distribusjon. I denne kategorien undersøker vi Aftenposten, Dagbladet og VG. Til sammen omfatter vårt utvalg 47 av landets om lag 300 papiraviser.

Å velge ut radio- og fjernsynskanaler til undersøkelsen viste seg å være en metodisk utfordring. Så langt vi har funnet ut er det bare ett firma i Norge, Observer A/S, som tilbyr medieovervåking av radio og fjernsyn. Firmaet følger bare med på nyhets- og aktualitetsprogrammer i noen utvalgte radio- og fjernsynskanaler. Dermed ble også vår undersøkelse begrenset på samme måte. I materialet inngår saker fra nyhetssendinger i NRK1, NRK2, TV2, TV3 og TVNorge. På radiosida har vi med NRK P1, NRK P2, NRK P3, NRKAlltid Nyheter, Kanal 24 og P4.

Blant nettavisene har vi valgt ut «de fire store»: TV2 Nettavisen, Aftenposten, Dagbladet og VG. Vi vil gjerne finne ut hvordan saker om selvmord håndteres på nettet sammenliknet med i papiravisene. I små aviser er det vanligvis mindre forskjell på stoffet i papiravisen og i nettutgaven. Derfor valgte vi å konsentrere denne del av undersøkelsen om de største nettavisene. Materialet består av siste oppdaterte versjon av sakene fra nettavisene. Det er denne versjonen som er tilgjengelig for nettavisens lesere, og som finnes i det elektroniske tekstarkivet A-tekst.

Vi ønsket i utgangspunktet å fange opp det «uredigerte» stoffet som publiseres gjennom debatter, meninger, kommentarer og blogger. Vi ville også gjerne ha med ulike versjoner av saker som legges ut tidlig på dagen, for så å bli oppdatert flere ganger ettersom timene går. Ifølge VG Netts nyhetsleder Geir Terje Ruud kan det dreie seg om opp mot 40-50 oppdateringer når en sak er under utvikling³.

I nettavisenes egne arkiver finnes alle oppdateringer lagret. I teorien kunne også vi ha fanget opp ulike versjoner av sakene ved å følge med døgnet rundt på den medieovervåking vi benyttet oss av (se nedenfor), men dette er selvfølgelig ikke gjennomførbart når en skal kartlegge nettavisene i et helt år.

Vårt materiale består av siste oppdaterte versjon av nettsakene, og vi kan verken vite om det fantes tidligere versjoner eller om disse kan ha inneholdt feil eller etiske overtramp, for eksempel i form av identifisering eller omtale av selvmordsmetode. Dermed kan vi heller ikke trekke for bastante konklusjoner når vi sammenligner sakene fra nettavisene med resten av materialet.

Utvalg av saker

For å overvåke mediene og samle inn saker gjennom hele året har vi kjøpt tjenester fra to firma; Retriever og Observer. Deres kartlegging utfyller hverandre i måten de arbeider på og når det gjelder hvilke medier de dekker. Retriever eier databasen A-tekst, som gir tilgang til arkivmateriale fra de største papir- og nettavisene. Deres overvåking foregår digitalt ved hjelp av søkeord, som firmaets medarbeidere har hjulpet oss med å sette sammen. Vi har lastet ned artiklene ved hjelp av følgende søkestreng:

selvmord OR «ikke noe kriminelt» OR «personlig tragedie AND dødsfall» OR «valgte å ta sitt liv» OR «valgte å ta sitt eget liv» ANDNOT selvmordsbombe* ANDNOT selvmordsangrep*

Hos Observer foregår medieovervåkinga manuelt ved at medarbeidere leser, lytter og ser programmer med utgangspunkt i de samme søkeordene som nevnt foran. Observer dekker svært mange norske papiraviser, pluss at de som nevnt også overvåker nyhetssendinger og en del andre programmer på radio og fjernsyn⁴. Alle saker de kom over om selvmord, ble sendt oss enten i form av kopi av avisartikkelen eller som utskrift/omtale av programinnslaget.

Ved å abonnere på begge tjenestene, har vi greid å samle inn stoff fra det store utvalget av medier som inngår i undersøkelsen. Utvelgelsen er gjort av profesjonelle medieovervåkere med erfaring og stor kapasitet. Ulempen med denne framgangsmåten er at vi som forskere ikke har full kontroll over selve utvelgelsesprosessen. Vi kunne ha kontrollert prosessen ved selv å lese noen utvalgte avisutgaver og sammenlignet våre funn med det de innleide medieovervåkerne plukket ut, men vi rakk ikke å gjøre dette innenfor den tida vi hadde til rådighet.

Vi har i løpet av året oppdaget noen relevante saker som har manglet i materialet både fra Observer og Retriever. Det gjelder for eksempel i to av sakene vi har sett nærmere på i kapittel 3. Vi ble oppmerksom på Nes-saken på Romerike, der en mor tok livet av sin sønn og seg selv, ved at vi fikk tilsendt artikler fra andre aviser som siterte Romerikes Blad. Artiklene fra Romerikes Blad manglet derimot i sendingene fra Observer, uten at firmaet kunne forklare hvorfor. Etter vår henvendelse ble de aktuelle sakene raskt skaffet til veie fra avisen.

Noe tilsvarende skjedde med Dagbladets nyhetsdokumentar om assistert selvmord i Sveits. Her mangler den første, store artikkelen i A-tekstarkivet hos Retriever. Derimot er alle oppfølgingssakene tilgjengelig i det digitale arkivet. Også i denne saken har vi innhentet de manglende artiklene direkte fra avisen.

Vi har også supplert radio- og tv-materialet med hjelp fra NRK og fra Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana. Eksemplene foran forteller at vårt materiale ikke er fullkomment. Enkeltartikler og saker som skulle ha vært med, kan ha falt ut av ulike årsaker. Likevel har vi ingen grunn til å mistenke systematiske feil i utvalgsprosessen.

Materialet fra januar 2006 er noe mangelfullt. Det skyldes at undersøkelsen ble planlagt like før årsskiftet, og det tok noe tid å etablere overvåking av de mediene vi valgte ut. Derfor mangler vi stoff særlig fra første del av januar. Vi anser likevel det samlede materialet for å være så stort at det er representativt for det som publiseres av denne typen saker.

Innholdsanalysen

Etter at stoffet var samlet inn, gjorde vi en grovsortering i tråd med det vi skrev foran om utenlandske saker, selvmord hos avdøde kunstnere/historiske personer og oppdiktede selvmord nevnt i anmeldelser o.l. Noen «personlige tragedier» viste seg å handle om helt andre forhold enn selvmord, som skilsmisser og konkurser. Disse ble også sortert ut fra materialet.

Vi satt igjen med 865 saker eller kodingsenheter, som er den korrekte betegnelsen i samband med innholdsanalyser. I denne undersøkelsen betyr enhet det samme som artikkel eller programinnslag. Vi har her valgt å definere enhet på samme måte som Gunnar Bodahl Johansen og Helge Østbye (1996) gjorde da de undersøkte Bjugsaksaken og pressen. Når flere artikler er satt sammen til en reportasje eller et oppslag i en avis, har vi regnet hele oppslaget som én enhet. Det samme har vi gjort når en radiokanal har sendt samme eller nesten samme

melding eller innslag i flere påfølgende nyhetssendinger innenfor samme døgn. Dermed ligner vår definisjon av *enhet* på det man i journalistisk sjargong gjerne kaller for «en sak», altså det man publiserer om en hendelse eller et tema i én utgave.

Sigurd Allern (2001:81) argumenterer for at en avisundersøkelse bør måle artikkelens areal i stedet for å telle antallet artikler, fordi dette gir mulighet til å «veie» den spalteplassen artiklene får. Dette kan være viktig dersom undersøkelsen skal vise hvordan ulike saker prioriteres innenfor ett eller flere medier. I vår undersøkelse vil ikke måling av det redaksjonelle arealet gi samme mening. Vi har valgt ut saker der ordet selvmord er brukt, men har sett at mange av sakene likevel ikke omtaler selvmord annet enn i forbifarten. Dermed vil ikke artikkelens areal gi noe riktigere bilde enn det antallet saker forteller.

Gjennom innholdsanalysen har vi sammenfattet noen typiske trekk ved materialet vi har samlet inn. Vi har kartlagt et begrenset antall variabler:

- Publiseringstidspunkt
- Type medium
- Sjanger og stofftype
- Redaksjonelt produsert eller innsendt stoff?
- Artikkelens/innslagets tema
- Handler saken om et aktuelt selvmord(forsøk) eller nevnes fenomenet generelt?
- Er enkelttilfeller anonymisert?
- Er selvmordsmetode nevnt eller beskrevet i saken?
- Nevnes risiko- eller årsaksforklaringer?
- Retter artikkelen kritisk søkelys mot noe/noen?
- Uttrykker artikkelen vilje til åpenhet om selvmord?
- Formidler artikkelen håp?

En del av trekkene beskriver vi nærmere i kapittel 2, der vi gir en statistisk framstilling av temaet selvmord i pressen. For en samlet oversikt over hvilke egenskaper som ble registrert, viser vi til vedlegg 4 der samtlige variabler, kategorier og frekvenser er gjengitt.

Østbye m.fl. (2002:215) definerer innholdsanalyse som «en systematisk, objektiv og kvantitativ beskrivelse av innholdet i et budskap». Objektiv betyr i denne sammenheng at en forsøker å redusere betydningen av enkeltforskerens skjønn. Målet er at andre forskere skal kunne gå gjennom det samme eller tilsvarende materiale og komme fram til samme resultat. Objektiv betyr altså ikke at en mener innholdsanalysen gir den hele og fulle sannhet om tekstmaterialet, eller at den fullt ut samsvarer med «virkeligheten».

En kan vanskelig tenke seg en meningsfull innholdsanalyse av medietekster som utelukkende måler det som klart og entydig går an å måle. Allern (2001:77) påpeker at en slik avgrensing lett vil begrense undersøkelsen til telling av bestemte ord og uttrykk. I likhet med hans undersøkelse av nyhetsverdier i ti norske

aviser, bygger også vår undersøkelse på kvalitative observasjoner som er forvandlet til kvantitative data (Hvitfelt 1986:11). Den eneste «objektive» variabelen i analysen er publiseringstidspunktet (måned). Fordelinga mellom medietyper er også nokså entydig. Her har vi brukt følgende variabelverdier:

- Liten lokalavis
- Stor lokalavis
- Nummer to-avis
- Riksavis
- Meningsbærende avis
- Nettavis
- Distriktsradio
- Riksdekkende radio
- Tv (riksdekkende)
- Tekst-tv

De øvrige variablene i analysen har krevd varierende grad av skjønn fra vår side. Som Allern (2001:77) formulerer det: «Dette er variabler der det i utgangspunktet er nødvendig å gjøre en kvalitativ vurdering av teksten for å avgjøre inndelingen av verdiene på en bestemt variabel.»

Et eksempel på dette er variabelen om selvmordsmetode. Her har vi skilt mellom saker som *nevner* selvmordsmetode indirekte og saker som *beskriver* metoden mer utførlig. Variabelen handler om det viktigste elementet under VVp-revisjonen, nemlig advarselen mot å omtale selvmordsmetode som blir eksplisitt nevnt i den nye paragrafen. Smittefaren eller frykten for imiterende selvmordshandlinger har stått svært sentralt i hele revisjonsprosessen. Tallene kan fortelle noe om hvor stort problemet med unødvendig detaljert beskrivelse av selvmordsmetode faktisk er.

En annen variabel som berører intensjonen bak VVp-revisjonen skiller mellom artikler som omtaler enkeltselvmord/forsøk og mer generell selvmordsomtale. Den presseetiske diskusjonen har i stor grad kretset rundt omtalen av konkrete selvmord og selvmordsforsøk. Spørsmålet er hvor utbredt slike saker er i materialet fra 2006.

De mest problematiske variablene har vært de som spør om artiklene retter kritikk mot noe(n), uttrykker vilje til åpenhet om selvmord eller formidler håp. Spørsmålene om åpenhet og håp er direkte hentet fra en del av forventningene bak utforminga av den nye selvmordsregelen. Dette står det mer om i innledningskapittelet. Resultatene *kan* tolkes som et svar på om mediene følger opp det idealistiske utgangspunktet, men det kan på den andre sida illustrere at «åpenhet» og ikke minst «håp» er vanskelige målbare størrelser.

Både Allern (2001) og Morlandstø (2006) har undersøkt graden av kritikk i sitt materiale⁵. En kritisk holdning er en kvalitet som Vær Varsomplakaten definerer som en av pressens sentrale oppgaver. Allern (2001:85) påpeker at kodingen her forutsetter at artikkelens innhold og vinkling blir vurdert, noe som gir større rom for skjønn enn når oppgaven for eksempel er å telle antall kildereferanser.

Alt i alt mener vi variablene som er brukt er relevante for de spørsmål vi ønsker svar på, noe som er en forutsetning dersom analysen skal si noe vesentlig og interessant om innholdet.

Arbeidet med å kode materialet har foregått som et samarbeid mellom oss to forskerne som står bak prosjektet. Vi har delvis gjort kodinga sammen, delvis kodet hver for oss etter først å ha drøftet oss fram til en felles tolkning av variablene. Vi har også kontrollert og korrigert hverandres koding. Underveis fant vi det nødvendig å tilføye to nye variabler. Vi gikk derfor gjennom alle sakene på nytt, og evaluerte samtidig den kodinga vi hadde gjort tidligere. I noen tilfeller endte dette med at vi kodet om enkelte enheter.

Intervjudataene

Vi har intervjuet åtte journalister og fire redaksjonelle ledere som publiserte saker om selvmord i 2006⁶.

Intervjuene inngår som ledd i analysen av vårt øvrige materiale. Dessuten gir intervjuene innsikt i redaksjonelle prosesser og vurderinger som gikk forut for publiseringa. Intervjuene belyser hvordan journalistene og redaktørene ser på det nye VVp-punktet, hva de tenker og mener om revisjonen og i hvilken grad den nye paragrafen fungerer som vegviser for dem i arbeid med saker om selvmord.

«Kvalitative forskningsintervjuer er en sentral metode for å samle inn og analysere data knyttet til personers oppfatning, vurderinger og virksomhet», skriver Østbye m.fl. (2002:98). I vårt prosjekt er vi ute etter å undersøke i hvilken grad revisjonen av Vær Varsomplakaten har påvirket de redaksjonelle vurderingene. Hvilke avveininger ble gjort i redaksjonen før saken ble offentliggjort? Hva handlet eventuelle diskusjoner om? Hvilke argumenter ble avgjørende? Mener journalistene og redaktørene at de ville ha vurdert saken annerledes *før* revisjonen? Slike spørsmål belyses gjennom intervjuene, der de intervjuede forteller om sitt arbeid med konkrete saker.

På forhånd hadde vi bestemt oss for å følge opp noen selvmordsaker ved å intervju de som hadde arbeidet med dem. Valget av saker måtte naturlig nok gjøres underveis. Vi ønsket å intervju pressefolk i små og store redaksjoner, gjerne ulike steder i landet. Det var også et mål å dekke *ulike typer* selvmordsaker med våre intervjuer. Siden vi ikke arbeidet på heltid med prosjektet, måtte vi ta et visst hensyn til når vi hadde anledning til å oppsøke de aktuelle redaksjonene. Vi valgte å se nærmere på følgende saker som inntraff i løpet av 2006:

1. En mann skjøt seg i et privathus etter en politiaksjon i Brønnøysund.
2. En kvinne tok livet av seg selv og sin ni år gamle sønn på Nes på Romerike.
3. Flere nordmenn søker assistert selvmord i Sveits
4. To ungdommer ble funnet døde i en bil på Elverum.

Sakene er svært forskjellige, både i omfang og ved at de fikk ulik oppmerksomhet i pressen. Så langt vi kjenner til ble den første saken bare omtalt i Brønnøysunds Avis.

Vi har intervjuet journalist og nyhetsleder i avisen. Sak nummer to vakte langt mer oppsikt, og ble omtalt i mange medier. Vi har konsentrert oss om den redaksjonelle prosessen i Romerikes Blad, som er lokalavis for distriktet der mora og sønnen døde. To journalister som dekket saken er intervjuet. Sak 3 er en bredt anlagt dokumentar publisert i Dagbladet. Dette er en eksklusiv reportasje, som avisen var alene om. Vi har intervjuet opphavsmennene og nyhetsredaktøren som hadde ideen til dokumentaren. I den siste saken har vi intervjuet journalister og redaktører i flere redaksjoner, som omtalte dødsfallene på Elverum: Østlendingen, NRK Hedmark (Elverumkontoret) og VG.

Hege Lamark gjennomførte de tolv intervjuene. To av disse ble gjort på telefon, mens de øvrige ble gjort ansikt til ansikt. Med ett unntak ble pressefolkene intervjuet i sine redaksjoner. De fleste intervjuene varte i godt og vel en time. Det ble brukt en intervjuguide⁷ som la en ramme for intervjuet, og sikret at noen spørsmål ble stilt til samtlige intervjupersoner. Dette gjaldt spørsmål om revisjon av Vær Varsomplakaten og vurderinga av det nye selvmordspunktet. For øvrig foregikk intervjuene som en samtale, med vid åpning for at den intervjuede fikk snakke om det han/hun selv synes var viktig.

Intervjuene ble tatt opp på lydbånd og senere skrevet ut i sin helhet. Det samlede intervjumaterialet utgjør 120 sider. Analysene vi presenterer i kapittel 3 bygger på disse utskriftene. De delene av intervjuene vi gjengir i rapporten, har gjennomgått en forsiktig redigering for å gjøre dem enklere å lese. Feilsnakk og umotiverte gjentakelser er strøket, uten at meningsinnholdet er påvirket. De intervjuede har fått seg forelagt uttalelsene som er sitert i rapporten.

Alle intervjuene tok utgangspunkt i den konkrete saken som intervjuobjektene hadde arbeidet med. Journalistene og redaktørene fikk god anledning til selv å reflektere over og begrunne sine journalistiske valg. Det gjør svarene mer troverdige at journalistene snakker om den konkrete saken de selv har publisert. Intervjuene ble i liten grad en abstrakt utveksling av «offisielle meninger» om selvmord og presseetikk.

For forskere som undersøker mennesker og menneskers holdninger er det likevel alltid en risiko at selve intervjuet kan komme til å påvirke de svarene man får. Vi kan ikke se bort fra at dette kan være tilfelle også i vår undersøkelse, som jo tar utgangspunkt i revisjonen av Vær Varsomplakaten. Dette kan ha påvirket svarene vi fikk når vi spurte om hensikten bak revisjonen og om hvordan pressefolkene vurderte den nye selvmordsregelen. Flere av journalistene sa for eksempel at de hadde «lest seg opp» på Vær Varsomplakaten før de skulle intervjues. Noen antydte at vi spurte slik vi gjorde «for at det skulle passe bedre inn i forskningen vår». Det gjaldt særlig når vi kom inn på hvilken betydning Vær Varsomplakaten hadde hatt for de redaksjonelle vurderingene.

Våre egne holdninger kan ha påvirket svarene journalistene ga. Likevel svarer intervjupersonene ulikt på spørsmål om den nye Vær Varsomplakaten. Flertallet uttaler seg positivt om revisjonen, mens enkelte synes hele revisjonsprosessen har vært unødvendig. Flere er dessuten kritisk til hvordan den nye paragrafen skal fungere som redskap for journalister som i sitt daglige arbeid kommer i befatning med selvmordsproblematikk.

Tekstanalysen

Dødsfallene til Jan Werner Danielsen og Svein Erik Bakke fikk stor oppmerksomhet i norske medier vinteren 2006. Det slo oss at det var mange likhetstrekk i måten de to dødsfallene ble omtalt på, selv om det etter hvert kom fram at de to døde av ulike årsaker. Derfor bestemte vi oss for å se nærmere på medieomtalen. Var vårt førsteinntrykk korrekt? Fantest det likhetstrekk og mønstre i måten mediene formidlet informasjon om de to kjendisdødsfallene på?

«I tekstanalyser stiller forskeren spørsmål til teksten, spørsmål som springer ut av et ønske om å vite noe om en bestemt tekst eller om en type tekster,» heter det hos Østbye m. fl (2002:61). Metodebokforfatterne påpeker at det innenfor mediefag ikke finnes én type tekstanalyse, men flere, alt etter egenskapene til den teksten en analyserer. Vår analyse henter inspirasjon fra Yngve Benestad Hågvass (2007) nye innføringsbok i praktisk presseanalyse. Vi har særlig hatt nytte av hans måte å *segmentere* teksten på, det vil si å dele teksten inn i nummererte deler – segmenter – slik at vi lettere kan vise presist til enkeltord og –setninger i analysen (samme sted, side 56 ff).

Spørsmålene vi har stilt til tekstene om Jan Werner og Vaske-Bakke er:

- Hvordan framstilles dødsfallene?
- Hva skrev/offentliggjorde mediene om dødsårsaken?
- Hvordan var språkbruken i sakene?

Også i denne delen av undersøkelsen inngår det tekster fra papir- og nettaviser, pluss nyhetssaker fra radio og tv. Vi har sett på tekster fra de første par dagene etter at dødsfallene ble kjent. Dessuten har vi tatt med oppfølgingssaker i forbindelse med at Danielsens obduksjonsrapport ble offentliggjort, pluss enkeltsaker om Bakkes død som ble publisert i begynnelsen av 2007.

6. Åpen dør uten trapp

Oppsummering, konklusjoner og noen råd

En ung journaliststudent beskriver en opplevelse fra sin redaksjonspraksis (Aarseth 2006:4):

«En av mine kolleger (...) fortalte meg at hun konsekvent unngår saker som handler om selvmord. Da hun fortalte det gestikulerte hun med hendene, og jeg betraktet det som at hun skjøv en imaginær selvmordsak vekk med hendene, mens hun rygget bakover. Jeg husker jeg tenkte at det var veldig alvorlig om dette var den regjerende holdningen hos dagens journalister. Skyr vi selvmordsaker som om det er ild?»

Revisjonen av Vær Varsomplakaten har åpnet døra for en ny og mindre tabubelagt journalistikk om selvmord. Men vår undersøkelse viser at det ikke er noen ferdigsnekret trapp utenfor den åpne døra, som kan lede journalister og redaktører trygt ned i det krevende landskapet utenfor. I dette landskapet finnes alt fra «enkle» selvmord som plasserer seg midt i nyhetsbildet, via selvmord i kombinasjon med drap, til selvmord som fenomen og samfunnsproblem. Redaksjonene er preget av «sedvanevarsomhet» og gamle vaner. Det samme ser ut til å gjelde mange tjenestemenn i politiet. De er ofte eneste kilde til opplysning den første tida etter at et mulig selvmord har skjedd.

Norske journalister har liten trening i å dekke selvmordsaker. Mange føler seg usikre og er redde for å gjøre feil. Det er et dårlig utgangspunkt for en journalist som skal nærme seg et så vanskelig tema med den nødvendige profesjonalitet.

Vi har kalt denne rapporten for «*Selvord i forbifarten*». Tittelen beskriver et bilde vi sitter igjen med, etter å ha fulgt med og gransket journalistikk om selvmord i godt og vel ett år. Visst har vi lest og lyttet til gode enkeltsaker. Innimellom har vi frydet oss over skarpe kommentarer, tankevekkende intervjuer og reportasjer. En sjelden gang har vi funnet saker som prøver å avkrefte noen myter i stedet for å gjenta dem enda en gang. Men hovedinntrykket står fast: Det lages mye *overfladisk* journalistikk om selvmord i Norge. Mye er forutsigbart, sjablongmessig og ikke minst distansert. Selvmord er noe pressen helst holder på en armlengdes avstand.

Ingen samfunnsnyttig bølge

Norsk Journalistlag tok initiativ til denne undersøkelsen for «å se i hvilken grad endringene i VVp fører til at det i større grad drives en samfunnsnyttig journalistikk på selvmord¹». Vår studie bygger utelukkende på materiale fra 2006, og kan derfor ikke svare på hvor samfunnsnyttig journalistikken kan ha vært *før* revisjonen. De selvmordsakene vi *har* analysert, gir ingen signaler om at en bølge av samfunnstjenlig journalistikk nå skyller over landet. På den andre sida er det sikkert mange syn på hva som er mest «samfunnstjenlig» når det kommer til journalistikk om selvmord.

Vi registrerer at journalistikken fra 2006 bare unntaksvis bidrar med nye innfallsvinkler og alternative

Siste nytt! bt.no
Nr. 152 Uke nr. 24 - 139. Årgang Kringelkroken 1, Bergen
MANDAG 12. JUNI 2006
Hordaland/Sogn og Fjordane: Kr 12.00. For øvrig: Kr 15.00

Til DAG: LIVET OG BØKER
Lærerikt om Bob Dylan
SPRØKKE 41

Måtte ofres
- Egnetlig er det ikke så overraskende at Pjetter Janssen måtte ofres i SAS Brønnøysund, skriver journalisten. Men hvorfor?

Fotballfansen Iran ikke vil ha
FOTBALL 18
SIDE 16, 17 OG 18

Anbefaler et kys i paviljongen
NYTT BERGEN SIDE 25

Traumer vanlig hos ulykkes-sjåfører
■ Johannes Nordland opplevde alle yrkessjåførers mareritt

■ Høyparten av en gruppe yrkessjåførere som har vært involvert i alvorlige ulykker med personbiler fikk traumer. Flere fikk depresjon. Det viser intervjuer med 20 sjåfører utført av psykiater Hans Olav Tunesvik.
■ - Undersøkelsen stemmer med det

sjåførene selv rapporterer. Dette er et mye større problem enn folk umer, ifølge Transportarbeiderforbundet.
■ Yrkessjåfører Johannes Nordland har opplevde en dødsulykke. - Det er ikke godt å sitte og gruble. Jeg var i gang igjen dagen etter, sier han. **side 2**

Politiet hremmet

FRA PSYKISKEHJELP: Traumer hos sjåfør. Nordland mener det er viktig at yrkessjåførene får tilbud om psykologisk støtte. - Jeg var hos en psykolog på Hordaland den samme kvelden, og hadde en trygghetstid. Jeg fikk beskjed om å ringe dersom det var noe. Det var greit å få det tilbudet, sier Nordland.

Faksimile fra Bergens Tidende 12. juni 2006. Flere medier bidro til å spre kunnskap om at mange møteulykker i virkeligheten er kamuflerte selvmord. Dette påfører lastebilsjåførene store traumer, til og med selvmordstanker. Et eksempel på samfunnstjenlig journalistikk om selvmord

syn på hvordan selvmord kan forstås. Den løfter sjelden fram risikofaktorer som samfunnet ikke har vært nok oppmerksom på. Innimellom skjer det likevel at lyskasteren rettes mot noe som ligger i halvmørke. Som i de relativt mange sakene om møteulykker mellom personbiler og tungtransport som ble publisert i 2006. Mediene bidro her aktivt til å spre kunnskap om at mange slike ulykker er kamuflerte selvmord, og at dette påfører lastebilsjåførene store traumer, til og med selvmordstanker. Initiativet til de fleste sakene lå riktig nok hos Norges Lastebileier-Forbund og psykiater Hans-Olav Tunesvik, som intervjuet sjåfører som har vært involvert i slike møteulykker. Da rapporten kom på bordet, fikk den stor medieoppmerksomhet, og noen aviser fulgte opp med egne reportasjer. Vi syns dette er eksempler på samfunnstjenlig journalistikk om selvmord.

Vi imøteser lignende saker om lokomotivførere og deres traumer etter selvmord på jernbanelinja. Det er også god plass i pressen til flere saker om etterlatte og deres sorgarbeid. I vårt materiale fant vi overraskende få slike saker. Etterlattes fortelling kan uten tvil formidle erfaringer som andre kan finne stor hjelp i, dersom de selv kommer i samme situasjon. Intervju med etterlatte kan også være en måte å få fram kunnskap om årsaker til selvmord mer allment. Dessuten vil både slike saker, og saker om trailersjåfører, lokførere m.fl., vise at selvmord har store konsekvenser for mennesker og samfunn. Vi ser ikke bort fra at slike signaler kan tenkes å påvirke noen fra å begå selvmord. I så fall må det utvilsomt kalles for samfunnstjenlig journalistikk om selvmord.

Ekstremt kritisk mot psykiatrien

I vår kultur blir selvmord i veldig stor grad forstått som utslag av psykisk sykdom, og denne medisinske forståelsen er også klart dominerende i sakene vi har analysert. Samtidig avdekker vår studie en nesten ekstremt kritisk holdning i saker som har med selvmord og psykiatri å gjøre.

En kritisk journalistikk som «beskytter enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner»² hører åpenbart hjemme i definisjonen av samfunnstjenlig journalistikk. Mens en tredel av samtlige selvmordsaker har et kritisk søkelys, er kritikken dominerende i hele sju av ti saker om psykiatri. En forklaring er saker om mennesker som har tatt sitt liv mens de var under behandling eller innlagt på sykehus. Helsetilsynet har i løpet av 2006 gransket flere slike saker, og noen sykehus har også fått kritikk for ikke å ha passet godt nok på suicidale pasienter. Når dette skjer, kan pressen så å si ta tilsynsmyndighetene til inntekt for at det var rimelig og riktig å publisere de kritiske artiklene.

Vi trenger journalister som tar opp systemer som ikke fungerer og som kritiserer når fagfolk ikke fanger opp signaler som kunne ha bidratt til å forhindre selvmord. Journalistene i Romerikes Blad gjorde det i Nes-saken (omtalt i kapittel 3). Men andre ganger virker den kritiske holdninga til psykiatrien svakere fundert. Morlandstø

(2006:238) hevder at det finnes noen formative eller dramaturgiske ideal som bestemmer hvordan nyhetssaker presenteres, uavhengig av hvilke kilder som benyttes og hvilke interesser de representerer. «Disse idealene kan ha sitt utgangspunkt i det journalistiske ideal om å være kritisk, være en forsvarer for de svake osv. Likevel syns formen eller dramaturgien her å bli viktigere enn virkeligheten bak».

Vi vil advare mot en journalistikk som automatisk oppfatter ethvert selvmord som uttrykk for svikt i behandlingsapparatet. Virkeligheten er ofte mer sammensatt enn som så. Som det står i NPs veileder: «Vær varsom med å forenkle bakgrunnen for selvmordet. Selvmord er aldri utløst av en enkelt faktor.»

Omtale av metode

– et overdrevent problem?

Selvmondsmetode nevnes så vidt i noen saker, men beskrives bare i 40 artikler i løpet av hele året. Av disse handler to tredeler om konkrete selvmord eller selvmordsforsøk, resten er mer generelle artikler om selvmord. Beskrivelsene er jevnt over lite detaljert.

Et paradoks oppstår i saker om såkalt utvidede selvmord, der en person først dreper noen av sine nærmeste og deretter tar sitt eget liv. I løpet av tolv måneder registrerte vi omtale av minst seks slike drap/selvdrap i Norge. Vi reagerer fordi noen medier går langt i å skildre drapsvåpen og -metoder i all sin gru, mens det avsluttende selvmordet knapt blir nevnt i en bildetekst. Forskjellen virker påfallende og nærmest krenkende, med tanke på drapsofrene. Det praktiseres åpenbart én presseetikk for omtale av drap, en annen for selvdrap, selv når begge forekommer i én og samme sak. Vi har ikke materiale som viser hvordan pressen tidligere har omtalt drap/selvdrap. Derfor kan vi ikke dokumentere at det vi observerer er en helt ny tendens i mediene. Likevel syns vi det er grunn til å spørre om den påfallende forskjellen mellom omtalen av drap og selvdrap kan være en utilsiktet, uheldig virkning av det nye selvmordspunktet i Vær Varsomplakaten.

Vi har ikke funnet eksempler på utilbørlig framstilling av selvmordsmetode i mediene. Dagbladets «oppskrift» på selvmordscocktailen fra Sveits (omtalt i kapittel 3) ligger på grensen. Den inngår i en grundig og forseggjort reportasje, som tar opp en spesiell side ved selvmord som fenomen, noe som ellers er en mangelvarer i materialet. Vi kan likevel ikke se at det var nødvendig å trykke detaljene om hvilket giftstoff som blir brukt ved assisterte selvmord. Andre metodebeskrivelser oppfatter vi nærmest som uunnngåelige, dersom mediene skal omtale det som ifølge revisjonskomiteen er selvmord/selvmondsforsøk med nyhetsverdi og offentlig interesse. Det gjelder blant annet selvmord som involverer offentligheten (for eksempel hopp fra bru eller bygning) og også noen selvmord som kommer etter svikt i hjelpeapparatet.

VVp som redskap for journalistene

Før den nye selvmordsparagrafen trådte i kraft, uttalte Sven Egil Omdahl i et intervju med bladet Psykisk Helse³:

– Paragrafen som sa at selvmord ikke skal omtales, er blitt endret til en paragraf som sier noe om hvordan selvmord skal omtales.

Ikke alle journalister vil være enige med Omdahl i hans fortolkning. Mange oppfatter tvert i mot det nye punktet som en ny «skal ikke»-regel. Flere av våre intervjupersoner synes den nye paragrafen er blitt enda vanskeligere å forholde seg til enn det gamle forbudet.

Problemet er grunngevinga for hvilke detaljer som ikke må publiseres. Journalister kan saktens påta seg å vurdere hva som har offentlig interesse. Det hører med til journalistikkens kjærne. Men å skulle vurdere «hva som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger», oppleves som ei tung bær på skuldre som er stive og anspente fra før, fordi selvmord er et så vanskelig tema for de fleste. Noen journalister sier de *kan* for lite om det. Andre peker på at fagfolk ikke tilbyr entydig kunnskap om hva som kan trigge den fryktede smitteeffekten. Mens atter andre oppfatter det som nærmest umulig å skulle omtale selvmord av offentlig interesse, uten å nevne metoden direkte eller indirekte. Uansett virker det ikke som om den nye paragrafen har fått journalistene til å slutte å «sky selvmordsaker som om det er ild», slik Aarseth refererte fra sin redaksjonspraksis.

Problemstillinga er på ingen måte særnorsk. I Danmark deles det ut en årlig pris til journalister som gjennom sitt arbeid belyser selvmordsproblematikk «på en etisk og oplysende måte over for offentligheten». Per Roholt representerer Dansk Journalistforbund i arbeidsgruppa bak prisen. Til danske «Journalisten»⁴ snakket han om faren for at man skriver på en uhensiktsmessig måte om selvmord, og dermed risikerer at andre mennesker 'følger etter', for eksempel ved å velge samme metode som de har sett omtalt i mediene. «Det skal man da som journalist være temmelig tykhet for ikke at lade sig påvirke af,» fastslår Roholt.

Journalistikk om selvmord krever både profesjonell distanse og profesjonell nærhet. Dette tar tid å utvikle. Og det krever refleksjon rundt de erfaringer journalistene gjør seg. Dessuten kreves det kunnskap, noe også «Veileder for omtale av selvmord» framhever:

Å ha en hovedregel om ikke å omtale selvmord gir ikke nok kunnskap om hvordan man skal omtale selvmord og når det er riktig å omtale selvmord.

Det er nok riktig at den gamle forbudsregelen om selvmordsomtale ikke ga kunnskap til journalistene. Men å endre regelen gir heller ikke ny kunnskap sånn helt av seg selv. Dette kommer vi nærmere inn på mot slutten.

All forandring krever tid og tilpasningsvilje. Kanskje «blir vegen til mens vi går» også på dette området. Men foreløpig føles det nok mer som om «båten blir til mens vi ror».

Trenger vi nye ord?

Språket har vært et gjennomgående tema i denne rapporten, ikke minst det indirekte, underforståtte språket som fortsatt råder grunnen når selvmord omtales offentlig. Vi ble overrasket over å finne at så mange saker bruker kodete meldinger i stedet for rene ord. Da Jan Werner Danielsen døde, bidro nettopp de språklige kodene til å skape og befestet uriktige selvmordsrykter. Mer utbredt er det at hint og halvkvedede viser opprettholder tabuene og det mystiske knyttet til selvmord: «Det sto at det ikke var noe kriminelt. Da har han sikkert tatt livet sitt,» som en kjenning uttrykte det.

Mange har ment at det tabubelagte ved selvmord kan virke tiltrekkende på enkelte, kanskje særlig unge mennesker. Det er en skremmende tanke at pressens manglende mot til å kalle et selvmord for et selvmord i verste fall kan «bidra til å utløse flere selvmordshandlinger».

Vi opprøres over journalister som bruker ordet *selvmord* tilsynelatende helt uten vett og forstand. Som når TV2 Nettavisen skriver om Tormod Granheim (31), som skal kjøre ski ned nordsiden av Mount Everest: «De fleste vil vel karakterisere bærums karen som en klar selvmordskandidat. Det er han langt fra enig i.» Vi kjenner oss i alle fall ikke igjen blant dem journalisten kaller for «de fleste». I fotballterminologi snakkes det om spillere med «et følsomt fotballbein». I journalistikken trengs det åpenbart *en følsom penn*, som vi ikke ser spor av her.

Noen etterlyser helt nye ord, fordi de opplever *selvmord* som ekstra belastende, nesten som å sparke en som ligger nede. Ordet *selvdrap*, som benyttes noen steder i denne rapporten, ble første gang registrert på norsk i 1990. Erlend Hem (2001) forklarer at det i norrønt var forskjell på drap og mord. Drap var akseptert og en del av spillet. Mord, derimot, var ikke akseptert. Selv om mordbegrepet forsvant ut av det norske lovverket for over ett hundre år siden, lever det videre i allmennspråket. Hem skriver at det gjenstår å se om *selvdrap* vil slå igjennom i norsk. Verdiladningen er mindre negativ, men noen stor nyvinning vil det vel neppe være, siden betydningen er den samme som selvmord:

Kanskje er ordet selvdrap laget fordi mord ikke forekommer i juridisk terminologi. Det kan være en rimelig forklaring. Men det er et tilleggsmoment her. Selvmord er ikke lenger så sterkt forbundet med skam og skyld som tidligere. Å bruke ordet selvdrap innebærer også at handlingen språklig sett mister noe av sin sterke negative verdiladning.

Så langt har vi kommentert ord og uttrykk som journalisten benytter i sin kommunikasjon med lesere, lyttere og seere, det vi kan kalles for den journalistiske output (Østlyngen og Øvrebø 1999). Men undersøkelsen har avdekket store språklige komplikasjoner også under den journalistiske input, i kommunikasjonen som må foregå mellom partene under researchfasen. I flere saker har vi vist hvordan polititjenestemenn og journalister snakker forbi hverandre. Den ene sender en «kodet

melding» (for eksempel *personlig tragedie*) som den andre tolker «på gammelmåten». I ettertid oppstår det tvil, misforståelser og gjensidige beskyldninger om hva som egentlig er budskapet. Jan Werner-saken er et illustrerende eksempel, men vi har sett det samme også i flere av nyhetssakene som omtales i kapittel 3.

Det kan virke som om det hersker en tilstand av språklig normoppløsning mellom politifolk og pressefolk i deler av landet. I andre distrikter har partene tydeligvis utviklet mer felles forståelse for hvilke ord de skal bruke seg imellom. Som når TV2 Nettavisen⁵ melder at en kvinne er funnet død i baksetet på en parkert bil i Hedmark, og jourhavende politiadvokat Cecilie Wiik ved Hedmark politidistrikt uttaler at «det var uklart om det dreide seg om noe straffbart, eller om det var et naturlig dødsfall eller selvmord.» Kanskje er også dette resultat av at journalistene «gikk en runde» med politikammeret etter mor-dattersaken, slik Østlendingens nyhetsredaktør fortalte om i kapittel 3. Når det er sagt, er det interessant å merke seg at mens Nettavisen også i oppfølgingen av saken om kvinnen i baksetet, meldte at det ifølge politiet «ikke finnes noen tydelige tegn på selvmord», nøyde både Østlendingen og NRKs distriktskontor seg med å fortelle at politiet ikke hadde avdekket noen klar dødsårsak, men at det «ikke dreier seg om noen straffesak». Ingen av disse lokale mediene nevnte altså ordet *selvmord* i sine saker.

Noen råd til slutt

- *Norsk Journalistlag bør ta initiativ til dialogmøter mellom politi og pressefolk om kommunikasjon i selvmordsaker.*

Slike møter bør gjennomføres rundt i landet i regi av lokallagene, men også på sentralt hold, gjerne på departementsnivå. Politihøgskolens to avdelinger kan være nyttige samarbeidspartnere. Vår rapport inneholder mange eksempler som dialogen kan ta utgangspunkt i. Verken politifolk eller journalister begynner å te seg eller snakke på nye måter, bare fordi Vær Varsomplakaten har fått ei ny formulering. Her må det brukes tid på å skape en felles forståelse av hvordan en kan nærme seg målet om mer åpenhet om selvmord i samfunnet, politiet og mediene inkludert.

- *Presseorganisasjonene bør arbeide for å skaffe journalister og redaktører bedre kunnskap om selvmord og journalistikk.*

Det er viktig å plassere ansvaret for opplæringa hos de redaksjonelle lederne. Utdanningsinstitusjonene kan være naturlige samarbeidspartnere. I denne rapporten møter vi pressefolk som signaliserer at de trenger mange slags kunnskap; både om psykologi og psykisk helse. Å «kunne noe om selvmord» er i det hele tatt en mangslungen sak.

Kanskje er det vel så viktig at pressefolk har kunnskap om seg selv og sine egne reaksjoner i møtet med mennesker og saker som har med selvmord å

gjøre. Hva med å be mennesker som selv har erfaring med selvmord eller selvmordsforsøk om å dele sine historier med pressefolk, for eksempel under lokallagenes journalistkonferanser? Vi skulle gjerne ønske en slags «voksenopplæring i trygghet» for journalister og redaktører, som kan dempe angsten for å *gjøre feil* i møtet med selvmord. Utrygge mennesker er sjelden kreative. Men det kreves både kreativitet og mot for å utvikle en ny journalistikk som legger de gamle tabuholdningene bak seg, og stiler mot målet om en mer samfunnstjenlig dekning av selvmord.

Det sies at «tunge fakta krever lett penn». Vi føyer gjerne til ønsket om en mer *følsom* penn i journalistikken om selvmord. Denne studien har vist at selvmordsakene krever særlig god kunnskap og høy bevissthet om språklige uttrykk og nyanser. En journalistpris etter belgisk og dansk mønster kan være noe å tenke på. Kanskje kan et slikt initiativ fremme selvmordsaker som går utenom de gamle «bomullsbegrepene» og forteller historiene på en mindre distansert måte.

- *Det gamle selvmordspunktet i Vær Varsomplakaten sto urørt i tretti år, og det kan virke overilet å antyde en ny revisjon bare ett år etter forrige runde. Likevel gir undersøkelsen flere gode grunner for å gjøre nettopp det.*

Det viktigste nye som kom inn ved revisjonen er uttrykt i den siste setninga i paragrafen: *Unngå beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.* Nettopp denne setninga ser ut til å være mest problematisk for pressefolk, fordi den henter sin begrunnelse utenfor pressetikken. Man må ha en annen type kunnskap for å gjøre slike vurderinger. Det tyder på at noe er galt med ordlyden.

Det blir ikke mer åpenhet rundt selvmord i mediene, dersom Vær Varsomplakaten oppleves som «farlig» eller umulig å etterleve. I så fall vil stadig nye, unge journalister oppleve kolleger som konsekvent unngår saker om selvmord og sjefer som fortsetter å skyve imaginære selvmordsaker ut av arbeidslista.

Vi lar journaliststudenten få siste ordet (Aarseth 2006:15):

Journalister har i dag visse problemer med å opptre profesjonelt overfor personer som for eksempel har selvmordstanker. I omtale av slike saker går vi som regel til eksperter eller kjente personer som vi vet hvordan vi skal forholde oss til. Det som skremmer oss er nemlig at vi ikke vet hva som venter oss i møtet med den selvmordstruede. Jeg tror at om vi bare tør å ta skrittet ut i det ukjente, så vil vi hjelpe mange flere enn vi gjør i dag. Vi vil få utallige historier, og vi vil oppnå mye mindre tabu rundt selvmord.

Litteratur

Allern, Sigurd (2001): *Nyhetsverdier. Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. Kristiansand. IJ-forlaget.

Benestad Hågvær, Yngve (2007): *Å forstå avisa: innføring i praktisk presseanalyse*. Bergen. Fagbokforlaget.

Bodahl Johansen, Gunnar og Helge Østbye (1996): *Pressen og Bjugn-saken: Jobben var å rette det kritiske søkelys mot rettsprosessen: en gjennomgang av pressens dekning av Bjugn-saken*. Rapport til Norsk Redaktørforening. Fredrikstad. Institutt for journalistikk

Drivenes, Einar-Arne, Marit Anne Hauan og Helge A. Wold (1994): *Nordnorsk Kulturhistorie*, bind 1 og 2. Oslo. Gyldendal.

Hansen, Marianne (2004): «Erfaringsinterviewet» og "Interviewets psykologi: Mødet med den anden». Begge artiklene inngår i Vidensbase om journalistikk. Update, Center for Journalistisk Kompetenceudvikling. Århus (<http://www.cfje.dk>).

Erlend Hem: «Selvmord eller selvdrap - mord eller drap?» Artikkel i Tidsskrift for Den norske Lægeforening nr. 30, 2001: 120.

Jessen G, Andersen K, Arensman E, Bille-Brahe U, Crepet P, De Leo D, Hawton K, Haring C, Hjelmeland H, Michel K, Ostamo A, Salander-Renberg E, Schmidtke A, Temesvary B, Wasserman D (1999) Temporal fluctuations and seasonality in attempted suicide in Europe. Findings from the WHO/EURO Multicentre Study on Parasuicide. Archives of Suicide Research, 5:57-69

Hvitfelt, Håkan (1986): *På första sidan. En studie i nyhetsvärdering*, Beredskapsnämnden för psykologisk försvar. Stockholm.

Lamark, Hege og Lisbeth Morlandstø (2002): *Hederlig menneske - god journalist*. Kristiansand. IJ-forlaget.

Morlandstø, Lisbeth (2006): *Journalistikk som institusjonell praksis: utviklingshemming og psykisk helse i pressen*. Doktorgradsavhandling ved Institutt for informasjons- og medievitenskap, Universitetet i Bergen.

Retterstøl, Nils, Øivind Ekeberg og Lars Mehlum (2002): *Selv mord – et personlig og samfunnsmessig problem*. Oslo. Gyldendal akademisk.

Østbye, Helge, Knut Helland, Kari Knapskog og Leif Ove Larsen: *Metodebok for mediefag*, 2. utgave. Fagbokforlaget 2002.

Østlyngen, Trine og Turid Øvrebø (1999): *Journalistikk: metode og fag*. Oslo. Ad notam Gyldendal.

Oxem, Alf (2000): *Bladet Vesterålen. Bindeledd i øysamfunnet gjennom 80 år*. Sortland. Bladet Vesterålen og K. Nordahls Trykkeri AS.

Wik, Gustav, Karen Galta og Siri Lerstøl Olsen (2005): *Mord – selvmord i nære relasjoner*. Oslo. Universitetsforlaget.

Aarseth, Elin-Therese (2006): *Å skrive eller ikke skrive - et essay om selvmord som journalistisk minefelt*. Semesteroppgave ved Senter for journalistikk, Høgskolen i Bodø.

Vedlegg

Vedlegg 1. Utvalg av medier

Fylker	Største avis i fylket	Liten avis i fylket*	Nummer to-aviser
<i>Finnmark</i>	Finnmark Dagblad	Altaposten	
<i>Troms</i>	Nordlys	Troms Folkeblad	Bladet Tromsø
<i>Nordland</i>	Avisa Nordland AN	Brønnøysunds Avis	
<i>Nord-Trønderlag</i>	Trønderavisa	Levanger-Avisa	
<i>Sør-Trønderlag</i>	Adresseavisen	Fosnafolket	
<i>Møre og Romsdal</i>	Sunnmørsposten	Aura Avis	
<i>Sogn og Fjordane</i>	Firda	Sogn Avis	
<i>Hordaland</i>	Bergens Tidende B-T	Hardanger Folkeblad	Bergensavisen
<i>Rogaland</i>	Stavanger Aftenblad	Dalane Tidende	Rogalands Avis
<i>Vest-Agder</i>	Fædrelandsvennen	Farsund Avis	
<i>Aust-Agder</i>	Agderposten	Grimstad Adresstidende	
<i>Telemark</i>	Varden	Telen	
<i>Buskerud</i>	Drammens Tidende	Hallingdølen	
<i>Akershus</i>	Romerikes Blad	Eidsvolds Blad	
<i>Hedmark</i>	Hamar Arbeiderblad	Ringsaker Blad	
<i>Oppland</i>	Oppland Arbeiderblad	Hadeland	
<i>Vestfold</i>	Tønsbergs Blad	Gjengangeren	
<i>Østfold</i>	Fredrikstads Blad	Moss Dagblad	
<i>Oslo</i>	Dagsavisen	Ullern Avis/Akersposten	

* Med liten avis mener vi avis med opplag under 11000. Både dagsaviser og fådagersaviser er representert i dette utvalget.

Meningsbærende aviser:

Morgenbladet, Klassekampen, Vårt Land

Riksaviser:

VG, Dagbladet, Aftenposten

Nettaviser:

TV2 Nettavisen, VG Nett, Dagbladet.no, Aftenposten.no

TV

NRK1, NRK2, TV2, TV3 og TVNorge.

Radio

NRK P1, NRK P2, NRK P3, NRK Alltid Nyheter, Kanal 24 og P4.

Vedlegg

Vedlegg 2. Intervjuer med journalister og redaksjonsledere

Journalist Ulf André Andersen og journalist/fotograf Tore Bergsaker, Dagbladet, intervjuet 21. mars 2006 i Dagbladets møterom.
Konstituert nyhetsredaktør (fra 15.2.07 stedfortredende sjefredaktør) Peter Raaum intervjuet 21. mars 2006 på sitt kontor i Dagbladet.
Journalist Hege Sæthre Lind, Brønnøysunds Avis, intervjuet 28. april 2006 på telefon.
Nyhetsleder Matti Riesto, Brønnøysunds Avis, intervjuet 28. april 2006 på telefon.
Journalist Jon Theodor Hauger, Romerikes Blad, intervjuet 15. mai 2006 i redaksjonen til Romerikes Blad.
Journalist Eva Grønseth, Romerikes Blad, intervjuet 15. mai 2006 i redaksjonen til Romerikes Blad.
Journalist Gunnar Kollsrud, NRK Hedmark og Oppland, Elverumskontoret, intervjuet 11. juli 2006 i sitt hjem på Kongsberg.
Vaktsjef Kjell Åge Kampestuen, NRK Hedmark og Oppland, Elverumskontoret, intervjuet 11. juli 2007 på NRKs Elverumskontor.
Nettjournalist Ola Thorseth og nyhetsredaktør Trond Ivan Hagen, Østledningen, intervjuet 11. juli 2007 i Østledningens redaksjon.
Journalist/sommervikar Jan Morten Frengstad, VG, intervjuet 13. juli 2006 i VGs kantine

Vedlegg 3. Intervjuguide

Spørsmål til journalister og redaktører som publiserte saker om selvmord i 2006:

Fortell om hvordan denne saken startet?
Hvilke dilemmaer møtte du/dere i arbeidet?
Hva oppfattet du/dere som vanskelig i arbeidet med denne saken?
Hva var du/dere eventuelt uenige om?
Drøftet du/dere saken eller dilemmaene med andre i redaksjonen?
Kom artikkelen (innslaget) på slik du/dere leverte den, eller ble det gjort endringer i ettertid?
Hvordan ble saken vurdert av overordnede?
Vær Varsomplakatens punkt om selvmord ble endret fra nyttår. Hva tenker du/dere om denne endringa?
Hva oppfatter du/dere som intensjonen bak VVp-endringa?
Hvilken betydning har VVp-endringa for din artikkel/ditt innslag?
Kunne du/dere publisert den samme saken i fjor?

Vedlegg

Vedlegg 4. Tabeller

Tabellene nedenfor viser de variabler vi har undersøkt og kategorier vi har benyttet under kodingen. Det antall saker vi har funnet fram til (frekvensene) er gjengitt i rene tall og som prosent av samlede antall saker (865).

Tabell 1: Måned

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Januar	36	4
Februar	81	10
Mars	73	8
April	135	16
Mai	58	7
Juni	64	7
Juli	41	5
August	46	5
September	77	9
Oktober	96	11
November	124	14
Desember	34	4
Sum	865	100

Tabell 2: Medium

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Liten lokalavis	23	3
Stor lokalavis/regionavis	194	22
Riksavis	193	22
Nummer to-avis	17	2
Meningsbærende avis	17	2
Nettavis	264	31
Distriktsradio	19	2
Riksdekkende radio	78	9
TV (riksdekkende)	25	3
Tekst-tv	35	4
Sum	865	100

Tabell 3: Type stoff

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Innsendt stoff	117	14
Redaksjonelt produsert stoff	748	86
Sum	865	100

Tabell 4: Redaksjonell sjanger

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Nyhet	659	76
Reportasje	50	6
Meninger og kommentar	146	17
Annet*	1	1
Sum	865	100

*Den ene saken under annet er et dikt om selvmord, laget som skoleoppgave. Elevene skulle skrive noe og få det inn i avisen.

Tabell 5: Artikkelens (programinnslaget) tema

Kategorinavn	Antall	Prosent av alle
Kriminalitet/overgrep	200	23
Psykiatri	119	14
Selv mordstall	61	7
Forebygging/behandling	78	9
Assistert selvmord	23	3
Sorgarbeid/etterlatte	35	4
Annet	349	40
Sum	865	100

Tabell 6: Generell eller konkret omtale?

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Generelt om selvmordsproblemet	227	26
Konkrete selvmord omtalt	294	34
Konkrete selvmordsforsøk omtalt	41	5
Andre saker*	303	35
Sum	865	100

*Saker der ordet selvmord inngår, men som likevel ikke handler om selvmord eller selvmordsproblematikk.

Tabell 7: Aktuelle selvmord eller selvmord i nær fortid

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Selv mord i nær fortid**	103	12
Aktuelle selvmord	220	25
Uaktuelt***	542	63
Sum	865	100

Tabellen viser saker om både selvmord og selvmordsforsøk.

**Kategorien nær fortid viser til saker om inntil fem år gamle enkelttilfeller.

***Disse sakene handler ikke om konkrete selvmord(sforsøk).

Vedlegg

Tabell 8: Anonymitet

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Ja	166	19
Nei	135	16
Delvis anonym*	47	5
Uaktuelt**	517	60
Sum	865	100

Tabellen viser om saker som omtaler konkrete selvmord eller selvmordsforsøk anonymiserer den som omtales.

*Delvis anonym betyr at saken ikke oppgir navn, men andre identifiserende detaljer.

**Kategorien uaktuelt inneholder saker som ikke omtaler enkelttilfeller.

Tabell 9: Omtale av selvmordsmetode

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Ikke nevnt	711	82
Nevnt (indirekte)	114	13
Beskrevet (direkte)	40	5
Sum	865	100

Tabell 10: Omtale av risiko- og årsaksforklaringer

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Homofili	31	4
Innvandrere/asylsøkere	34	4
Medisinsk forklaring	183	21
Etter selvmordsforsøk	27	3
Spilleavhengighet	18	2
Kjønn	43	5
Mobbing	19	2
Rus	12	1
Misbruk/overgrep	17	2
Andre risikofaktorer	184	21
Ikke omtalt	297	35
Sum	865	100

Tabellen viser om saken omtaler hva som kan føre til selvmord, og hvilke risikofaktorer som nevnes.

Tabell 11: Formidles håp?

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Ja	97	11
Nei	768	89
Sum	865	100

Tabell 12: Uttrykkes vilje til åpenhet?

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Ja	95	11
Nei	770	89
Sum	865	100

Tabell 13: Blir noe(n) kritisert i saken?

Kategorinavn	Antall saker	Prosent av alle
Ja	231	27
Nei	634	73
Sum	865	100

Noter

Kapittel 1. Innledning

- 1 <http://www.nrk.no/programmer/tv/puls/1.1315318>
- 2 Se kapittel 5 for detaljer om utvalg av medier og andre metodespørsmål.
- 3 Se litteraturliste om «imiterende selvmordsatferd og medienes rolle» på nettsida til Seksjon for selvmordsforskning og -forebygging (SSFF): <http://www.med.uio.no/ipsy/ssff/litteratur/litteraturlister/imiterendeatferd.html>
- 4 VG 18. januar 2006
- 5 Blant annet Aftenposten 25. september 2006
- 6 Klassekampen 13. februar 2006
- 7 Dagbladet 28. september 2006
- 8 Aftenposten 11. juni 2006
- 9 Aftenposten 5. april 2006
- 10 Dagsavisen 16. juli 2007
- 11 Telefonsamtale med Alf Oxem 30. januar 2007
- 12 Sykepleien nr. 10/04. Fagartikkel om Vivat, som er en oppfølging av Nasjonal Handlingsplan mot selvmord, med Cock som prosjektleder.
- 13 Tallene i dette avsnittet er hentet fra Fakta om selvmord på Folkehelseinstituttets nettside: <http://www.fhi.no/artikler/?id=45617>
- 14 Forslag til revisjon av Vær Varsomplakaten. Innstilling til Norsk Presseforbunds styre. Stavanger 2005, side 12
- 15 Gjengitt på Journalistens nettsider 21. november 2003
- 16 Organisasjonene som sendte inn kommentarer og forslag var (1) Seksjon for selvforebygging og -forskning ved Universitetet i Oslo, (2) Den norske lægeforenings råd for legeetikk og Norsk Psykologforening, (3) Rådet for psykisk helse, (4) Landsforening for Pårørende innen Psykiatri og (5) Mental Helse.
- 17 Sekretariatets innstilling til styret i Norsk Presseforbund til styremøtet 25. november 2005.
- 18 <http://www.presse.no/>
- 19 Journalisten.no 1. desember 2005
- 20 «Vil ha mer åpenhet rundt selvmord», Avisa Nordland 22. november 2005
- 21 Samme som note 14.
- 22 Journalisten.no 1. desember 2005

Kapittel 2. Selvmordsaker i tall og tabeller

- 1 Se kapittel 5 for beskrivelse av utvalg og forskningsmetode.
- 2 «Forslag til revisjon av Vær Varsom-plakaten. Innstilling til Norsk Presseforbunds styre fra revisjonskomiteen», 2005, side 14.
- 3 http://www.xpublish.no/sentralt_ny/xp/pub/mx/filer/ulukkesrapport.pdf
- 4 http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/en/
- 5 I Norge er den nyeste selvmordsstatistikken fra 2004. En tidkrevende kvalitetssikring av dataene forklarer hvorfor det ikke foreligger nyere tall. Alle dokumenter rundt antatte selvmord blir sendt tilbake til legene for ny bekreftelse på at det faktisk dreier seg om selvmord. Derfor blir statistikken for 2005 ikke klar før sommeren 2007.

- 6 «Psykisk helse» nr. 6/2005.
- 7 VG 20. mars 2006
- 8 Nordlys 27. februar 2006
- 9 Oppland Arbeiderblad 10. juni 2006
- 10 Firda 15. juni 2006
- 11 Hamar Arbeiderblad 9. juni 2006
- 12 VG 22. juni 2006
- 13 Agderposten 1. juni 2006
- 14 Avisa Nordland 24. juni 2006
- 15 Politiet er ferdig med etterforskningen og i skrivende stund ligger saken til «påtalemessig avgjørelse», ifølge www.an.no 21. februar 2007.
- 16 Gjengangeren 22. november 2006
- 17 VG 20. november 2006
- 18 «Gammeldagse mannfolk bak «familiedrap». Dagbladet 6. februar 2006
- 19 Bladet Tromsø 20. september 2006
- 20 Kjennelse fra 30. januar 2007.
- 21 Viser trolig til NPs veileder for omtale av selvmord, der det advares mot smittefare: «Vi må ta hensyn til at ukritisk og uheldig omtale kan føre til at flere personer kan komme til å ta sitt liv. Forskning viser at medieomtale kan føre til økning i selvmordsatferd, særlig når: (1) metoden er presentert, (2) det er store og gjentatte oppslag og (3) det er kjendiser som har tatt livet av seg.
- 22 Dagbladet 2005 8. februar 2005
- 23 Stavanger Aftenblad 11. februar 2006
- 24 E-post fra Liv Iren Hognestad 5. mars 2007.
- 25 Samme som note 2, side 12.
- 26 Aftenposten 5. september 2006. Se også <http://tux1.aftenposten.no/nettpat/songe-moller050906/>
- 27 Songe-Møller henviser til en artikkel på www.samtiden.no i 2005 om presseetiske spørsmål. I Norsk Presseforbunds Veileder for omtale av selvmord heter det: «Ikke framstill selvmordet som en mystisk handling begått av en sunn og velfungerende person. Selvmord har nær sammenheng med betydelige psykiske lidelser.»
- 28 Leder i Dagbladet 21. februar 2007.
- 29 «MANNEN – det svake kjønn», serie i Aftenposten 4., 5. og 6. april 2006
- 30 Fædrelandsvennen 21. september 2006
- 31 VG 23. juli 2006
- 32 Se tabell 3 i vedlegg 4
- 33 Drammens Tidende 25. september 2006
- 34 Stavanger Aftenblad og Fædrelandsvennen 10. oktober 2006
- 35 VG 16. november 2006
- 36 Varden 24. november 2006
- 37 Bladet Tromsø 20. september 2006.
- 38 VG 21. september 2006

Kapittel 3. Hvorfor selvmord er vanskelig for journalistene

- 1 Innlegg på møte i NJs landsråd 4. september 2005
- 2 Tid og sted for samtlige intervju framgår av vedlegg 2
- 3 Jfr Politiloven § 24 og Politiinstruksens § 5 -5
- 4 E-post til forfatterne 3. oktober 2006
- 5 «Politiet: Tok livet av sønnen og seg selv». Artikkel i Romerikes Blad 14. mai 2006.
- 6 Tilsynssaken mot Nes legevakt ble avsluttet i november 2006. Fylkeslegen konkluderte med at legevakten «ikke handlet i strid med kravet til faglig forsvarlighet og omsorgsfull hjelp». Den andre tilsynssaken er reist mot Akershus universitetssykehus (Ahus), som ga kvinnen psykologisk hjelp i perioden før tragedien. I skrivende stund har fylkeslegen ikke behandlet ferdig denne saken.
- 7 Artikler i Romerikes Blad 16. mai 2006.
- 8 Artikkel i Romerikes Blad 20. mai 2006
- 9 Konferanse for journalister og redaktører i Østfold, Akershus, Oslo, Buskerud, Vestfold og Telemark, arrangert på Oscarsborg festning 27. - 29. oktober 2006.
- 10 Sak mot pensjonert lege Christian Sandsdalen som sto offentlig fram og redegjorde for at han hadde gitt Bodil Bjerkmann en sprøyte som avsluttet hennes liv. Handlingen ble gjort etter sterke og vedvarende oppfordringer fra Bjerkmann, som led av langt framskredet MS. Sandsdalen ble tiltalt og til slutt dømt i Høyesterett i 1999.
- 11 Dagbladet 18. mars 2006
- 12 Østlendingen.no 4. juli 2007 klokka 10:50
- 13 VG Nett 5. juli 2007 kl 06:47
- 14 Side 14 i «Forslag til revisjon av Vær Varsom-plakaten. Innstilling til Norsk Presseforbunds styre. fra revisjonskomiteen», 2005.

Kapittel 4. Jan Werner og Vaske-Bakke

- 1 Se og Hør nr. 8, 26.- 30. januar 2007
- 2 Artikkel på NRK.no og likelydende melding i NRK P1 29. september klokka 20:01
- 3 <http://www.aviskatalogen.no/>
- 4 VG Nett 3.oktober 2006 klokka 08:40
- 5 <http://no.wikipedia.org/wiki/Selvsmord>
- 6 Dagbladet 10. januar 2007, side 49
- 7 Referert i flere medier, her sitert fra <http://www.ostlendingen.no>
- 8 NTB, endelig versjon 21. november 2006 kl 22:45, Aftenposten 21.november 2006, oppdatert kl. 23:12
- 9 VG 8.mai 2004
- 10 «Veileder for omtale av selvmord», se nettsida til Norsk Presseforbund: <http://www.presse.no/>
- 11 Deler av Se og Hørs artikkel ligger på bladets nettside: <http://www.seher.no/cm/SeHer/Kjendisnytt/Norske/1.382739>

Kapittel 5. Slik har vi arbeidet med undersøkelsen

- 1 Omtalt i Journalisten.no 1. desember 2005, og formidlet i e-post fra Trond Idås 19. desember 2005
- 2 Den samlede oversikten over mediene står i vedlegg 1.
- 3 Videooverført forelesning ved Senter for journalistikk, Høgskolen i Bodø, 19. februar 2007.
- 4 Oversikt over radio/tv-programmene som Observer overvåker framgår av nettadressen http://www.observer.no/upload/NOKILDER_Kildeliste%20Digital%20levering.pdf
- 5 Morlandstø har i sin avhandling undersøkt presseomtale av utviklingshemming og psykisk helse.
- 6 Oversikt over de intervjuede finnes i vedlegg 2.
- 7 Se vedlegg 4.

Kapittel 6. Åpen dør uten trapp

- 1 E-post fra faglig sekretær Trond Idås 19. desember 2005.
- 2 Første del av punkt 1.5 i Vær Varsomplakaten.
- 3 «Psyisk Helse» nr.6/2005.
- 4 Danske «Journalisten nr. 11/2005. <http://www.journalisten.dk/sw5790.asp>.
- 5 TV2 Nettavisen 25. juli 2006.